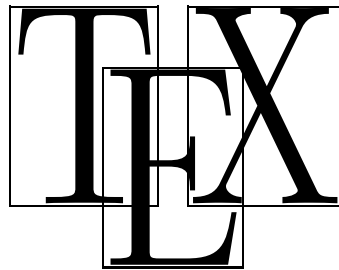

**NORSK
POLSK** **ORDBOK**

Redaksjonshåndbok
Versjon 7.1
19. september 2015

Ole Michael Selberg

**NORSK
POLSK ORDBOK**

Redaksjonshåndbok (v. 7.1)

Oslo 2015

Innhold

Forord s. 7

A. Innledning

- 1 Generelt om ordboken s. 9
  - 1.1 Opplegg og målgrupper s. 9
- 2 Kodingen s. 9

B. Leksikografisk struktur

- 3 Makrostruktur s. 11
  - 3.1 Hovedlemmalistens innhold s. 11
  - 3.2 Alfabetisering. Rekkefølge ved homografer s. 11
    - 3.2.1 Flere ordklasser i én artikkel s. 12
  - 3.3 Partikkelverb s. 12
  - 3.4 Ikke-frie ordgrupper s. 12
    - 3.4.1 Fraseologiske uttrykk og idiomer s. 12
    - 3.4.2 Andre forbindelser s. 12
  - 3.5 Betingede oppslag s. 12
  - 3.6 Gruppering s. 13
- 4 Oppslagsordet s. 13
  - 4.1 Henvisninger fra ett oppslagsord til et annet s. 13
    - 4.1.1 Henvisninger fra bokmål til riksmål eller omvendt s. 13
    - 4.1.2 Henvisninger fra sammentrukken form til bindestreksform s. 13
  - 4.2 Gjentakelse av oppslagsordet i artikkelen s. 14
- 5 Ordboksartikkelens oppbygning s. 14
  - 5.1 Artikkelens bestanddeler s. 14
  - 5.2 Grafiske konvensjoner i artikkelen s. 15
    - 5.2.1 Skriftsorter s. 15
    - 5.2.2 Parenteser s. 16
    - 5.2.3 Skilletegn s. 16
- 6 Uttale s. 17
  - 6.1 Norsk uttale s. 17
    - 6.1.1 Uttaleopplysninger i oppslagsordet s. 17
    - 6.1.2 Uttaleopplysninger etter oppslagsordet s. 18
    - 6.1.3 Uttalemessige uregelmessigheter i bøyde former s. 19
    - 6.1.4 Paradigmatisk og syntagmatisk prosodi s. 20
    - 6.1.5 Uttaleangivelse ved forkortelser s. 20
  - 6.2 Polsk uttale s. 21
- 7 Bøyning, ordklassetilhørighet og orddannelse s. 21
  - 7.1 Norsk s. 21
    - 7.1.1 Koder for substantiver, adjektiver og verb s. 21
    - 7.1.2 Eksplisitt angitt bøyning s. 22
    - 7.1.3 Substantiver uten bøyning, genus eller ubestemt form s. 23
    - 7.1.4 Verbalsubstantiver s. 23
    - 7.1.5 Nasjonalitetsadjektiver brukt som substantiver s. 23
    - 7.1.6 Substantiverte fargeadjektiver s. 24
    - 7.1.7 Andre ordklasser s. 24
  - 7.2 Polsk s. 24
    - 7.2.1 Substantiver s. 24
    - 7.2.2 Adjektiver s. 28
    - 7.2.3 Verb s. 28
    - 7.2.4 Pronomener og tallord s. 28
- 8 Betydninger (ekvivalenter) s. 28
  - 8.1 Hierarkisk struktur s. 29

- 8.1.1 Inndeling i hovedbetydninger og delbetydninger s. 29
  - 8.1.2 Inndeling innenfor delbetydning s. 31
  - 8.1.3 Underinndeling i forbindelse med verbpartikler s. 31
  - 8.1.4 Ord og uttrykk som må forklares s. 31
  - 8.2 Ekvivalentdifferensiering s. 31
    - 8.2.1 Stilmarkerende symboler s. 32
  - 8.3 Valens og konstruksjonsmuligheter s. 32
    - 8.3.1 Døde eksempler s. 33
    - 8.3.2 Levende eksempler s. 33
    - 8.3.3 Eksempelnes rekkefølge s. 34
  - 8.4 Stor begynnelsesbokstav og tegnsetning i eksemplene s. 34
  - 8.5 Anførselstegn og tegn for tilnærmet likhet i eksemplene s. 34
  - 8.6 Partikkelverb s. 34
  - 8.7 Ikke-frie ordgrupper s. 35
    - 8.7.1 Fraseologiske uttrykk som behandles i artikkelen s. 35
    - 8.7.2 Fraseologiske uttrykk som behandles annetsteds s. 36
  - 8.8 Malord s. 36
  - 8.9 Forkortelser som oppslagsord s. 36
  - 9 Noen kontrastive problemer s. 37
    - 9.1 De polske verbenes aspekt s. 37
    - 9.2 Polske verbalsubstantiver s. 38
    - 9.3 Førsteledd i sammensatte substantiver s. 38
    - 9.4 Feminiseringer s. 39
      - 9.4.1 I polsk s. 39
      - 9.4.2 I norsk s. 39
    - 9.5 Falske venner s. 39
  - 10 Forkortelser og symboler s. 39
    - 10.1 Stilmarkører s. 39
    - 10.2 Kasusmarkører s. 40
    - 10.3 Grammatiske forkortelser (uten avsluttende punktum) s. 40
    - 10.4 Andre forkortelser (med avsluttende punktum) s. 41
- ## C. Innskrivning
- 11 Polske tegn og spesialtegn s. 43
  - 12 Noen T_EX-begreper s. 44
    - 12.1 ‘Kommando’ og ‘felt’ s. 44
    - 12.2 Reserverte tegn s. 44
  - 13 Skille mellom artikler s. 45
  - 14 Artikkelens hovedfelter s. 45
    - 14.1 Spesielle oppslag s. 46
      - 14.1.1 Verbpartikkeloppslag s. 46
      - 14.1.2 Betingede oppslag s. 46
    - 14.2 Homografnummerering s. 46
    - 14.3 Uttaleangivelse og fugemarkering s. 47
      - 14.3.1 I selve oppslagsordet s. 47
      - 14.3.2 Etter oppslagsordet s. 47
    - 14.4 Grammatiske opplysninger om oppslagsordet s. 47
      - 14.4.1 Substantiver s. 48
      - 14.4.2 Tomt grammatisk felt s. 48
      - 14.4.3 Avsluttende kolon s. 48
  - 15 Nummerering av hovedbetydninger og delbetydninger s. 49
    - 15.1 Nummerering av betydninger av ‘verb + partikkel’ s. 49
    - 15.2 Nummereringsnivåene. Sammenfatning s. 49
  - 16 Gjentakelse av oppslagsordet i artikkelen s. 50
  - 17 Praktiske eksempler på koding av hovedfelter s. 50
    - 17.1 Eksempel A: Norsk uttrykk uten innledende semikolon s. 50

- 17.2 Eksempel B: Flere delbetydninger s. 50
- 17.3 Eksempel C: Partikkelverb s. 51
- 17.4 Eksempel D: Fraseologisk uttrykk s. 51
- 17.5 Eksempel E: Forkortelser som oppslagsord s. 52
- 17.6 Eksempel F: Henvisninger s. 53
  - 17.6.1 Henvisning fra sekundære oppslag til primære s. 53
  - 17.6.2 Henvisning til hovedoppslagsord ved ordforbindelser s. 53
  - 17.6.3 Henvisning til malord s. 54
- 18 Artikkelenes underfelter s. 54
  - 18.1 Semantiser s. 55
  - 18.2 Polsk bøyning og aspekt s. 55
  - 18.3 Valens og kollokasjoner s. 56
- 19 Typografisk detaljstyring s. 56
  - 19.1 Orddeling s. 56
    - 19.1.1 Spesielle orddelingskommandoer s. 56
  - 19.2 Forhindring av ligaturer s. 57
  - 19.3 Bryting til ny linje s. 57
  - 19.4 Utligning s. 57
  - 19.5 Stum v s. 57
- 20 Korrekturfase-kommandoer s. 57
- 21 Nakne kontrollsekvenser i ordboksartikkelen s. 58
  - 21.1 Generelle s. 58
  - 21.2 Emnemarkører s. 58
  - 21.3 Stilmarkører s. 58
  - 21.4 Verbalsubstantiver s. 59
  - 21.5 Verb som kan være både aktive og passive s. 59
  - 21.6 Andre grammatiske s. 59
- 22 Kommandoer for gruppering s. 63
  - 25.1 Hoved- og underoppslag s. 63
  - 25.2 Del-lemmamerke s. 63
- 26 Varianter av gruppering s. 63
  - 26.1 Gruppering med fugemarkør s. 63
  - 26.2 Gruppering uten fugemarkør s. 64
  - 26.3 Gruppering uten tildering s. 64
- 27 Overgang fra gruppert til ugruppert sats og vice versa s. 64
- 28 Eksempler på gruppert sats s. 64

E. L^AT_EX

D. Gruppering

- 29 Generelt s. 67
- 30 Lemmafilens begynnelse og slutt s. 67
- 31 Definisjonsfilene s. 68
  - 31.1 Brukervalg s. 68
    - 31.1.1 Innstillinger i !lexnp-valg.tex s. 68
    - 31.1.2 Innstillinger i !lexnp-serie.tex s. 68
- 32 Kompilering av lemmafilene til sats s. 69
  - 32.1 Kompilering i serie s. 69
  - 32.2 Et praktisk eksempel s. 70
- 33 Makroer for feilfinning og vedlikehold s. 72
  - 33.1 ParaDoid'er til ordboken s. 72
  - 33.2 Alfabetiseringskontroll s. 72
  - 33.3 Utlisting av lemmaer og bøyningsopplysninger s. 72
  - 33.4 Utlisting av lemmaer med spørsmålstegn eller kommentarer s. 73
  - 33.5 Utlisting av lemmaer med etiketter s. 73
  - 33.6 Kontroll med henvisninger s. 73
- 34 Makroer for undertrykkelse av visse typer informasjon s. 74
- 35 Makroer for programutskrift s. 74

F. Tillegg

- I Sammensatte oppslagsord med trippelkonsonant s. 75
- II Uttaleangivelse i oppslagsordet. En oversikt s. 76
- III Endelser istedenfor koder i grammatisk felt s. 79
- IV Betydningsinndeling i ordboksartikler s. 80
- V Plassering av fraseologiske uttrykk s. 83
- VI Typografisk variasjon i tospråklige ordbøker s. 85
- VII Tilføyde kommandoer s. 89
- VIII OzTEX og Mac OS s. 92
- IX Litteratur s. 94

Forord

Redaksjonshåndboken beskriver ordbokens kjernedel, dvs. hovedlemmalisten og tekst i tilknytning til denne. Den behandler ikke omteksten (kodenøkkel, forkortelsesliste, brukerveiledning, eventuelle tilleggslemmalister, oversikter over kildepråkets og målpråkets grammatikk o.l.).

Del A gir generelle opplysninger om ordboksprosjektet og de dataløsninger som er valgt; del B beskriver den leksikografiske strukturen; del C, D og E redegjør for hvordan denne i praksis skal realiseres gjennom koding og kompilering av lemmafilene; del F inneholder diverse tillegg, herunder en fortegnelse over senere tilføyde kommandoer samt diverse praktiske vink vedrørende Oz $\TeX$, egnede teksteditorer og Mac OS.

Alt $\TeX$ mottar som inndata, dvs. lemmafilenes råtekst, slik denne beskrives i del C, D og E, er gjengitt med `ikke-proporsjonal` skrift. Slik skrift er også brukt i navn på $\TeX$ -formater og -filer, samt ved gjengivelse av $\TeX$ s meldinger til brukeren.

A. Innledning

1. Generelt om ordboken

1.1. Opplegg og målgrupper

Ordboken vil inneholde ca. 70 000 artikler, med fyldig dekning av fraseologi og valens. Den skal være **bidireksjonal**, hvilket betyr at den skal fungere som *a k t i v* ordbok (produksjonsordbok) for norske brukere og som *p a s s i v* ordbok (resepsjonsordbok) for polske brukere. Dette innebærer at den må gi flere opplysninger — om uttale, bøyning, valens, valg av målpråksekvivalenter osv. — enn en ordbok beregnet bare på én av disse gruppene.

➤ Aktiv-passive ordbøker

Å ta hensyn til til to brukergrupper samtidig, slik kombinerte produksjons- og resepsjonsordbøker forsøker å gjøre, er en vanskelig, ja, til tider umulig oppgave. Dedikert aktive eller passive ordbøker vil nesten alltid fungere bedre overfor den målgruppe de er beregnet på. Av ressursmessige grunner er det imidlertid som oftest uaktuelt å lage slike skreddersydde enveisordbøker, iallfall mellom mindre språk som norsk og polsk.

I en gjennomført aktiv-passiv ordbok burde, ideelt sett, kildepråk og målpråk begge være like godt dekket. Brukeren burde få uttømmende informasjon både om målpråksekvivalentenes uttale, i den grad denne ikke fremgår av skriftbildet, og om deres bøyning; og all forklarende tekst (grammatiske karakteristikk, ekvivalentdifferensierende glosser, markeringer av stilvalg og bruksområde) burde gis på morsmålet til den brukergruppe den sikter mot.

I praksis reiser en slik konsekvent realisering av det bidireksjonale konsept en rekke problemer. Enkelte språk kan ha en morfologi som er så komplisert at det blir meget vanskelig å knytte uttømmende bøyninginformasjon til hver betydningsekvivalent; i andre språk kan uttalen avvike så sterkt fra skriftbildet at den egentlig burde angis særskilt for hvert ord.

I *Norsk-polsk ordbok* er opplysningene om målpråksekvivalentenes bøyning mindre omfattende enn den grammatiske informasjonen om lemmaene. Angivelse av ordklasse o.l. skjer hovedsakelig i form av forkortelser basert på latinske termer; ekvivalentdifferensierende glosser og utfyllende informasjon gis på norsk eller polsk, alt etter hvem de henvender seg til; stilvalg markeres dels ved symboler, dels ved hhv. norske eller polske forkortelser, avhengig av adressatgruppe.

Ordboken skal omfatte moderat bokmål og riksmål, uten å tilstrebe noen fullstendig dekning av disse rettskrivninger. Radikale bokmålsformer tas ikke med, og heller ikke sjelden forekommende riksmålsformer som ‘røte’, ‘skib’, ‘venninde’. Ordboken følger ikke det såkalte Haugen-prinsippet, som består i å inkludere leksemer fra nynorsk.¹

2. Kodingen

Manuskriptet kodes under utarbeidelsen for setting med $\text{\TeX}$ (se nedenfor). Kodingen beskriver i hovedsak en *l o g i s k* struktur, med artikler, hovedfelter og underfelter. Avhengig av de definisjoner som knyttes til de enkelte felter, kan kodingen realiseres *t y p o g r a f i s k* på vidt forskjellige måter (i to eller tre spalter; med oppslagsordet ut- eller innrykket; med kursiv eller halvfet kursiv i de norske eksemplene; med tilde eller første bokstav fulgt av punktum som erstatning for oppslagsordet i artikkelen osv.).

De kodede inndatafilene er rene tekstfiler. Når de skal omgjøres til sats, må de prosesseres av $\text{\TeX}$. Prosesseringen foregår ved at $\text{\TeX}$ først leser inn én eller flere definisjonsfiler, som beskriver for programmet hvordan ordboken skal settes, og deretter på grunnlag av disse definisjonene «kompilerer» lemmafilene til ferdig sats.

---

¹ Denne «to-fluer-i-én-smekk»-løsningen ble lansert av Einar Haugen i hans *Norsk-engelsk ordbok*, Oslo 1965.

Satsen kan leses på skjerm og skrives ut på en laserskriver eller fotosetter, men det kan ikke foretas endringer i den. Enhver rettelse, tilføyelse eller strykning i teksten må gjøres i inndatafilene, som så må $\text{\TeX}$ es på ny.

➤ **Hva er $\text{\TeX}$?**

$\text{\TeX}$ (uttalt 'tech', med *ach*-lyd, eller 'tekj') er et program for datasats, utviklet av professor Donald E. Knuth ved Stanford University. Det ble lansert i sin nåværende versjon i 1982, og gjennomgikk en omfattende revisjon i 1989–90, først og fremst for å gjøre det mulig å benytte inndata med 256 tegn, istedenfor 128 som tidligere. Programmet er spesielt utbredt i universitetskretser, og finnes i utgaver tilpasset så å si alle typer datamaskiner, fra mikromaskiner (Macintosh, IBM-kompatible PC'er, Amiga, Atari) til større maskiner med Unix- eller VAX/VMS-operativsystem.

I akademiske miljøer over hele verden, spesielt innenfor matematikk og realfag, er $\text{\TeX}$ blitt en *de facto* standard for produksjon av vitenskapelige bøker og trykksaker. De viktigste grunnene til $\text{\TeX}$ s popularitet er antagelig: ekstremt høy typografisk nøyaktighet, ikke minst når det gjelder matematisk sats, kraftige makrofunksjoner, mulighet for å utveksle filer mellom forskjellige maskinplattformer uten konvertering, og ikke minst: lav pris (de fleste implementasjonene er gratis eller såkalt «shareware»). På den annen side er det også ved høyere læresteder mange potensielle brukere som lar seg avskrekke av $\text{\TeX}$ s ry for å være vanskelig.

Den noe høyere brukerterskelen i forhold til vanlige tekstbehandlere og DTP-programmer skyldes først og fremst at $\text{\TeX}$ egentlig er et programmeringsspråk — skreddersydd for satsfremstilling, men også anvendelig til andre formål ($\text{\TeX}$ oppfyller kravene til en turingmaskin). For å kunne arbeide effektivt med et slikt språk trenger man et sett makroer (tilleggsdefinerte prosedyrer). De mest brukte makropakkene er Donald E. Knuths plain $\text{\TeX}$, Leslie Lamports $\text{\LaTeX}$ og Michael Spivaks $\text{\AMS-TeX}$ (for setting av matematikk).

Plain $\text{\TeX}$ føyer ca. 600 kommandoer til $\text{\TeX}$ s innebygde «primitiver», men ytterst få av disse har noen relevans for dokumentets logiske struktur. Stort sett overlates det til brukeren å skrive sine egne høynivåprosedyrer for strukturering av tekster som skal settes.

Den egenutviklede makropakken $\text{\L\ATEX}$, som brukes ved utarbeidelsen og settingen av *Norsk-polsk ord-bok*, er en påbygning på plain $\text{\TeX}$.

B. Leksikografisk struktur

3. Makrostruktur

3.1. Hovedlemmalistens innhold

Foruten vanlige leksemer fra det sentrale ordforråd i moderne norsk omfatter hovedlemmalisten også:

- 1) en del sjeldnere leksemer (litterære, (halvt) foreldede, regionale o.l.)
- 2) en del produktive prefikser og suffikser (f.eks. **all-**, **aktig-**, **-bar**, **-messig**), med angivelse av deres betydning (se også 9.3)
- 3) suppletive og avvikende bøyningsformer av substantiver, adjektiver og usammensatte sterke verb (f.eks. **gjess**, **menn**, **større**, **gikk**), med henvisning til det oppslagsord de må søkes under²
- 4) geografiske navn, personnavn (f.eks. historiske navn og felles fornavn, når den polske formen avviker fra den norske), samt gresk-latinske mytologiske navn
- 5) vanlige forkortelser

3.2. Alfabetisering. Rekkefølge ved homografer

Artiklene er plassert i strengt alfabetisk orden, etter tegn-for-tegn-prinsippet, uten hensyn til eventuelle mellomrom. Dersom et oppslag både kan sammenskrives og særskrives, plasseres den sammenskrevne formen først: **idag**[△] el. **i dag**. Oppslagsord der det inngår tall, alfabetiseres som om tallet var skrevet med bokstaver. Forkortelser som **d.y.** plasseres etter **dy**.

Ved sammensetninger som 'opp-passer' eller 'oppasser', 'spiss-slede' eller 'spisslede' henvises det fra den sammentrukne formen til bindestreksformen (ordbokens primærform): **opp..** = **opp-p..** s.d.; **spiss..** = **spiss-s..** s.d. (jf. 4.1.2).

Homografer³ oppføres i særskilte artikler, og adskilles ved etterstilte, ikke halvfete romertall:

kla`ge I m1

kla`ge II v1

OBS! Forkortelser eller sammensetningsledd som er lemmer, plasseres etter likelydende selvstendige ord! Sekvenser av likelydende forkortelser (f.eks. **AD**) eller sammensetningsledd (f.eks. **bi-**) kan ha særskilt homografnummerering.

Den innbyrdes rekkefølgen ved homografer er slik:

- 1) substantiv
  - a. maskulinum
  - b. femininum
  - c. nøytrum
  - d. plurale tantum
  - e. uten genus eller bestemt form (herunder også egennavn)
- 2) adjektiv
- 3) verb
- 4) preposisjon
- 5) adverb
- 6) andre ordklasser (artikkel, numerale, pronomen, konjunksjon, interjeksjon)

² Enkelte uregelmessige komparativer, som **bedre**, **eldre** o.l., bør behandles i egne artikler.

³ Som homografer regnes alle selvstendige ord (ikke forkortelser) som i normal ortografi skrives likt, uten hensyn til: (a) diakritiske tegn; (b) liten eller stor forbokstav; (c) ulikheter i uttalen, enten det gjelder tonelag, vokallengde og vokalkvalitet, eller andre ting (se også 9.3).

3.2.1. Flere ordklasser i én artikkel

Oppslagsord som kan være både preposisjon og adverb behandles i én artikkel, og ordklassene adskilles innenfor denne med halvfete store bokstaver:⁴

omkring´ prep & adv **A** prep [. . .] **B** adv **1** [. . .]
2 [. . .].

Adverb avledet av et adjektiv behandles normalt i samme artikkel som adjektivet:

absolutt´ II α2 **1** absolutny, bezwzględny;
(fullstendig +) całkowity; ~ *flertall* bezwz-
ględna większość [. . .] **2** adv (for enhver
pris) koniecznie, absolutnie

3.3. Partikkelverb

Faste forbindelser av verb + adverb/preposisjon skilles ut, slik at de kan settes enten som egne oppslag med verbet erstattet med tilde, eller plasseres til slutt i artikkelen, etter tegnet □ (se 8.6 og 5.1).

3.4. Ikke-frie ordgrupper

3.4.1. Fraseologiske uttrykk og idiomer

Slike ordgrupper dekkes som regel bare på ett sted. Som det oppslagsord forklaringen plasseres under (ankerlemma), velges ordgruppens minst frekvente element — uten hensyn til om dette er et substantiv, et adjektiv eller et verb. Uttrykket *skyte en hvit pinn etter noe* oppføres derfor under **pinn**, og i slutten av artiklene om **hvit** og **skyte** tas det inn en henvisning til **pinn**, plassert etter tegnet ▷. T_EX holder rede på alle slike henvisninger ved å skrive dem til en hjelpefil.

Er elementene omtrent like frekvente, velges det første av dem som oppslagsord. Uttrykket *skyte spurver med kanoner* oppføres derfor under **spurv**; under **kanon** og **skyte** henvises det slik: ▷ SPURV.

3.4.2. Andre forbindelser

Forbindelser som består av en preposisjon og en styrelse, f.eks. **av gårde**, **av sted**, **i morges**, **i drømme**, **i live**, **i søvne** o.l. oppføres alltid som egne oppslag på alfabetisk plass. Dersom tilknytningen til styrelsen er mer eller mindre utvirket, eller hvis artikkelen om denne er forholdsvis lang, som ved **av gårde**, **av sted**, **i morges**, gis forklaringen på alfabetisk plass, med en henvisning under artikkelen om styrelsen. I andre tilfeller, f.eks. ved **i drømme**, **i live**, **i søvne**, plasseres forklaringen under styrelsen, mens det på alfabetisk plass gis en henvisning til denne.

Sammensatte konjunksjoner som **med mindre**, **selv om** forklares på alfabetisk plass, med en henvisning i artikkelen om **med**, **selv** osv.

3.5. Betingede oppslag

Ved utarbeidelse av en ordbok av et visst omfang kan det være ønskelig å ha mulighet for å kjøre den ut i en større og en mindre versjon. Dersom dette skal kunne skje på grunnlag av det samme sett av inndatafiler, forutsetter det at man i kodingen skjelder mellom *u b e t i n g e d e* oppslag (oppslag som alltid skal være med) og *b e t i n g e d e* oppslag (oppslag som skal kunne utelates). En slik skjelling er mulig i *Norsk-polsk ordbok* (se 14.1.2).

⁴ En inndeling med halvfete store bokstaver brukes undertiden også i andre artikler, dersom de er svært lange (se 8.1).

3.6. Gruppering

I denne versjon av redaksjonshåndboken antas det at makrostrukturen skal være *g l a t t a l - f a b e t i s k*, dvs. at hvert oppslag skal utgjøre et eget avsnitt. $\TeX$ -kommandoer for *g r u p - p e r i n g*, dvs. en nisjealfabetisk struktur, er imidlertid definert, og beskrives i 25.1.

4. Oppslagsordet

Oppslagsordet kan være ett enkelt ord eller — undertiden — flere ord, f.eks. **ad notam** (jf. 3.4.2).

4.1. Henvisninger fra ett oppslagsord til et annet

I mange tilfeller kan det være ønskelig å henvisne fra et sekundært oppslagsord til et primært. Grunnen kan f.eks. være at:

- oppslagsordet det henvises fra, er en ortografisk variant av oppslagsordet det henvises til (se også 4.1.1 og 4.1.2)
- oppslagsordet det henvises fra, er regionalt eller mindre vanlig (jf. ordpar som **older** — **or**, **korp** – **ravn**, **hellefisk** — **kveite**)
- oppslagsordet det henvises fra, er en uregelmessig bøyingsform av det oppslagsordet det henvises til
- det kan spares plass ved å samle ekvivalenten(e) på ett sted, når to oppslagsord er synonyme og omtrent like frekvente (jf. paret **av gårde** — **av sted**).⁵

Alle slike henvisninger gis med $\rightarrow$ (se 17.6.1), f.eks. '**kløtsj** $\rightarrow$ **clutch**' '**gjess** $\rightarrow$ **gås**'. Dersom det sekundære oppslaget ikke er en ortografisk variant eller en bøyingsform av det primære, må det utstyres med informasjon om uttale og bøyning: '**hel`le/fisk**  $m_1 \rightarrow$  **kveite**', '**ol`der** $m_2^{\Delta}/-en, -drer$ reg. $\rightarrow$ **or**' (jf. 4.1.1).

4.1.1. Henvisninger fra bokmål til riksmål eller omvendt

Siden ordboken skal dekke riksmål og moderat bokmål, må brukeren få vite hvilke oppslagsord og bøyingsformer som faller utenfor offisiell rettskrivning. Etter mønster av Tor Gut-tus *Norsk illustrert ordbok* følges derfor uoffisielle former av en opphøyet etterstilt trekant: **ghet`to** <sup>$\Delta$</sup> . Artikkelen plasseres under den form som etter redaksjonens mening bør foretrekkes (i noen tilfeller *rm.*-formen, i andre tilfeller *bm.*-formen). Den sekundære formen oppføres i hovedlemmalisten med henvisning til ordbokens primærform: **get`to** $\rightarrow$ **ghetto** ^{Δ} . Slår man opp på **ghet`to** ^{Δ} , forteller den etterstilte trekanten en at denne formen ikke inngår i offisiell rettskrivning — men man finner ingen henvisning til den «riktige» formen, dvs. **getto**.

Ordboken sier ingenting om hvorvidt en offisiell form også inngår i riksmålsrettskrivningen. Den skjelner m.a.o. ikke mellom (a) '**bearnaise** ^{Δ} el. **bearnés**' og (b) '**ar`beid** el. **ar`beide** ^{Δ} ', til tross for at **bearnés** bare er bokmål, mens **arbeid** både er riksmål og bokmål.

4.1.2. Henvisninger fra sammentrukken form til bindestreksform

Sammensatte oppslagsord der første ledd slutter på en geminert konsonant og annet ledd begynner med samme konsonant, kan ifølge rettskrivningsreglene skrives på to måter — enten med bindestrek i sammensetningsfugen, f.eks. 'buss-stopp', 'opp-passer', eller uten bindestrek, med forenkling av geminaten: 'busstopp', 'oppasser' (se også Tillegg D).

Ordboken betrakter bindestreksformene som de primære, og henviser fra de sekundære, sammentrukne formene til disse.

Henvisningen gis i regelen ikke ved de enkelte oppslagsord ('**bussjåfør**' $\rightarrow$ **buss-sjåfør**', **busstopp** $\rightarrow$ **buss-stopp**'), men i generell form: '**buss..** = **buss-s..** s.d.'.

⁵ Fra brukerens synspunkt er den slags henvisninger imidlertid ingen fordel, siden han dermed tvinges til å slå opp flere ganger.

4.2. Gjentakelse av oppslagsordet i artikkelen

Når oppslagsordet gjentas i artikkelen, representeres det av en plassholder. Denne kan typografisk realiseres på forskjellige måter: a) som tegnet ~ (tilde); b) som første bokstav fulgt av bindestrek (se 16); c) som oppslagsordet i uforkortet form. I eksemplene på ferdig sats i redaksjonshåndboken er plassholderen alltid gjengitt som tilde: **absolutt**´ [. . .] ~ *flertall*.

Forutsetningen for å bruke plassholder er at det gir en reell plassbesparelse. I artikkelen om **av** bør man altså skrive: *en ring av gull*, ikke: *en ring ~ gull*.

Husk at plassholder bare kan benyttes når det er fullstendig samsvar mellom oppslagsordet og det plassholderen skal representere: **a`ber** [ . . . ] ~ *et er at.*; **administre`re** [. . .] ~ *nde direktør*. I alle andre tilfeller må vedkommende form av oppslagsordet skrives fullt ut: **alkoholise`re** [ . . . ] *han er sterkt alkoholisert*; **gjø`re** [. . .] *det gjør ingenting*; **a`dam** [. . .] *den gamle* ~ [. . .] *Hvor lenge var Adam i paradiset?*

Plassholder skal ikke brukes i bøyde former der oppslagsordet får konsonantgemining: **dam** [. . .] *reise over dammen*; eller hvis oppslagsordet opptrer som del av en sammensetning: **kart** [. . .] *spisekart, vinkart*.

Under ingen omstendigheter må det anvendes plassholder for polske ekvivalenter, og disse må heller ikke forkortes på andre måter, slik det til dels er gjort med de tyske ekvivalentene i Tom Hustads *Stor norsk-tysk ordbok*, 1. utgave (i 2. utgave er denne praksis oppgitt).

Se også 22 og 24, hvor bruk av plassholder i forbindelse med nisjefalfabetisk makrostruktur er omtalt.

Merk:

Aldri plassholder for målspåksekvivalenter!

5. Ordboksartikkelens oppbygning

5.1. Artikkelens bestanddeler

Etter oppslagsordet følger:

- 1) artikkelens innledende del:
  - a. et eventuelt romertall i tilfelle av homografer (jf. 3.2)
  - b. en eventuell uttaleopplysning i skarpe klammer (jf. 6)
  - c. opplysning om bøyning/ordklasse/orddannelse (jf. 7.1)
  - d. en eventuell henvisning med → til et annet oppslag
- 2) artikkelens midtre del:
  - a. en eventuell halvfet stor bokstav (bare i enkelte svært lange artikler, jf. 8.1, eller i artikler som omfatter flere ordklasser, jf. 3.2.1)
  - b. et eventuelt halvfett arabisk tall, hvis det er flere delbetydninger (jf. 8.1)
  - c. en eller flere polske ekvivalenter
  - d. eventuelle eksempler
- 3) artikkelens avsluttende del:
  - a. eventuelle fraseologiske uttrykk, innledet med ◇ (jf. 8.7.1 og 14) ←
  - b. eventuelle \hv-henvisninger til andre oppslagsord, innledet med ▷ (jf. 3.4.1 og 18)
  - c. en eventuell \ma1-henvisning til et annet oppslagsord, innledet med ↔ (jf. 8.8 og 18)
  - d. (faste) forbindelser av verb + adverb/preposisjon, eventuelt innledet med □, dersom de innordnes i hovedartikkelen (jf. 3.3 og 8.6)

Hvis halvfet stor bokstav representerer en inndeling etter ordklasser, kan fraseologiske uttrykk plasseres sist i vedkommende ordklassebolk istedenfor å anbringes helt til slutt i artikkelen.

Opplysninger om uttale (1b) og om grammatiske forhold (1c) må av og til plasseres etter 2a eller 2b, hvis de kun gjelder deler av artikkelen (jf. eksempelet **aksent** i 6.1.2 og eksempelet **flyt`te** i 8.1.1).

5.2. Grafiske konvensjoner i artikkelen

5.2.1. Skriftsorter

Ser man bort fra homograf- og betydningsnummereringen, består ordbokens hoveddel av følgende typer tekst:

A. kjernetekst:

- 1) **oppslagsord**
- 2) ~ **verbpartikkel** (adverb el. preposisjon)
- 3) kildepråkseksempler:
  - a. *vanlige eksempler*
  - b. **frasemer**
- 4) målspråksekvivalenter

B. forklarende tekst:

- 1) [uttaleopplysninger]
- 2) grammatiske karakteristikk:
  - a. *bøyningsformer*
  - b. bøyingskoder, ordklasseangivelser
  - c. kasussymboler (*A, D* osv.)
- 3) innledende innholdsoversikter i lange artikler: (↓ A: generelle bet.; B: med subst som obj; C:..)
- 4) semantismer:
  - a. etiketter
  - b. stilmarkører: F, †, ℔ osv.
  - c. (glosser)
- 5) henvisninger
  - a. fra sekundært til primært oppslagsord: → **oppslagsord**
  - b. til maloppslagsord: ↔ **oppslagsord**
  - c. til oppslagsord som et fast uttrykk er oppført under: ▷ OPPSLAGSORD

Typografisk variasjon,⁶ som vist i oppstillingen ovenfor, er et viktig middel til å synliggjøre denne strukturen, slik at ordboksartikkelen blir mer oversiktlig for brukeren. Normalt veksler skriftsortene slik:

- (i) HALVFET i: 1) **oppslagsord**; 2) ~ **verbpartikkel** (jf. 8.6); 3) en forkortelses uforkortede ekvivalent: (= **ekvivalent**); 4) henvisningene: → **oppslagsord**; ↔ **oppslagsord**
- (ii) KURSIV i: 1) *norske uttrykk og eksempler*; 2) *endelser og bøyningsformer i grammatisk felt*⁷
- (iii) NORMAL i: 1) polske ekvivalenter; 2) uttaleopplysninger i skarpe klammer
- (iv) HALVFET KURSIV i: ***norske frasemer***
- (v) LITEN GROTESK i: 1) norske og polske semantismer; 2) opplysninger om bøyingskoder, ordklasse, genus o.l. i og utenfor grammatisk felt; 3) innledende innholdsoversikter i lange artikler
- (vi) KAPITELER i: henvisningen ▷ OPPSLAGSORD

⁶ Se også Tillegg VI.

⁷ De ubestemte artiklene 'en', 'et' etter singularia tantum uten bestemt form settes imidlertid med normal skrift, fulgt av semikolon: 'af`tens en; kolacja', da de ellers lett kunne forveksles med *-en, -et*.

All forklarende tekst av type B2b samt B3, unntagen stilmarkører, settes altså med samme skrift, uten hensyn til om den er på kildespråket eller målspråket.

Med halvfet skrift settes, foruten det som er nevnt ovenfor, også stor bokstav og arabisk tall ved underinndeling av en artikkel; med normal skrift settes romertall etter homografer.

5.2.2. Parenteser

Parentesene har følgende funksjon:

- (. . .) (bueparentes) omgir: 1. oppslagsord med en skrivemåte som frarådes: (**enskjønt**) → **enskjønt**; 2. foranstilte innholdsoversikter i lengre artikler: (↓ A: generelle bet.; B: med subst som obj; ..) 3. ord eller bokstaver som kan utelates i et eksempel: (*den*) *annen verdenskrig*; 4. forklaringer av forkortelser: **AS** el. **A/S** (= **aksjeselskap**) SA (= spółka akcyjna); 5. glosser (jf. 8.2 og 29): **a`del** m0 **1** (samfunnsklasse) szlachta [. . .]; 6. ‘-o’ etter polske adjektiver som danner adverb på -o: bogaty (-o) (se 7.2.2)
- { . . . } (alternativparentes) omgir ord som kan erstatte det eller de foregående: *én ad {av, om} gangen*
- ⟨ . . . ⟩ (valensparentes) omgir valens- og kollokasjonsopplysninger, jf. 8.3: **stolt** a2 dummy ⟨*av, over z G*⟩
- [. . .] (uttaleparentes) omgir uttaleopplysninger, jf. 6.1.2: **champagne** [ʃampan´je]
- [. . .] (femininavledningsparentes) omgir feminine avledninger av maskuline yrkes- og nasjonalitetsbetegnelser: **afgha`ner** m2 Afgańczyk [-anka*]
- { . . . } (bøyningsparentes) omgir all annen grammatisk informasjon etter polsk ekvivalent enn den som gjelder (a) genus og numerus (jf. 7.2.1); (b) dannelse av sekundære adverb på -o (se ovenfor under omtalen av bueparentes): kot {D -u} ←

[komp . . .]
omgir opplysning om uregelmessig polsk komparativ.

5.2.3. Skilletegn

- Semikolon og kolon brukes slik:
  - ; står (a) foran et norsk uttrykk som følger etter en polsk ekvivalent; (b) mellom to polske ekvivalenter, dersom det er et forholdsvis tydelig betydningsskille mellom dem; (c) etter ‘en’ og ‘et’ i grammatisk felt (jf. 5.2.1)
  - : står etter et grammatisk felt som følges umiddelbart av et norsk uttrykk
- Tegnet $\wr$ kan brukes istedenfor komma som skille mellom to (tilnærmet) synonyme eksempler eller betydningsekvivalenter, f.eks.: **bønn** m1(f) [. . .] *det var ingen ~ $\wr$ det var ikke ~ for det trzeba było to zrobić*.
- Tegnet / brukes, foruten som fugemarkør i lemmaet, også: (1) i grammatisk felt (= ‘eller’): **ba`ne** v1/v2 [. . .]; (2) i polsk felt, ved angivelse av aspektpar: na/pisać (= pisać ipf, napisać pf), zacząć/ynać (= zaczynać ipf, zacząć pf) (jf. 9.1).
- Tegnet // brukes istedenfor / i aspektpar hvis parverbene ikke har noe felles element, eller hvis man ikke oppnår noen plassbesparelse ved å bruke / og bindestrek i feltet foran /: ‘wziąć//brać, wepchnąć//wpychać’ (ikke ‘w-epchnąć/pychać’!).
- Tegnkombinasjonen $\perp$ brukes som prefiksskille ved angivelse av aspektpar der det imperfektive parverbet er et simpleksverb som kan perfektiveres med forskjellige prefikser med tilnærmet lik betydning: ‘wy $\perp$ z/blaknąć’.
- Tegnet $\cdot$ kan brukes, sammen med $\perp$, for å skille ut prefiksdelen i prefigerte parverb med sekundær imperfektivering der forskjellige prefikser med tilnærmet lik betydning er mulige, : ‘u $\perp$ z-w-olnić/alnić’ (= ‘uwalniać/uwolnić, zwalniać/zwolnić’) (se også 9.1).

6. Uttale

Ordboken forutsetter at hovedtrekkene i (sørøst)norsk og polsk standarduttale er kjent. men informerer om uttalen på de punkter hvor normalortografien underspesifiserer.

6.1. Norsk uttale

Når oppslagsordets uttale ikke følger klart av skriftbildet, gis det særskilt uttaleinformasjon enten i selve oppslagsordet (se 6.1.1), eller i hakeparentes umiddelbart etter dette (se 6.1.2).

6.1.1. Uttaleopplysninger i oppslagsordet

I selve oppslagsordet gis det, om nødvendig, opplysning om:

- 1) hovedtrykk, tonelag og vokallengde (ved flerstavellesord)
- 2) bitrykk (ved sammensatte ord, dersom bitrykket ikke faller på første stavelse etter sammensetningsfugen)
- 3) vokallengde (ved enkelte enstavellesord, se nedenfor)
- 4) sammensetningsfuge⁸
- 5) eventuell åpen uttale av 'u' og 'o'
- 6) stum konsonant, dersom stumheten ikke er forutsigbar, som ved 'h' i 'hjul' og 'g' i 'gjemme' (NB: 'g'en i 'tydelig', 'tydelighet' skal markeres!)

Trykk, tonelag, vokallengde og sammensetningsfuge er markert etter samme system som i Einar Haugens *Norsk-engelsk ordbok* og Tom Hustads *Stor norsk-tysk ordbok*, 1. utg., dvs. med aksenter anbrakt etter kjernen i betonedede stavelser. Akutt aksent (´) betegner tonem 1 (enkelt tonelag), grav aksent (˘) — tonem 2 (dobbeltonelag) (se også Tillegg II): **an`/klage** I m1 [. . .] **an´/klage** II v1 [. . .].

Står aksenten (´, ˘ eller ˘) like etter en vokal, viser den at at vokalen er lang: **gu`d/benådet**. Er den plassert etter en konsonant (normalt den første) som følger en vokal, signaliserer den at vokalen er kort: **gud`/dom**. Merk: Når flere ulike konsonanter betegner én lyd, settes aksenten etter hele konsonantgruppen: **hesj`e**, **sang`/kor**, **midt`/gang**; ved geminert konsonant anbringes aksenten etter geminaten, med mindre ordet kan deles mellom de to konsonantene: **hotell`**, **tel`le**, **vann`/kran**, **van`ne**.

I bindestreksløse sammensatte lemmer med trykk på første sammensetningsledd markeres sammensetningsfugen med /, som vist i eksemplene i foregående avsnitt. Som sammensetningsledd regnes også prefikser som **an-**, **av-**, **om-** o.l., hvis de er betonet, og suffikser som **-dom**, **-het**, **-vis** o.l. — men ikke adjektivsuffikset **-lig**! Ordbokens skrivemåte er derfor: **an`/ta**, **anta`gelig**, **a`v/stå**, **avsin`dig**, **beta`le**, **erkjen`ne**, **ri`melig/het**, **ri`melig/vis**, **ung`/døm**.

Et eventuelt bitrykk som ikke faller på første stavelse etter sammensetningsfugen, angis med en liten opphøyet loddrett prikk (˙): **pri`s/reduksjo`n** m1 [. . .].⁹

- I sammensetninger der ett eller begge ledd selv er sammensatt, plasseres fugemarkøren mellom de to hovedleddene på øverste nivå:

je`rnbane/stasjo`n m1
je`rnbane/und`ergang m1

⁸ Plasseringen av fugen kan ha betydning også for uttalen, jf. **ut`øy** (med uaspirert 't') og **u`tøy** (med aspirert 't').

⁹ En slik bitrykksprikk kan også opptre i første stavelse etter sammensetningsfugen, hvis det er ønskelig å markere at en vokal er lang eller kort: **fje`rn/sty`rt** a2 zdalnie sterowany'.

I sammensetninger med sammensatte ledd kan det være ønskelig å bruke bitrykksprikk også i annen del av et sammensatt førsteledd for å markere vokalkvantitet: **fø`rele`snings/plikt`** (o: [-le:s-]).

Bitrykksprikken har altså to funksjoner: 1) den angir vokallengde når stavelsen er lukket: **u`t/re`dning** (med lang e) versus **li`v/redning** (med kort e); 2) den angir bitrykk: **gjen`kjø`ps/verdi`** versus **to`/verdigg**.

I plasseringen av aksent tas det ikke hensyn til retroflekser. Riktig notasjon er altså **hør`sel**, ikke **hørs`el**, selv om 'rs' i (sør)østnorsk uttales 'ʃ'.

Aksenten plasseres alltid umiddelbart etter en diftong: **forhøy'e**, **forhøy'ning**. Man skriver altså **dei'se** (diftong), men **deis'me** (to adskilte vokaler, hvorav den siste er kort). Dersom den siste av to adskilte vokaler er lang, må den ikke-diftongiske uttalen vises særskilt: **diploi'd** [o-i] (jf. 6.1.2). Av hensyn til brukerne bør en slik markering av hiatus tilføyes også når den siste av to vokaler er kort: **deis'me** [e-i].

Ved enstavelsesord er opplysning om trykk og tonelag overflødig. Akutt aksent brukes her bare for å markere vokallengden i tilfeller hvor den ikke fremgår av skrivemåten, dvs. når

- kort vokal følges av enkelt konsonant: **man** m1/f [. . .] **man' II** pron [. . .]
- lang vokal følges av flere konsonanter: **børd I** m1 [. . .] **bo'rd II** n1 [. . .];
grisk a1 [. . .] **gre'sk** a2 [. . .]; **ost I** m1 [. . .] **o'st II** s & adv [. . .]

☞ Foran utlydende *rn* og utlydende *r* + stum *d* er vokalen normalt lang, og bruk av kvantitetsmarkerende aksent i ord som **ba'rn**, **bo'rd** kan derfor sies å være overflødig. Av hensyn til brukerne må redaksjonen allikevel følge en om at aksent i enstavelsesord bare skal sløyfes hvis vokalen er foran utlydende konsonant eller foran utlydende konsonanter.

Hvis den avsluttende enkelte konsonant er 'm', skal vokallengden alltid angis, siden rettskrivningen i dette tilfellet ikke markerer kvantitetsforskjellen: **dom' I** -mmen [. . .] **do'm II** m1 [. . .]; **li'm** n1 [. . .]; **trim' -mmen** (i regelen vil kvantiteten også fremgå av bøyningsopplysningene).

I likhet med enstavelsesord har heller ikke flerstavelsesord med betonet sistestavelse mulighet for tonelagsmotsetning. I slike ord angis trykk og vokalkvantitet alltid med akutt aksent: **katalo'g**. I ord som **ide'**, med trykkbetegnende aksent i rettskrivningen, sløyfes ´.

Åpen uttale av 'o' og 'u' (som hhv. [å] og [o]) vises med en prikk under vokalen: **skuff**, **køst**.¹⁰

Hvis det ikke er selvsagt at en konsonant er stum, vises stumheten normalt ved at konsonanten settes kursivert og uuthevet: **ha'rd**, **tra'd II** m1. I et grammatisk felt, hvor alle bøyingsformer er kursivert, må slik informasjon gis i uttaleparentes (jf. eksempel 6 under 6.1.3).

Merk:

Blir uttalen av hele oppslagsordet (eller av dets trykksterke del) angitt i uttaleparentes, bortfaller markeringen av trykk, tonem og vokallengde i selve oppslagsordet.

6.1.2. Uttaleopplysninger etter oppslagsordet

Andre uttaleopplysninger enn de som kan bakes inn i oppslagsordet, gis i hakeparentes like etter dette (jf. 14.3), i henhold til vanlige norske skriverregler, med så lydrett stavemåte som mulig: **seksten** [sei'sten], **back** [bækk el. bækk], **cover** [kåv'ver]. Akutt og grav aksent viser trykkplassering og tonem på samme måte som i selve oppslagsordet.

Ordboken forutsetter at 'k' uttales som 'kj' og 'g' som 'j' foran vokalerne 'i, y' og diftongene 'ei, øy'. Avvik fra dette avmerkes, unntagen ved verbalsubstantiver på '-ing', hvor fravær av palatalisering anses som selvsagt: **gøy** [g-], **røyking**

Ordboken gjør oppmerksom på ikke-retrofleks uttale av 'rd', 'rt' i standard (sør)østnorsk: **ør'den** [r-d], **ver'den** [r-d], men forutsetter at 'rl' etter kort vokal blir uttalt uten retrofleks: **her'lig**. Den markerer «tykk l» i enkelte familiære ord hvor denne lyden er alminnelig også i standard (sør)østnorsk: **spjæ'ling** [-L-], **tæl** [-L-].

¹⁰ Denne notasjonen er utradisjonell, men plassbesparende og antagelig visuelt lite forstyrrende.

Ordboken forutsetter at lang 'e' foran 'r' uttales som 'e' (**mer, Per, passasje r**). Avvikende uttale må angis: **der** [æ], **her** [æ]. Kort 'e' foran 'r' forutsettes alltid uttalt som 'æ': **kjerr, merr, hjer`te, vert**.

De eneste lydskrifttegn som skal brukes, er:¹¹

- 1) 'ç' for 'kj'-lyden i 'kjøpe'
- 2) 'ŋ' for 'ng'-lyden i 'sang'
- 3) 'f' for 'sj'-lyden i 'sjø'
- 4) 'x' for 'ch'-lyden i 'nachspiel'

Iblant kunne det være ønskelig å ha tilgang til schwa, som i **annen** [a`ən], og til en notasjon for retrofleks konsonant, som i **mor`gen** [+ mǎ`əʔn]. For enkelthets skyld bør man likevel nøye seg med [a`en] og [+ mǎ`ern].

Når en uttaleopplysning bare gjelder en del av ordet og det ikke kan oppstå misforståelse, blir ikke hele ordet gjentatt: **gir** [g-], **kei`ser** [k-], **pensjonis`t** [paŋ-]. Hvis den delen av ordet som står i uttaleparentesen, bærer trykket, angis trykket i parentesen, og aksentmarkeringen sløyfes i selve oppslagsordet: **reglement** [-maŋ`].

Dersom uttalen av første del av et oppslagsord er angitt forut for oppslagsordet, kan det gis en tilbakevisning med oppoverpil i skarpe klammer:

abonnement [-maŋ`] n2 . . .

abonnements/konser` t [↑] m1

Av og til kan et oppslagsord ha forskjellig uttale i forskjellige delbetydninger. I slike tilfeller må uttalen angis særskilt for de enkelte delbetydninger, som i eksempelet nedenfor:

aksent m1 **1** [aksen`t] (betoning; mus.) akcent {-u}; ~en
faller på nest siste stavelse akcent pada na przed-
ostatnią sylabę {zgłoskę} [...] **2** [aksan`] (frem-
med tonefall) akcent {-u}, sposób {-u} wymawiania;
snakke norsk med ~ mówić po norwesku z cudzo-
ziemskim akcentem [...] **3** [aksen`t el. aksan`] (lese-
tegn) akcent {-u}

6.1.3. Uttalemessige uregelmessigheter i bøyde former

Opplysning om uregelmessigheter som bare gjelder uttalen, gis i uttaleparentes etter bøyningkoden (se eksemplene 1–8 nedenfor). Må oppslagsordets bøyning oppføres eksplisitt (jf. 7.1.2), vises eventuelle uttalemessige avvik i de bøyde formene på vanlig måte (se eks. 1 nedenfor). Markering av stum konsonant (bortsett fra *d*, som kan vises som *d*) forutsetter allikevel bruk av uttaleparentes, siden eksplisitte bøyingsformer settes med kursiv: ←

At d'en er stum, angis også i eksplisitte bøyingsformer av ord som *and, hånd*. Vokal-kvaliteten i bøyde former forutsettes imidlertid å være som i lemmaet, og angis følgelig ikke særskilt.

- 1) **far** fa`ren, fe`dre; **mor** mo`ren, mø`dre o.l.
- 2) **profes`sor** m1 [-o`rer]
- 3) **blomst** m1 [pl`]; **ert** I [pl`]; **geit** f1 [pl`]
- 4) **fiŋg`er** -en, fiŋg`re(r); **skul`der** -en/(-dra), skul`dre(r)
- 5) **fjell** n1 [bf pl +`]; **land** n1 [bf pl +`]
- 6) **god** a1 [go, gått, go`(d)e]
- 7) **lik** a1 [lik`t]; **ha`rd** a1 [har`t]
- 8) **le`se** v2 [le`ser]; **le`ve** v3 [le`ver, lev`de]

I svake verb av klasse 2 med lang vokal foran *-te* el. *-de* i infinitiv, f.eks. **fø`de, stø`te**, regnes det som normalt at vokalen forkortes i preteritum og perfektum partisipp. I alle andre tilfeller forutsetter ordboken at en lang vokal i k k e forkortes når det legges bøyingsendelser til oppslagsordet, og avmerker avvik fra dette (jf. eks. 7 og 8 ovenfor).

¹¹ Hvis redaksjonen foretrekker det, kan disse i ferdig sats realiseres som 'kj' osv.

I behandlingen av trykk og tonelag bygger avviksmarkeringen i hovedsak på følgende premisser:

Substantiver: Bestemt form entall har samme tonelag som den ubestemte form: *hest, hes'ten* (jf. eks. 1 ovenfor). Et enstavelssubstantiv som danner flertall på *-er*, har normalt dobbelt tonelag i flertall: *hest, hes'ter* (jf. eks. 3 ovenfor). Et flerstavelsessubstantiv som danner flertall på *-er* eller *-e*, har normalt samme trykk og tonelag i flertall som i entall: *mang'el, mang'ler; kam'mer, kam're; rid'der, rid'dere* (jf. eks. 4 ovenfor). Et enstavelssubstantiv som danner endelsesløst flertall, har normalt enkelt tonelag i bestemt form flertall: *lag, la'gene* (jf. eks. 5 ovenfor).¹²

Adjektiver som *dobbel, enkel, tapper* forutsettes å ha tonem 1 i sg. og tonem 2 i pl.: *doble, enkle, tapre*.

Verb: Når infinitiv av et usammensatt verb har dobbelt tonelag, er enkelt tonelag i presens normalt dersom verbet er sterkt: *bry'ter, fal'ler, sit'ter*, men unormalt dersom det er svakt: *dre'per, le'ser, le'ver, set'ter* o.l. (jf. eks. 8 ovenfor). Som svake regnes i denne forbindelse alle verb der preteritum ender på *-et* (med mindre *-et* hører til verbets stamme, som i *slet*), *-te, -(d)de*; som sterke regnes alle øvrige verb.

Å informere systematisk om den slags uregelmessigheter kan virke lovlig omstendelig, men siden ordboken gir såpass mange opplysninger om uttalen i selve oppslagsordet, ville det være inkonsekvent å overse dem.

6.1.4. Paradigmatisk og syntagmatisk prosodi

Ordboken opplyser normalt bare om paradigmatisk prosodi, dvs. om trykk og tonelag når et leksemer opptrer isolert. I visse tilfeller, f.eks. ved mer eller mindre faste forbindelser av verb og adverb, utgjør imidlertid flere leksemer en prosodisk enhet. Setningen «hun drog til Nils» kan, avhengig av prosodien, bety: (a) 'hun reiste til Nils', (b) 'hun slo til Nils'. Hvis det er ønskelig å markere for brukeren at i betydningen 'slå til; stramme' blir **dra til** uttalt [dra-til'] (eller [dra`-til]), men ikke [dra'-til]), kan man skrive **dra 'til**.

6.1.5. Uttaleangivelse ved forkortelser

Forkortelser (jf. 8.9) kan være av to slags:

- 1) *de egentlige forkortelser*, som ved høytlesning alltid erstattes med det de står for, f.eks. 'osv.' (uttalt «og så videre»), 'etc.' (uttalt «et cetera»)
- 2) *forkortelsesord* (initialord), som ved høytlesning leses som de skrives, idet de uttales
  - a. som vanlige ord, f.eks. 'NATO [na'to]'
  - b. som sekvenser av bokstavnavn, f.eks. 'UB' [u`-be]

¹² Hvis vi ser bort fra noen få substantiver som *felt, punkt*, hvor endelsesløst flertall er mulig i bm, men ikke i rm, har de substantivene der tonem 2 veksler med tonem 1 i bestemt flertall, i offisiell rettskrivning og i riksmålsrettskrivningen

- dels ingen endelse i flertall (o: n1), f.eks.: *bord* (= møbel), *fat* (n3 i bm), *ffjell, glass, gulv* (n3 i rm), *hav, hus, land, navn, skip, slott, tak* (= øverste dekkende del), *telt, vann* (= innsjø)
- dels valg mellom ingen endelse og *-er* (o: n3), f.eks.: *blad, brev, gods, hull, kart, lodd, skjørt, verk*.

Felles for dem synes å være at de i stor utstrekning kan danne flertall på *-er* i sørøstnorsk folkemål, og at deres danske motsvarigheter (unntagen *glas*) ikke har endelsesløst flertall.

Usus på dette punkt i det talte riksmål omkring 1920 beskrives slik av Aug. Western (*Norsk riksmålsgrammatikk*, 1921, § 492): «Således uttales alltid 'bordene av et bord (= ty. *tisch*); derimot heter bestemt fl. av et bord (= ty. *brett*) 'bordene [. . .]; 'brevene, 'diktene, 'fatene, 'ffjellene, 'hullene, 'husene, 'landene, 'loftene, 'navnene.»

I dag virker språkbruken mer vaklende. To av de ordene Western nevner — *dikt* og *loft* — blir neppe lenger uttalt med dobbelt tonelag, og i de andre synes enkelt tonelag å forekomme ved siden av dobbelt. Det kan derfor diskuteres om slike avvik i det hele tatt hører hjemme i ordboken. Hvis de angis, bør det markeres at de ikke er enerådende: **bo'rd** n1 **1** [bf pl +`] (møbel) stól [. . .].

- c. dels som vanlige ord, dels som sekvenser av bokstavnavn, f.eks. 'SAS' [sass el. ess-a-ess].

Ved forkortelsesord skal uttalen alltid vises i uttaleparentes (altså: 'NATO [na'to]', ikke NA'TO!). Fravær av uttaleparentes etter et forkortelsesoppslag forteller m.a.o. at forkortelsen skal leses som det som står i parentes etter likhetstegnet, f.eks.: **osv.** (= og så videre) itd. (= i tak dalej).

6.2. Polsk uttale

Da polsk har det enkleste prosodiske system som tenkes kan (praktisk talt fast trykk, ingen forskjell på lange og korte vokaler, fravær av tonemer), og samsvaret mellom skrift og tale dessuten er lang bedre enn på norsk, siden uttalen av et ord praktisk talt alltid fremgår av skriftbildet, gis uttaleinformasjon bare i helt spesielle tilfeller, uten bruk av lydskrift: marznáč [r-z], piętnásicie [piet-].

Nasalering av vokal i fremmedord vises med overstilt tilde, trykk på annen stavelse enn den nest siste vises med accent aigu umiddelbart etter trykkbærende vokal: empire [ãpi'ɾ]. Hvis polsk uttale av et fremmed navn eller ord er tilnærmet lik den norske, kan dette markeres slik: **come-back** [kãm'bak] [. . .] come-back [≈].

Betoning på tredje siste stavelse i ord som 'fizyka, matematyka, czteryista' forutsettes å være kjent, og angis normalt ikke.

Transaksentuering, dvs. det at to ord skal behandles som en enhet når det gjelder trykkets plassering etter penultimaregelen, angis slik: dobra_noc, mieszkam_n_wsi (jf. 21.1).

Bilabial v i uttale av fremmedord angis
← slik: weekend [wik-]

7. Bøyning, ordklassetilhørighet og orddannelse

Opplysninger om slike forhold kan være: 1) bøyning s f o r m e r, f.eks. **gutt** -en, -er; 2) g r a m m a t i s m e r, dvs. bøyningskoder, ordklasseangivelser o.l., f.eks. **gutt** m1, **ad** prep & adv. Bøyningsformene settes normalt med kursiv, grammatismene med liten grotesk (jf. 5.2.1). Forkortelsene som skal brukes for grammatismer, er angitt i 10.3.

7.1. Norsk

Ordboken følger i hovedtrekkene det samme system som *Bokmålsordboka*, med bruk av koder for typer av substantiver, adjektiver og verb (se 7.1.1).

Substantiver som er potensielle *a*-ord i moderat bokmål og til dels også i riksmål betegnes slik: **seng** m1/f, **kløk`ke** m1/f.

Substantiver som er eller kan være *a*-ord i folkelig språk og i radikalt bokmål, betegnes slik: **da`me** m1(f), **drøn`ning** m1(f).

Merk: grammatismer som ikke refererer til oppslagsordet, men til en bøyningsform av dette, skal stå f o r a n denne bøyningsformen: **de** I [di] pers pron, obl *dem*, gen *deres* [. . .].

7.1.1. Koder for substantiver, adjektiver og verb

A. substantiver (se også 7.1.2 og 7.1.3)

- I flerstavelsessubstantiver som *idé* og enstavelsessubstantiver som *bre*, *fe* legges bøyningssuffixet til oppslagsformen (en eventuell accent aigu forsvinner): *idé*, *ideen*, *ideer*; *bre*, *breen*, *breer*; *fe*, *feet*. Dette gjelder også når *bre*, *fe* opptrer som sisteledd i en sammensetning: *is/bre*, *is/breen*; *storlfe*, *storlfeet*.

I alle andre tilfeller erstatter bøyningssuffixet en utlydende *-e*: *bakke*, *bakken*, *bakker*, *bakkene*.

1) maskulinum

— m0: *lede*, *leden*; *snø*, *snøen* (maskulinum uten flertall)

— m1: *stol*, *stolen*, *stoler*, *stolene*; *bakke*, *bakken*, *bakker*, *bakkene*; *bre*, *breen*, *breer*, *breene*

- m2: *lærer, læreren, lærere, lærerne*
- m3: *ting, tingen, ting, tingene*
- en: *en higen, en streben* (maskulinum uten bestemt form)

2) femininum

- f0: (femininum uten flertall)
- f1: *øy, øya, øyer, øyene; bikkje, bikkja, bikkjer, bikkjene*

3) nøytrum

- n0: (nøytrum uten flertall)
- n1: *tegn, tegnet, tegn, tegnene; kje, kjeet, kje, kjeene*
- n2: *eple, eplet, epler, eplene; salt, saltet, salter, saltene*
- n3: *apotek, apoteket, apoteker el. apotek, apotekene*
- et: (nøytrum uten bestemt form)

4) plurale tantum

- pl: *ablegøyer, ablegøyene*
- pl ubøy: *humaniora* (pluralis uten bestemt form)

B. adjektiver

- a1: *stor, stort, store*
- a2: *norsk, norsk, norske*
- a3: *ekte, ekte, ekte*
- a4: *innesluttet, innesluttet, innesluttede*

Partisipper som **innesluttet**, **opptatt**, **nedtrukket**, som ikke bøyes i predikativ stilling, burde vært kodet: p4, p2, p. Dette må ev. endres i siste fase av arbeidet.

C. verb

- v1: *kaste, kaster, kastet, kastet*
- v2: *lyse, lyser, lyste, lyst*
- v3: *leve, lever, levde, levde*
- v4: *nå, når, nådde, nådd; tie, tier, tidde, tidd*

7.1.2. Eksplisitt angitt bøyning

Ved substantiver, adjektiver og verb som ikke dekkes av kodene ovenfor, angis bøyningen eksplisitt, uten annen markering av ordklasse:

mann -en, menn
rom´ -mmet, -
kompo´situm -et, -ta
aktuell´ -elt
stram´ -t, -mme
hel`le helte
si si`er, sa, sagt

OBS!

Enstavelssubstantiver med vokalsk utgang som danner pl ved å føye -r til stammen og andre stammevokalen (ved omlyd: *glo* : *glør*, eller på annen måte: *kne* : *knær*), forventes å ha bestemt pl på -rne: *glørne, kyrne, knærne* osv.

Ved utgang på ubetont 'e' forutsettes endelsen lagt til siste konsonant i ordet. Fravær av endelse markeres med '-'.
 Verb som ender på vokal i infinitiv, forutsettes å danne presens ved å legge 'r' til infinitivformen: 'gi, gir', 'li, lir'. Avvik fra dette avmerkes: **gjøre gjør**, **si si`er**.

Ved sammentrekning, konsonantforenkling eller konsonantfordobling gjengis bøyningsformen, enten skrevet fullt ut eller trunkert forfra, med gjentakelse av så mange bokstaver av oppslagsordets siste del som er nødvendig for å unngå misforståelser, jf. **kompo´situm**, **aktuell**´ og **rom**´ ovenfor. Akutt eller grav aksent brukes bare dersom trykk, tonelag eller vokallengde i den bøyde formen er annerledes enn man skulle vente ut fra oppslagsordet: **vin`ter** -en, *vin`trer* el. *vin`tre*[^] (men: **num´mer** -et, - el. *numre*).

Er det lite eller ingenting å vinne ved å utelate første del av oppslagsordet, skrives bøyningsformen alltid fullt ut: **hel`le** helte. Merk: Hvis supinum av et verb er lik preteritum eller preteritum minus utlydende 'e', angis normalt bare preteritumsformen: **fal`le** falt, **hel`le** helte.

Ved adjektiver som **stram** må *-t* tas med for å vise at nøytrum ikke er endelsesløst.

Adjektiver på **-et(e)** føres opp slik: **'fil'let(e)** *-ete* obdarty, w łachmanach', dvs. som i *Norsk illustrert ordbok*.¹³

Tonem vises i en eksplisitt angitt bøyingsform bare når det ikke kan antas å være selvsagt (jf. **'hel'le helte** kontra **'si si'er; sa, sagt** ovenfor).

- Etter mønster av *Stor norsk-russisk ordbok* (2003) kunne man eventuelt utvidet bruken av koder til også å gjelde f.eks. konsonantforenklinger og -fordoblinger som er forutsigbare ut fra språkssystemet, slik at man skrev **'dom'** m1' istf. **'døm'**, *-mmen, -mmer'*; **'dum'** a1' istf. **'dum'**, *-t, -mme'*; **'tørr'** a1' istf. **'tørr'**, *tørt, tørre'*; **'kjen'ne** v2' istf. **'kjen'ne, kjente'**; o.l.

7.1.3. Substantiver uten bøyning, genus eller ubestemt form

Substantiver med genus, men uten bøyning oppføres slik: **drik'ke** I_n ubøy. Substantiver som bare opptrer i visse forbindelser og ikke har genus, betegnes med s: **'vrag' /lås** s: *gå i ~ (o zamku) zaci-ać/nać się'*.

Visse substantiver, f.eks. **tyng'de/loven, jesuitt'(er)/ordenen**, opptrer normalt i bestemt form, men oppføres ordbøkene vanligvis uten bestemt artikkel, sannsynligvis fordi de allikevel i visse tilfeller (med betydningsforskyvning) kan tenkes brukt ubestemt («vi ønsker ingen jesuitterorden»). *Norsk-polsk ordbok* følger delvis denne innarbeidede praksis.

Substantiver som bare opptrer i bestemt form entall betegnes med 'bf', f.eks.: **ba'k/leksa** bf: *komme i ~ [. . .]*, **'tjuk'ken** bf', **'tjuk'ka** bf' (en genusangivelse er her overflødig, siden kjønnet fremgår av endelsen).

På samme måte behandles egennavn med bestemt form (entall eller flertall): **'Al'pene** bf', **'Rhi'nen** bf'.

7.1.4. Verbalsubstantiver

I verbartikler bør ordboken gi en viss informasjon om verbalsubstantiver, spesielt dersom disse dannes med *-else* eller *-ning*. Verbalsubstantiv på *-ing* angis normalt bare hvis verbalsubstantivet også er eget oppslag, eller hvis *-ing* foreligger som en mulighet ved siden av *-else* eller *-ning*.

Opplysninger om verbalsubstantiv plasseres i det grammatiske feltet:

a'v/gi *-ga(v), -gitt; -velse*

a'v/holde *-dt; i bet. 2 -else*

Er det angitte verbalsubstantiv også er eget oppslag, henvises det til dette med ↑:

dan'ne v1; *-else* ↑

førde'le v2; *-ing* ↑

forgif'te v1; *-ing* el. *-ning* ↑

Hvis det ikke er naturlig å ha verbalsubstantivet som eget oppslag, kan eksempler med verbalsubstantiv gis i verbartikkelen:

a'v/duke v1; *-(n)ing* odsł-onić/aniać; vbs *avdukingen av monumentet* odsłonięcie pomnika

- Praksis i enspråklige norske ordbøker varierer når det gjelder verbalsubstantiver. Mens *Norsk illustrert ordbok* informerer systematisk om dem, får brukeren av *Bokmålsordboka* ikke vite at det vanligvis heter *kartlegging*, men *klarleggelse* eller *klarlegging*, og at verbalsubstantivet til **avgi** normalt er *avgivelse*.

7.1.5. Nasjonalitetsadjektiver brukt som substantiver

Substantiverte adjektiver som betegner språk, oppføres slik: **'norsk** et, *-en* (język) norweski', jf. «hun snakker et glimrende norsk», «norsken hennes er utmerket» (se 14).

¹³ *Bokmålsordbokas* skrivemåte virker unødig omstendelig: **'fillet** a2 el. **~ete** a3'.

7.1.6. Substantiverte fargeadjektiver

Substantiverte adjektiver som betegner farge, oppføres slik: **grønt** _n ubøy zieleń f.

7.1.7. Andre ordklasser

Andre ordklasser angis med følgende forkortelser (punktum sløyfes ved alle grammatiske forkortelser, jf. 10.3):

- prep: preposisjon
- adv: adverb
- pron: pronomen
- num: tallord
- konj: konjunksjon
- interj: interjeksjon

7.2. Polsk

Under utarbeidelsen av første versjon av de enkelte lemmafiler kan kodingen av polske ekvivalenter innskrenke seg til opplysninger om (1) substantivers genus og numerus samt subgenera, som angitt under A. og B. i 7.2.1 nedenfor; (2) adverb på *-o*, avledet av adjektiver, som angitt i 7.2.2 nedenfor. All koding som gjelder vokalvekslinger og avvikende kasusformer i substantivbøyningen tilføyes da ved annen gangs gjennomgåelse av lemmafilen. Eventuell koding vedrørende verbbøyningen skal utstå til første versjon av hele manus er ferdig.

Bøyningsinformasjon skal ikke gis i polske eksempler: **bren`nende** _{α3} [. . .]; *den ~ busk* bib. krzak gorejacy (ikke: krzak {-u} gorejacy).

Ved flere nærstående forekomster av samme ekvivalent kodes bare første forekomst: **fari`n** _{m0} miałki cukier* {-u}, cukier krysztal {-u} (ikke: cukier* {-u} krysztal {-u}).

7.2.1. Substantiver

A. Genus og numerus

Når det til et polsk substantiv ikke står noe adjektiv som viser grammatisk kjønn, angis genus etter følgende regler:

- a. Maskulina med vokalisk utgang markeres med *m*: komunista _m, mężczyzna _m
- b. Feminina med konsonantisk utgang, unntagen de som ender på *-ość*, markeres med *f*: mysz _f, noc _f, głąb _f
- c. Nøytra med konsonantisk utgang markeres med *n*: muzeum _n

I alle andre tilfeller sløyfes genusmarkeringen. Dette skal forstås slik at umarkerte substantiver som ender på konsonant (unntagen de på *-ość*), er av hankjønn, umarkerte substantiver som ender på *-a* og *-i*, er av hunkjønn, umarkerte substantiver som ender på andre vokaler, er av intetkjønn.

Alle pluralia tantum merkes *pl*: drzwi *pl*t, okulary *pl*t. Pluralis kan om nødvendig angis med *pl*: **ev`ne** [. . .] (begavelse) zdolności *pl*. Adjektiver som fungerer som substantiver, merkes *adj*: **abscis`se** [. . .] odcięta *adj* (NB: subst signaliserer substantivisk bruk av et norsk lemma).

B. Subgenera i maskulinum

Maskulinum i polsk faller fra hverandre i tre subgenera: 1) ikke-levende maskulinum; 2) levende maskulinum; 3) personlig maskulinum. Om nødvendig, kan levende maskulinum markeres med *m^a*, personlig maskulinum med *m^p* og levende maskulinum med akk. *pl* lik gen. *pl* med *m^{p-}* (se også ekskursen nedenfor).

- ⤵ Et maskulint substantivs subgenustilhørighet er som regel triviell, idet den følger av dets betydning, og en konsekvent markering av levende maskulina som ‘*m^a*’. (α: *masculinum animatum*) og personlige maskulina som ‘*m^p*’ (α: *masculinum personale*) har derfor liten hensikt.

Substantiver som har egenskapen 'levende' morfologisk, men ikke semantisk, må imidlertid markeres: **si-garett** m1 papieros m^a; **pils** -en, -pilzner m^a.

Navn på frukter o.l. som behandles dels som animata, dels som inanimata, kan markeres slik: **ananas** m1 ananas m^(a).

Om substantiver som *aniot* kan det informeres slik: **engel** [...] aniot m^(p) {*Ńpl*-y, -owie, anieli}; om substantiver som *koniokrad* (nom. pl. *te koniokrady*, akk. pl. *tych koniokradów*) kan det informeres slik: **hestetyv** [...] koniokrad m^{p-}

C. Vokalvekslinger

- Vekslingen *ó:e* vises i klartekst: *kościół* {*Ł* -iele}, *popiół* {-u, *Ł* -iele}
- Vekslingene *ó:o*, *o:ó*, *q:ę*, *ę:q*, *a:e* vises med kursivering: *wó*z, *woda*, *zq*b, *otrę*by, *las*¹⁴
- Vekslingen *e:Ø* vises med asterisk: *sen**, *maska**, *kart(k)a*(*)

D. Kasusformer

Vi forutsetter at brukeren (a) kan skjelne mellom hårde og bløte stammer¹⁵; (b) vet hvilke konsonantendringer som inntreffer foran fremre vokal; (c) er klar over at opprinnelig *-i* opptrer som *-y* etter en historisk bløt konsonant, mens opprinnelig *-y* opptrer som *-i* etter en velar (*-y*'en i *Polacy*, nom. pl. av *Polak*, figurerer altså i tabellene som *-i*, mens *-i*'en i *braki*, nom. pl. av *brak*, i tabellene opptrer som *-y*).

De normale endelsene i alle tre kjønn og begge tall er gitt i tabell 1 nedenunder (visse forutsigbare unntak som nominativ pl. *niuanse*, *mieszkańcy* avspeiles ikke i denne tabellen).

Tabell 2 og 3 viser hvilke endelser som skal forutsettes i henholdsvis maskulinum og femininum når intet annet er opplyst.

I nøytrum forutsettes de samme endelser som i tabell 1, bortsett fra at gen. pl. av stammer med bløt utgang antas å være endelsesløs.

	maskulinum		femininum		nøytrum	
	hårdt	bløtt	hårdt	bløtt	hårdt	bløtt
gen. sg.	-a, -u		-y	-i	-a	
dat. sg.	-owi		-e	-i	-u	
akk. sg.	<i>Ń/G</i>		-ę		<i>Ń</i>	
instr. sg.	-em		-ą		-em	
lok. sg.	-e	-u	-e	-i	-e	-u
vok. sg.	-e	-u	-o	-o, -i	<i>Ń</i>	
nom. pl.	-owie, -i, -y	-owie, -e (-i)	-y	-e, -i	-a	
gen. pl.	-ów	-ów, -i	-Ø	-Ø, -i	-Ø	-Ø (-i)
dat. pl.	-om					
akk. pl.	<i>Ń/G</i>			<i>Ń</i>		
instr. pl.	-ami					
lok. pl.	-ach					

Tabell 1. Normale kasusendelser for alle genera

¹⁴ I maskuline substantiver med *ó* i siste stavelse er vekslingen *ó:o* langt mer frekvent enn fraværet av den, hvilket ut fra diasystematiske prinsipper burde tale for heller å markere avvikene, dvs. de tilfeller hvor vekslingen mangler. Av praktiske grunner ville imidlertid en slik fremgangsmåte by på problemer.

¹⁵ Som bløte i morfologisk henseende fungerer (1) de fonetisk bløte konsonanter: *ć, dź, l, ń, ś, ść, ź*; (2) de historisk eller funksjonelt bløte konsonanter: *c, cz, dz, dź, rz/ż, sz*; (3) konsonanten *j*.

mask.	hårde stammer			bløte stammer		
	personl.	anim.	inanim.	personl.	anim.	inanim.
gen. sg.	-a					
dat. sg.	-owi					
akk. sg.	$\mathcal{G}$	$\mathcal{N}$		$\mathcal{G}$	$\mathcal{N}$	
instr. sg.	-em					
lok. sg.	-e (-u [§])			-u		
vok. sg.	$\mathcal{L}$					
nom. pl.	-i	-y (-e*)		-e (-i [†])	-e	
gen. pl.	-ów			-i (-ów [‡])		
dat. pl.	-om					
akk. pl.	$\mathcal{G}$	$\mathcal{N}$		$\mathcal{G}$	$\mathcal{N}$	
instr. pl.	-ami					
lok. pl.	-ach					

§ Substantiver med utgang på velar (-k, -g, -ch)

* Fremmedord med utgang på -ans, som *niuans*, nom. pl. *niuanse*

† Personlige maskulina med utgang på -iec, som *mieszkaniec*, og på -ca, som *zarządca*

‡ Substantiver som danner nominativ pl. på -owie samt substantiver med utgang på -j og -c, unntagen de på -ac

Tabell 2. Forutsatte endelser i maskulinum

fem.	på -a		på -i	på bløt kons.
	hård st.	bløt st.		
gen. sg.	-y		-i	
dat. sg.	-e		-i	
akk. sg.		-ę		$\mathcal{N}$
instr. sg.			-ą	
lok. sg.	-e		-i	
vok. sg.		-o		-i
nom. pl.	-y		-e	-e
gen. pl.		-Ø		-i
dat. pl.		-om		
akk. pl.		$\mathcal{N}$		
instr. pl.		-ami		
lok. pl.		-ach		

Tabell 3. Forutsatte endelser i femininum

Dette innebærer at følgende avvik markeres:

A. I maskulinum angis:

- 1) genitiv sg. på -u
- 2) dativ sg. på -u
- 3) avvikende former i lokativ sg. og vokativ sg. Som avvik anses ikke lokativ og vokativ på -u i substantiver med utgang på velar
- 4) nominativ pl. på -owie.

5) genitiv pl. på *-ów* av substantiver på bløt konsonant, unntagen:

- a. de som danner nominativ pl. på *-owie*
- b. de som har utgang på *-j* og *-c*, bortsett fra *-qc*

6) instrumentalis pl. på *-mi* istedenfor *-ami*

7) lokativ pl. på *-ech*

Substantiver på *-anin* som betegner personer, får ikke avviksmarkering hvis de bøyes som *Amerykanin* (nominativ pl. *Amerykanie*, genitiv pl. *Amerykanów*. Har de har endelsesløs genitiv pl., som *Rosjanin*, etterfølges de av {*Gpl* -an}.

B. I femininum angis:

1) nominativ pl. på *-i* av substantiver på bløt konsonant, unntagen de som ender på *-ość*

2) genitiv pl. på *-i* av substantiver med bløt konsonant foran utlydende *-a*. Som bløt konsonant regnes i denne forbindelse ikke *j*. Substantiver på *-nia* etter konsonant forutsettes å ha gen. pl. på *-ni*. Fremmedord på *-ia* og *-ja* forutsettes å ha samme form i gen. pl. som i gen. sg.

3) instrumentalis pl. på *-mi* istedenfor *-ami*

C. I nøytrum pl. angis eventuell genitiv på *-i*. Nøytra som ender på *-um* forutsettes å være ubøyelige i sg. og ha gen. pl. på *-ów*

Kryptopalatalitet i maskulina vises slik: paw {*-ia*}

Ved nøytra på *-ę* oppføres a l l t i d genitiv sg., for å vise hvilken stamme det dreier seg om: imię {*-ienia*}, jagnię {*-ęcia*}.

Ved pluralia tantum angis a l l t i d genitiv: drzwi pl {*0*}, obcegi pl {*-ów*}. Hvis substantivet har vokalveksling og nullendelse, sløyfes likevel {*0*}: odsetki* pl, otręby pl.

Merk:

Lokativ på *-u* i maskulina og nøytra som ender på velar (*-k*, *-g*, *-ch*) markeres ikke.

Kasus markeres med følgende koder:

<i>N</i> : nominativ	<i>I</i> : instrumentalis	<i>Gpl</i> : genitiv pl.
<i>G</i> : genitiv	<i>L</i> : lokativ	<i>Apl</i> : akkusativ pl.
<i>D</i> : dativ	<i>V</i> : vokativ	<i>Ipl</i> : instrumentalis pl.
<i>A</i> : akkusativ	<i>Npl</i> : nominativ pl.	<i>Lpl</i> : lokativ pl.

Ved angivelse av genitiv sg. (genitiv pl. av pluralia tantum) sløyfes normalt kasuskoden: aspekt {*-u*}, okulary pl {*-ów*}.

E. Kodingseksempler

Nedenfor følger noen eksempler på koding etter de prinsipper det er redegjort for i det foregående:

biskup	gołąb { <i>-bia</i> }
bohater { <i>Npl</i> + <i>-owie</i> }	kot { <i>D</i> -u}
brew* f { <i>Npl</i> -i}	gość { <i>Ipl</i> -mi}
chłopiec* { <i>D</i> -u, <i>V</i> -cze}	lew* { <i>D</i> -u}
dziób	odpowiedź f { <i>Npl</i> -i}

otręby pl	rogatki* pl
pan { <i>D, L -u, Npl -owie</i> }	sanie pl {0}
paw {-ia}	seter
pisarz	stopa
profesor { <i>Npl + -owie</i> }	sweter*
przymierze { <i>Gpl -y</i> }	świat { <i>D -u</i> }
pudel*	usta pl {0}
róg {-u}	wypadek* {-u}

Når et substantiv kan ta både en forutsatt og en avvikende endelse, vises dette med tegnet + foran den avvikende endelsen, dersom denne angis. Nom. pl. av 'bohater' er altså 'bohaterzy' (normal endelse) eller 'bohaterowie'.

F. Sterkt uregelmessige substantiver

Substantiver som er så uregelmessige at det vil kreve urimelig mye plass å opplyse om avvikende kasusformer i en bøyningparentes, merkes med det etterstilte symbolet[∞], som henviser brukeren til en liste over disse substantivene: brat[∞], człowiek[∞].

G. Bindestrekssubstantiver

At begge ledd i et bindestrekssubstantiv bøyes, vises slik: generał-gubernator².

7.2.2. Adjektiver

At et adjektiv er ubøyelige, vises slik: blond ubøy

Adjektiver som bare brukes predikativt, følges av pred, og preposisjonsuttrykk som gis som ekvivalenter til norske adjektiver, av prep.uttr.

Adjektiver på *-owy* og adjektiver hvis stamme ender på (a) bløt eller historisk bløt konsonant, (b) velar (*k g ch*), (c) *p b s d*, forutsettes å danne adverb på *-o*; øvrige adjektiver med hård stamme forutsettes å danne adverb på *-e*. Avvik markeres slik: bogaty */-o/*, ciemny */-o/*.

7.2.3. Verb

Bøyingskodning av verb skal ikke foretas under utarbeidelsen av første versjon av ordboksmanuskriptet. Redaksjonen må senere ta stilling til om ordboken skal opplyse om bøyningen av polske verb.

- Kodingen bør i så fall være diamorfologisk på lignende måte som kodingen av substantivene, dvs. innskrenke seg til å avmerke avvik fra en definert normaltilstand. Da kan helt regelmessige verb antagelig stå ubetegnet: *prze/czytać*, *wym-ówić/awiać*. Kodingen vil allikevel bli plasskrevende og by på problemer, først og fremst på grunn av den forkortede notasjonen som brukes ved angivelse av aspektpar. Skal man beholde denne, kan man — med bruk av vanlig parentes i stedet for { } — f.eks. skrive: *wypis-ać(-sze)/ywać*.

Eventuelle tallkoder, etter det system som vanligvis benyttes i polske ordbøker for å angi konjugasjonstyper, bør settes som opphøyede arabiske tall, ikke som romertall, altså 'wypis-ać(-sze)⁹/ywać⁸', hvilket tar mindre plass enn 'wypis-ać(-sze) IX/ywać VIII' eller 'wypis-ać(-sze)^{IX}/ywać^{VIII}'.

7.2.4. Pronomener og tallord

Opplysninger om bøyningen av polske pronomener og tallord må gis i ordboksgrammatikken.

8. Betydninger (ekvivalenter)

Den polske rettskrivningen skal være i samsvar med gjeldende polsk ortografi. Ved fremmedord velges den skrivemåten som antas å være mest vanlig, f.eks. 'jazz' (ikke 'dżez'), 'quorum' (ikke 'kworum'), men 'biznes' (ikke 'business'), 'dżokej' (ikke 'jockey'). Ønsker man å oppføre både en hjemlig og en fremmed skrivemåte, kan man gjøre det slik: *kwiz* el. *quiz* {-u}, uten uttaleangivelse.

Markeringen av prep.uttr. er ikke konsekvent gjennomført, og antagelig ← overflødig.

8.1. Hierarkisk struktur

Avhengig av hvordan den eller de betydninger som knytter seg til det norske oppslagsordet, er strukturert og hvordan den best kan gjengis på polsk, kan ordboksartikkelen være *f l a t*, dvs. uten enhver inndeling eller med inndeling bare på ett nivå, eller *h i e r a r k i s k* oppbygd (jf. Tillegg IV), dvs. inndelt i *hovedbetydninger* (betegnet med halvfete store bokstaver), *delbetydninger* (betegnet med halvfete arabiske tall), *betydningsvarianter* (adskilt ved semikolon), *eksempelbetydninger* (betegnet med innringede tall). Strukturen er altså slik:

A første hovedbetydning

- 1 første delbetydning; ev. betydningsvariant [. . .]
- 2 annen delbetydning; ev. betydningsvariant [. . .]
norsk eksempel
① første eksempelbetydning; ② annen eksempelbetydning
- 3 tredje delbetydning [. . .]

⋮

B annen hovedbetydning

- 1 første delbetydning; ev. betydningsvariant [. . .]
- 2 annen delbetydning; ev. betydningsvariant [. . .]

⋮

TEX holder rede på og kontrollerer all nummerering av betydninger på øverste og nest øverste nivå (se 15).

Hvis en delbetydningsbolk inneholder usedvanlig mange eksempler, kan de eventuelt gjøres mer oversiktlige slik: **god** [...] **1** attr [...] (**a**) i hilsener) [...] (**b**) foran andre subst [...] (se Tillegg VII).

Svært lange artikler kan eventuelt innledes med en innholdsoversikt, som skal gjøre det lettere for brukeren raskt å finne det han leter etter:

gjø`re** *gjør, gjorde* [jo`re], *gjort* (↓ A: generelle bet.; B: med subst som obj; C: med visse adv; D: med nøytralt pron som obj, subj el. styrelse; E: med refl pron) **A 1 (lage; forårsake; foreta, utføre; bære seg ad) **Z/robić, u/czynić** ℓ

OBS! Foran i innholdsoversikten kan det opptre en glosse. Denne skrives inn slik: /g1osse/ [...] (NB: den skal ikke omgis av en <...>-parentes). Se f.eks.

← **sen II**

8.1.1. Inndeling i hovedbetydninger og delbetydninger

Det normale i en ordboksartikkel er ingen inndeling eller en inndeling i to eller flere delbetydninger, med eventuelle betydningsvarianter.

En inndeling i *h o v e d b e t y d n i n g e r* vil antagelig bare være påkrevet i enkelte forholdsvis lange (verb)artikler, og når flere ordklasser behandles i én artikkel (se 3.2.1). Merk at inndelingen med halvfete arabiske tall da er lokal innenfor bokstaven, som vist i nedenstående eksempel:

flyt`te v1 **A** intr **1** *przeprowadz-ić/ać się, przenieść/osić się; (bort, ut) wyprowadz-ić/ać się; de har ~t til Etiopia przeprowadzili się do Etiopii; ~ inn i (en) ny leilighet wprowadz-ić/ać się do nowego mieszkania; ~ sammen zamieszka(iw)ać razem; 2 [. . .] B tr 1* *przen-ieść/osić, przesu-nać/wać; kan du ~ stolen nærme-re? czy możesz przysunąć bliżej to krzesło? [. . .].*

For rekkefølgen gjelder at hyppig forekommende betydninger plasseres foran sjeldnere, og almene betydninger foran fagspråklige. Ved verb er rekkefølgen normalt: 1) intransitiv bruk; 2) transitiv bruk; 3) refleksiv bruk.

- I en kombinert resepsjons- og produksjonsordbok er det vanskelig å gi faste regler for hvordan oppslagsordets ekvivalenter skal inndeles i betydninger. Som regel vil det være naturlig å ta utgangspunkt i kildespråkets betydningsstruktur, slik den er nedfelt i forklarende enspråklige ordbøker, og så sammenholde denne med de aktuelle oversettelsesekvivalenter på målspråkssiden. Ved verb kan det ofte være tilstrekkelig å dele inn etter kategoriene transitiv, intransitiv og refleksiv.

Som det fremgår av de to nedenstående eksempler kan behandlingen av ett og samme lemma falle svært forskjellig ut også i i enspråklige ordbøker:

1. *Bokmålsordboka* (A) og *Norsk illustrert ordbok* (B) angir betydningene av verbet **koke** som vist nedenunder:

A	B
1) om væske el. om stoff, gjenstand som er i væsken: være på kokepunktet	A. (i alm. bruk)
2) få til å koke	1) (intrans.) være på kokepunktet [. . .]; være i sterk bevegelse (og skumme, fosse)
3) være i urolig, skummende bevegelse	2) (trans.) (behandle, lage ved å) la koke 1 [. . .]; utvinne ved koking
4) være i sterkt opprør	3) (intrans.) lage mat, være kokk
5) adv i pr pt, brukt først:	B. (med adv.) bort: [. . .] inn: [. . .] ned: [. . .] opp: [. . .] over: [. . .] sammen: [. . .]

Av *Bokmålsordbokas* fem betydninger, er tre — nr. 1, 3 og 4 — intransitive, men to av disse (nr. 3 og 4) representerer bare en utvidet, overført bruk av nr. 1, og kunne dermed vært tatt med der. Det beste måten å strukturere betydningene på i en norsk–polsk ordbok, vil antagelig være enten C, der forbindelsene ‘verb + adverb’ er plasseres for seg sist i artikkelen, eller D, der de innordnes i 1 og 2, siden artikkelen er forholdsvis kort:

C	D
1) intransitivt	1) intransitivt
2) transitivt	2) transitivt
~ bort	
~ inn	
~ ned	
~ opp	
~ over	
~ sammen	
~ ut	

2. *Bokmålsordboka* (A) og *Norsk illustrert ordbok* (B) spesifiserer betydningene av substantivet **celle** slik:

A	B
1) lite, avstengt rom; isoleringsrom	1) lite (enmanns)værelse i fengsel el. kloster
2) lite sekskantet rom i en bikake	2) lite sekskantet rom i bikake; lignende rom i hvepse- og humlebol
3) hulrom i humle- og vepsebol som ligner en celle (2)	3) enkelt element i akkumulatorbatteri
4) element	4) grunnenhet som plante- og dyreorganismer er bygget opp av
5) organisk byggeenhet, sammensatt av protoplasma med hinner	5) liten gruppe (grunnenhet i organisasjon) som har til formål å drive (politisk) propaganda blant medlemmene; aktivistgruppe
6) grunnorganisasjon i et kommunistisk parti; politisk aktivistgruppe	

Dersom man i *Norsk-polsk ordbok* følger kildespråkets betydningsstruktur, blir resultatet som vist nedunder.

ceľ'le m1/f 1 (fengsels-; kloster-) cela 2 (del av vokskake o.l.)
komórka 3 (element i batteri) ogniwo 4 biol. komórka 5
polit. komórka

I dette tilfellet vil det imidlertid kanskje være mer rasjonelt å dele inn artikkelen på grunnlag av de tre mål-
språksekivalentene som **celle** må gjengis med:

ceľ'le m1/f 1 (biol.; polit.; del av vokskake) komórka 2 (feng-
sels-; kloster-) cela 3 (i batteri) ogniwo

8.1.2. Inndeling innenfor delbetydning

Noenlunde synonyme ekvivalenter adskilles ved komma. Dersom det er et forholdsvis tydelig
skille mellom to ekvivalenter mht. betydningsnyanse eller bruksområde, settes semikolon.

Har et norsk eksempel flere mulige betydninger, nummereres de slik: **falsk** [...] *spille ~t*
① mus. *fałszować*; ② (i kortspill) *oszukiwać w grze* (se 15.2).

Innenfor delbetydninger med mange eksempler kan det være ønskelig å markere eksempel-
bolker: **god** [...] 1 attr (a) (i hilsener) ~ *dag dzień dobry* [...] (b) (foran andre subst) [...] (se Tillegg
VII).

8.1.3. Underinndeling i forbindelse med verbpartikler

Et spesialtilfelle utgjør en del høyfrekvente verb, som forekommer med et stort antall partikler
(adverb og preposisjoner). Hvis forbindelsen 'verb + partikkel' har flere helt ulike betydninger,
kan disse nummereres slik: a) [...] b) [...] (se 15.1).

8.1.4. Ord og uttrykk som må forklares

Hvis det norsk oppslagsordet, eller et uttrykk der dette forekommer, ikke har noen polsk ekvi-
valent, gis det en parafraseekvivalent i vinkelanførselstegn, og deretter eventuelt én eller flere
tilnærmede ekvivalenter, innledet med ≈ (jf. 8.2):

bru`n/ost m1 «brunatny ser, wytwarzany z ser-
watki mleka koziego lub krowiego»

dissen`ter m2 «członek innej społeczności chrze-
ścijańskiej niż luterański Kościół Norweski» ≈
dysydent, innowierca m

8.2. Ekvivalentdifferensiering

Siden ordboken også skal brukes *a k t i v t*, må hver delbetydning, hvis det er flere enn én, og
innenfor denne også eventuelle betydningsvarianter, ledsages av en forklaring eller merkelapp,
heretter kalt *semantisme*, som skal hjelpe norske brukere til å velge den riktige ekvivalent.
Disse semantismene kan være: (1) *glosser* ∴ synonymer, hyperonymer, antonymer, mulige
utfyllinger (f.eks. subjekter og objekter til verb, hovedord til adjektiver)¹⁶ o.l.; (2) *etiketter* ∴
henvisninger til stilvalg, emneområde o.l. (jf. forkortelseslisten i 10.4):¹⁷

bo`rd II n1 1 (møbel) *stół* {-u}; (kafé-, restaurant-)
stolik [...] 2 (fjel) *deska** [...] 3 mar. *burta*

dø *døde, dōdd* 1 [...]; (om dyr) *zd-echnąć/ychać*;
(om planter) *us-chnąć/ychać*; [...]

¹⁶ Ved angivelse av mulig subjekt for et verb eller hovedord for et adjektiv bør det stå '(om ...)', som i eksemplene
dø og **drektig** nedenfor.

¹⁷ Hvordan semantismene i siste instans grafisk skal se ut, behøver ikke redaksjonen å ta stilling til på det nåværende
tidspunkt — foreløpig settes de med forminsket grotesk skrift, og glossene omgis med buparentes.

land n1 **1** (mots. hav) łąd {-u} [. . .] **2** (rike) kraj {-u};
fig. kraina [. . .] **3** (jord) ziemia [. . .] **4** (mots. by)
wieś* f

tak I n1 **1** (ytter-) dach {-u} **2** (himling) sufit {-u}

I enkelte tilfeller kan også polske brukere trenge et forklarende tillegg:

tą -en/-a, *tę* **1** palec* (u nogi)

Merk at når en semantisme ikke refererer til oppslagsordet, men bare til én (eller flere) av ekvivalentene, skal den stå b a k denne (disse), hvis det ellers kunne oppstå misforståelse.

Når oppslagsordet er et verbalsubstantiv, kan semantismene undertiden erstattes med ↑ («se ovenfor»), som f.eks. i ‘**be**’**arbeidelse** m1 ↑ obróbka; przeróbka; opracowanie; adaptacja’, der ↑ henviser til den foregående artikkelen **be**’**arbeide**, hvor brukeren finner ‘(med verktøy) obróbka/abiać; (råvarer) przer-obić/abiać [. . .]’.

Når flere ulike betydninger som dekkes av samme målspråksekvivalent, oppføres under ett betydningsnummer, angis dette stundom ved en blanding av etiketter og glosser. I så fall settes det hele som glosser, adskilt ved semikolon: ‘**cel**’**le** m1/f **1** (biol.; polit.; del av vokskake o.l.) komórka [. . .]’. (Hadde ‘del av vokskake o.l.’ i foregående eksempel vært skilt ut som en egen delbetødning, skulle det isteden stått: ‘**cel**’**le** m1/f **1** biol., polit. komórka **2** (del av vokskake o.l.) komórka [. . .]’.)

Ved navn på dyr, blomster osv., samt ved termer fra forskjellige fagområder, anvendes semantismer bare hvis de er en hjelp for forståelsen. Zoologiske og botaniske termer bør normalt ledsages av det latinske navnet, som i følgende eksempel:

ab’**bor** m1 (*Perca fluviatilis*) okoń

Det latinske navnet kan imidlertid sløyfes hvis dyret eller planten er svært vanlig, eller hvis navnet er (nesten) identisk med det norske og polske navnet:

eukalyp’**tus** [ev-] m1 (bot.; olje) eukaliptus

8.2.1. Stilmarkerende symboler

For tolv stilmarkører er det definert spesielle symboler:

B: barnespråk	†: foreldet	P: folkelig
D: dialektalt	(†): halvveis foreldet	S: slang
(D): halvveis dialektalt	ℓ: litterært	V: vulgært
F: familiært	N: stilistisk nøytralt	! : omstridt

Målspråksekvivalentene forutsettes normalt å ha samme stilvalg som oppslagsordet. Når en stilistisk adekvat ekvivalent ikke finnes, kan dette eventuelt signaliseres med N etter den normalspråklige ekvivalent som erstatter den: **vove** m1 poet., † fala N

Det høytstilte, forminskede utropstegnet kan brukes for å angi at et ord eller en uttrykksmåte med stor utbredelse anses som uheldig av enkelte – men ikke alle – normative autoriteter: **fø**’**re** [...] *vi ~r ikke herreklær nie sprzedajemy {prowadzimy!} odzieży męskiej*.¹⁸

8.3. Valens og konstruksjonsmuligheter

Ved ‘valens’ forstår man leksemers, spesielt verbs, substantivers og adjektivers, evne til å forbinde seg med andre setningsledd (subjekt, objekt, indirekte objekt; preposisjoner osv.). Et leksems valens er de grammatiske utfyllinger som leksemet krever eller tillater.

¹⁸ En slik bruk av ‘prowadzić’ er ukorrekt ifølge *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, men derimot ikke ifølge *Słownik wyrazów kłopotliwych*.

I tillegg til de enkelte leksemers valens finnes det i ethvert språk også andre regler som bestemmer hvordan ord kan kombineres. Disse seleksjonsreglene kan være: (1) *l o g i s k e* (syntagmet *en firkantet rounding* er grammatisk riktig, men logisk selvmotsigende); (2) *s e - m a n t i s k e* (setningen *en av passasjerene ble alvorlig beskadiget* bryter med regelen som sier at objektet for verbet 'beskadige' ikke kan være et levende vesen)¹⁹; (3) *l e k s i k a l s k e* (i syntagmet *ta en avgjørelse* kan *ta* erstattes med *fatte*, men ikke med *gripe*).

Ordboken må opplyse både om valens og om semantisk-leksikalske seleksjonsregler. Opplysningene kan gis:

- 1) ved døde eksempler, f.eks. 'gratulować *D* czegoś' (se 8.3.1)
- 2) ved levende eksempler, f.eks. 'gratuluję Janowi awansu' (se 8.3.2)

Visse faste kombinasjoner av leksemer — f.eks. partikkelverb, samt idiomer og kollokasjoner av nærmest idiomatisk karakter — behandles særskilt, jf. 8.6 og 8.7.1.

8.3.1. Døde eksempler.

Ved døde eksempler forstår man språklige «formler», der elementene er redusert til det minimum som trenges for å meddele den nødvendige grammatiske informasjonen. Nominalfraser er representert ved anonyme markører eller ubestemte pronomener (såkalte «pro-former»), og istedenfor verbenes finitte former opptrer gjerne infinitiver, f.eks.: '**to be proud of sth** być dumnym z czegoś; szczyć się czymś'; '**stolz dumny** ⟨auf A/z G⟩'. Merk at i norske eksempler sløyfes infinitivsmarket 'å'. Det skal altså hete *se dagens lys*, ikke *å se dagens lys*!

I *Norsk-polsk ordbok* bør de døde eksemplene gjøres mest mulig kortfattede og informative. Norsk *noen*, *noe(n)* forkortes til *nn*, *n(n)* eller utelates, og kasussymboler (*A* for akkusativ, *G* for genitiv osv.) brukes istedenfor 'kogoś, czegoś' osv., når det ikke går ut over klarheten.²⁰ F.eks. kan '**stolt** α2 dumny ⟨av, over n(n) z kogoś/czegoś⟩' forkortes til '**stolt** α2 dumny ⟨av, over z G⟩'; og istedenfor '**an'klage** v1 oskarż-yć/ać ⟨nn for noe kogoś o coś⟩' kan man skrive '**an'klage** v1 oskarż-yć/ać ⟨for o A⟩'.

I enkelte tilfeller kommer man vanskelig utenom de ubestemte pronomenene, som i: '**gratule** re v2 po/gratulować, po/winszować ⟨nn med noe *D* czegoś⟩'. At valensopplysningen her gjelder begge de foregående polske ekvivalenter, kan vises ved å sette '⋈' foran den: '[. . .] ⟨⋈ nn med noe *D* czegoś⟩'.

NB! Mens '⋈' viser at valensen gjelder de foregående ekvivalenter inntil første semikolon, gir '⋈' valensopplysningen gyldighet for alle foranstående ekvivalenter under vedkommende betydningsnummer (se også Tillegg VII).

Både for kasusene og de bøyde formene av de ubestemte pronomener er det definert egne $\TeX$ -kommandoer.²¹

8.3.2. Levende eksempler

I levende eksempler opptrer nominalfraser, personlige pronomener og finitte verb, som i: '**an'klage** v1 [. . .] *de ble ~t for tyveri* oskarżono ich o kradzież'.

Et aber med levende eksempler er at hvis man ikke har språket som morsmål, kan det være vanskelig å avgjøre i hvilken grad de kan danne mønster for produksjon av andre setninger. Dersom døde eksempler er mulige, bør de derfor foretrekkes fremfor levende.

I enkelte tilfeller er levende eksempler nødvendige: '*hvordan står det til (med deg)? jak się masz?*' En forutsetning for å bruke et levende eksempel bør imidlertid være at det gir ytterligere informasjon. Etter '**an'klage** v1 oskarż-yć/ać ⟨nn for noe: A o coś⟩' er det overflødig å tilføye: '*de ble ~t for tyveri* oskarżono ich o kradzież'.

¹⁹ I juridisk språk eksisterer imidlertid termen «legemsbeskadigelse».

²⁰ Dermed unngår man også problemer med den tvetydige formen *kogoś*, som kan være både akkusativ og genitiv.

²¹ Endrer man definisjonen av kommandoene, kan man f.eks. få ⟨nn med noe *D_p G_t*⟩ istedenfor ⟨nn med noe komus czegoś⟩ — men en slik notasjon med subskripter blir trolig for kryptisk.

8.3.3. Eksemplenes rekkefølge

I substantiv- og adjektivartikler plasseres eksemplene normalt i den rekkefølge som er angitt under «Ikke-frie ordgrupper» (se 8.7.1).

I verbartikler alfabetiseres eksempler på intransitiv bruk på grunnlag av subjektet, eksempler på transitiv bruk på grunnlag av objektets kjerne.

I artikler om adverb avgjøres rekkefølgen av hva adverbet står som bestemmelse til: 1) et verbal; 2) et adjektiv; 3) et substantiv; 4) et annet adverb.

I artikler om preposisjoner avgjøres rekkefølgen av hva som går forut for preposisjonen: 1) ingenting; 2) et substantiv; 3) et verb; 4) et adjektiv; 5) andre ordklasser.

8.4. Stor begynnelsesbokstav og tegnsetning i eksemplene

To typer eksempler begynner med stor bokstav:

- ordspråk, f.eks.: **al`dri** [. . .] *Aldri så galt at det ikke er godt for noe* Nie ma tego złego, co by na dobre nie wyszło
- replikkskifter, f.eks.: **Blom´**: *Hun er vel temmelig gammel? – Gammel og gammel(, fru ~)* Ona jest chyba dość stara? – Stara jak stara(, proszę ja kogo)

Alle andre eksempler begynner med liten bokstav, selv om de er selvstendige setninger, f.eks.: *det var bred enighet om forslaget* wniosek spotkał się z ogólną aprobatą.

Eksemplene kan avsluttes med utropstegn og spørsmålstegn hvor det er passende, men aldri med punktum.

Replikker settes ikke i anførselstegn, men svar-replikken innledes med tankestrek, som vist ovenfor.

8.5. Anførselstegn og tegn for tilnærmet likhet i eksemplene

Ordboken anvender to typer anførselstegn: 1. «...» (vinkelanførselstegn); 2. „...” (apostrofanførselstegn).

Vinkelanførselstegnene brukes i norsk tekst, samt rundt polske forklaringer, når disse erstatte manglende polske ekvivalenter (jf. 8.1.4 og 8.7.1); apostrofanførselstegnene brukes i annen polsk tekst, f.eks.: **ba`ker** m2 [. . .] *rette ~ for smed* «u/karać niewinnego» (por. „Kowal zawinił, a ślusarza powiesili”).

Når et norsk oppslagsord ikke gjengis med en forklaring, men med en tilnærmet polsk ekvivalent, brukes ≈ istedenfor vinkelanførselstegn: **B-menneske** n2 ≈ nocny Marek.

8.6. Partikkelverb

Spesielle problemer i språk som norsk og engelsk reiser partikkelverb (*phrasal verbs*), dvs. mer eller mindre faste uttrykk der et verb følges av et adverb eller en preposisjon. Ved enkelte høyfrekvente verb, som **gå**, **komme**, **ta**, kan antallet av slike forbindelser være meget stort, og en innordning i den vanlige artikkelen blir lett uoversiktlig. Mange ordbøker med norsk og engelsk som utgangsspråk velger derfor å oppføre den slags forbindelser som egne oppslag, i separate avsnitt, med uttrykking eller innrykking (jf. Tillegg IV). Verbet blir dels skrevet helt ut (f.eks. i *Norsk-serbokroatisk ordbok*), dels erstattet med tilde (f.eks. i *Norsk-spansk ordbok* og *Cappelens store engelsk-norsk ordbok*). Nedenfor er det vist et eksempel basert på oppsettet i de to sistnevnte ordbøker:

kõm`me II *kom, kommet* 1 (til fots) przy-jść/cho-dzić; (med transportmiddel) przyje-chać/źdźać; (med båt +) przyplý-nąć/wać; (med fly +) przy-lecieć/latywać; (generelt) przyby-ć/wać høyt.

- ⋮
- ~ **an** på zależeć od $\mathcal{G}$; *kom an!* nie wykręcaj się!
  - ~ **av** wynikać z $\mathcal{G}$, mieć swoją przyczynę w $\mathcal{L}$;
det ~r av at.. to bierze się stąd, że..; *han ~r av godt folk* pochodzi z dobrej rodziny
  - ~ **bort** znik-nąć/ać, za/ginać; (bli forlagt) zapo-
dziać/dziewać się; ~ *bort fra noe* oddal-ic/ać
się od $\mathcal{G}$

I *Norsk-polsk ordbok* må slike verbforbindelser kodes slik at de er entydig identifiserbare (se 17.3). Da kan de typografisk enten settes som ovenfor — eller de kan innordnes i hovedartikkelen, alfabetisert etter adverb/preposisjon, og synliggjort ved at de innledes med et spesielt symbol, □, samt utheves med halvfet kursiv, som i nedenstående eksempel:

kom`me II *kom, kommet* **I** (til fots) przy-jść/cho-
dzić; (med transportmiddel) przyje-chać/źdźać;
(med båt +) przy-pły-nąć/wać; (med fly +) przy-
lecieć/latywać; (generelt) przyby-ć/wać høyt.
[. . .] □ *kom`me an=på zależeć od $\mathcal{G}$; kom
an!* nie wykręcaj się! *kom`me av=* wynikać z
 $\mathcal{G}$, mieć swoją przyczynę w $\mathcal{L}$; *det ~r av at..*
to bierze się stąd, że.. [...]

Når betydningen av partikkelverbet må vises gjennom eksempler, skriver man f.eks.: 1) **fry`se** [...]~ **på**: *det kan ~ på til natten* w nocy może być mróz. 2) **få** [...]~ **på seg** *frakken* włożyć pf płaszcz 3) **få** [...]~ *arbeidet unna* pracować szybko, uwi-nać/jać się z robotą

8.7. Ikke-frie ordgrupper

8.7.1. Fraseologiske uttrykk som behandles i artikkelen

Faste uttrykk, herunder også idiom og ordspråk, innledes med tegnet ◇ og samles i artikkelens avsluttende del (se 3.4.1 og 5.1). Ordspråk som danner en fullstendig setning, innledes med stor bokstav: '**al`dri** [. . .] ◇ *Aldri så galt at det ikke er godt for noe* Nie ma tego złego, co by na dobre nie wyszło', men markeres normalt ikke på annen måte. Hvis den polske oversettelsen ikke er noe idiom, kan dette vises ved at den settes i anførselstegn: **a`len** [. . .] ◇ *legge en ~ til sin vekst* «sta-ć/wać się lepszym {zodlniejszym}» (jf. 8.5).

For å lette oversikten — særlig i lange artikler — ordnes frasemene alfabetisk ut fra følgende prinsipper (etter mønster av *Norsk-spansk ordbok* og *Stor norsk-fransk ordbok*):

A. Substantiv- og adjektivartikler.

- 1) Først kommer uttrykk som begynner med oppslagsordet eller hvor dette er subjekt.
- 2) Dernest følger forbindelser der oppslagsordet er (in)direkte objekt eller predikativ til et verbal.
- 3) Til slutt kommer alle uttrykk der oppslagsordet står som styrelse til en preposisjon (alfabetisert etter preposisjonene).

B. Verbartikler.

- 1) Først kommer uttrykk der verbet er brukt intransitivt, alfabetisert på grunnlag av subjektet.
- 2) Dernest følger uttrykk der verbet er brukt transitivt, alfabetisert etter første bokstav i objektets kjerne.
- 3) Til slutt kommer refleksive uttrykk.

Fraseologi der verbet etterfølges av et adverb eller en preposisjon, plasseres i partikkelverb delen av en lengre verbartikkel (jf. 8.6).

I artikkelen **bord**, som gjengis nedenfor, er disse prinsippene forsøkt anvendt:

**bo`rd** II n1 **1** [+ bo`rene] (møbel) stół {-u};
 (restaurant-) stolik; ~ets *gleder* uciechy {roz-
 kosze} stołu; *dekke* ~et nakry-ć/wać do
 stołu; *ta av* ~et sprzą-nąć/ać ze stołu; *rei-
 se seg fra* ~et wsta-ć/wać od stołu **2** (planke)
 deska*; (mindre) deszczułka* **3** mar. (tylko w u-
 tartych zwrotach) burta; *kaste over* ~ wyrzuc-
 ić/ać za burte; *mann over* ~! człowiek za
 burta; ~ *et fanger* klamka zapadła; *det er* ← 1) Først eller som subj
ikke mitt ~ to nie moja sprawa; *dele* ~ *og* ← 2) Som dir. el. indir. obj
seng żyć z sobą na zasadach małżeństwa;
gjøre rent ~ eg. zjeść pf wszystko; fig.
 zgarnąć pf wszystko; *gå fra* ~e [bo`re] ze- ← 3) Etter prep
 jść//schodzić na ład; *bank i* ~et! odpukać!;
slå i ~et (gniewnie) za/protestować; *gå om*
 ~ wsi-ąść/adać na statek {do samolotu};
være om ~ być na pokładzie; *avgjøre noe*
over ~et rozstrzyg-nąć/ać A na miejscu; *ha*
en til ~s siedzieć obok G przy stole; *gå til* ~s
 zasi-ąść/adać do stołu; *komme til dekket* ~
 przy-jść/chodzić na gotowe; *sitte til* ~s sied-
 ziec przy stole; *betale under* ~et za/płacić
 na lewo; *drikke en under* ~et upić pf A do
 nieprzytomności

Alternative plasseringer av fraseologiske uttrykk diskuteres i Tillegg V.

8.7.2. Fraseologiske uttrykk som behandles annetsteds

Hvis oppslagsordet inngår i et frasem som er behandlet i en annen ordboksartikkel, henvises det til denne etter tegnet ▷ (se 3.4.1, 5.1 og 21).

8.8. Malord

Dersom flere ord, f.eks. navn på måneder og ukedager, inngår i de samme typer forbindelser, oppgis disse konstruksjoner bare ved ett av dem. Ved de øvrige henvises det med ↔ plassert til slutt i artikkelen til det oppslagsord som konstruksjonene er behandlet under (se 17.6.3).

8.9. Forkortelser som oppslagsord

Forkortelser oppføres på alfabetisk plass i hovedlemmalisten. Det angis: 1) hva forkortelsen står for på norsk; 2) hvilken forkortelse som svarer til den på polsk; 3) hva denne polske forkortelsen står for (se 17.5). Dersom ingen tilsvarende polsk forkortelse finnes, gis det en uforkortet polsk ekvivalent eller forklaring. Ved forkortelser som ved høytlesning ikke normalt erstattes med det fullstendige ord eller uttrykk de står for, angis uttalen i uttaleparentes, som vist ved **LO** nedenfor (jf. 6.1.5):

ca. (= **cirka**) ok. (= **około**)

cand. [kann] (= **candidatus**, kv. **candidata**) ≈ mgr (= **magister**) (pierwszy człon tytułów nadawanych po ukończeniu określonego kierunku studiów); ~ *agric.* [agrik'] (= *agriculturae*) ≈ inżynier agronom; ~ *jur.* [jur] (= *juris*) magister prawa;

⋮

jf. (= **jevnfør**) por. (= **porównaj**)

⋮

LO [ell`-o] (= **Landsorganisasjonen i Norge**)

Centrala Związków Zawodowych Norwegii (największa federacja związków zawodowych w Norwegii)

⋮

osv. (= **og så videre**) itd. (= **i tak dalej**)

I enkelte tilfeller kan det være tilstrekkelig å henvise brukeren til det fullstendige ordet:

DH = **distriktshøyskole** s.d.

Vanlige internasjonale initialord som er like i norsk og polsk, f.eks. SAS, NATO, tas ikke med i ordboken.

9. Noen kontrastive problemer

9.1. De polske verbenes aspekt

Ved de polske verbene oppføres begge aspekter, såfremt de finnes (unntagen i eksempler, der som aspektparet er angitt tidligere i artikkelen). Et enkelt verb uten aspektmarkering forutsettes normalt å være imperfektivt: 'sò`ve *sov, sov*et spać'. I alle andre tilfeller tilføyes (etter et eventuelt 'się') en opplysning om aspekt, med forkortelsene: 'ipf' (imperfektivt verb), 'pf' (perfektivt verb), '(i)pf' (biaspektuelt verb):

aborte`re v2 poronić pf, med. + ronić

u`t/nevne v2 mianować i/pf

Aspektparene angis i hovedsak på samme måte som i Jan Stanisławskis *The Great Polish-English Dictionary*, med det perfektive verbet først, som vist i venstre kolonne nedenunder (tegnet // brukes istedenfor / når de to parverbene skrives fullt ut). I høyre kolonne ser man de samme verbparene slik de oppføres i *Langenscheidts Taschenwörterbuch der polnischen und deutschen Sprache*.²²

²² Reglene for notasjonen kan formuleres slik: Hvis det ikke finnes noen bindestrek i feltet foran /, inneholder feltet et prefiks. Det imperfektive verbet er da uprefigert og består av det som følger etter /, mens det perfektive verbet er prefigert og består av det som står foran / (prefikset), kombinert med det som står etter / ('na/pisać' skal altså leses: 'pisać ipf, napisać pf'). Opptrer det derimot en bindestrek i feltet foran /, består det perfektive verbet av alt det som står foran /, minus bindestreken, og det imperfektive verbet av det som står foran /, frem til bindestreken, kombinert med det som står etter / ('zacz-ąć/ynać' skal altså leses 'zacząć pf, zaczynać ipf'). Skulle det foran / forekomme flere bindestreker, hvilket kan skje i verb som 'wmaszerow-ąć/ywać', dersom $\TeX$ velger å fordele 'wmaszerow' på to linjer, er det den s i s t e bindestreken som markerer slutten på verbparets felles første del.

Langenscheidt-notasjonen 'zab(ie)rać' er muligens mer brukervennlig enn 'zab-rać/ierać', og en modifisert variant av dette systemet hadde kanskje vært å foretrekke. Enda bedre for brukeren ville det antagelig vært om begge parverb ble skrevet fullt ut, som i *Norsk-serbokroatisk ordbok* og *Stor norsk-russisk ordbok*, altså 'pisać/napisać'; 'oskarzać/oskarzyć' osv. I polsk tospråklig leksikografi er det imidlertid liten tradisjon for en så omstendelig skrivemåte — som i russisk vel langt på vei er en dyd av nødvendighet, på grunn av trykkets varierende plass.

Skriv slik:

na/pisać	(ɔ: napisać/pisać)
oskarż-yć/ać	(ɔ: oskarżyć/oskarzać)
wywołać/ywać	(ɔ: wywołać/wywoływać)
zabrać/zabierać	(ɔ: zabrać/zabierać)
wziąć//brać	(ɔ: wziąć/brać)
wy _↓ z/blaknąć	(ɔ: wyblaknąć, zblaknąć/blaknąć)

Skriv ikke slik:

⟨na⟩pisać
oskarzać⟨-zyć⟩
wywoł(yw)ać
zab(ie)rać
brać ⟨wziąć⟩
⟨wy-, z⟩blaknąć

Merk:

odsi-edzieć/adywać
rozpat-rzyć/rywać
men
zamar-znać/zać

Merk spesielt følgende:

- Hvis de to parverbene er helt ulike, eller hvis man ikke sparer plass ved å skille ut en første del som er felles for verbparet, skriver man parverbene fullt ut, adskilt av // istedenfor /. Ordbokens notasjon er altså ‘wziąć//brać, wepchnąć//wpychać’, ikke ‘w-epchnąć/pychać’ (men på den annen side ‘wmaszerow-ać/ywać’, ikke ‘wmaszerować//wmaszerowywać’!).
- Når imperfektive simpleksverb perfektiveres med forskjellige prefikser som har tilnærmet lik betydning, kan man bruke notasjonen ‘wy_↓z/blaknąć, s_↓wy/płowieć’ istedenfor den mer omstendelige ‘blaknąć, wyblaknąć pf, zblaknąć pf, płowieć, spłowieć pf, wypłowieć pf’.
- Istedenfor ‘uw-olnić/alniać, zw-olnić/alniać’ og ‘uwolnienie, zwolnienie’ kunne man også, mer plassbesparende, skrive ‘u_↓z.w-olnić/alniać’ (jf. ‘u-, z/walniać ⟨-wolnić⟩’ i Langenscheidts ordbok). Skrivemåter med så høy kondenseringsgrad blir imidlertid antagelig for besværlige å avkode, og de bør derfor normalt ikke benyttes.

9.2. Polske verbalsubstantiver

I polsk kan det uten videre dannes verbalsubstantiver til de fleste verb, uansett aspekt. Ordboken forutsetter at brukeren kjenner dette systemet, og angir derfor verbalsubstantiver bare i begrenset utstrekning.

Når et norsk verbalsubstantiv er eget oppslag fordi én eller flere av dets ekvivalenter ikke er et regelrett dannet verbalsubstantiv, kan man med symbolet ↑ vise tilbake til verbartikkelen, for å signalisere at også regelrette substantiveringer av de polske verbene som angis der, er mulige ekvivalenter (se også 7.1.4 og 8.2):

an'/skaffe v1; -else ↑ naby-ć/wać, za/kupić, sprawi-ć/ać sobie

an'/skaffelse m1 **1** ↑ nabycie, kupno, zakup {-u}; gå til ~ av noe naby-ć/wać *A*

9.3. Førsteledd i sammensatte substantiver

Enkelte polske adjektiver, brukt som attributt til et substantiv, svarer på norsk vanligvis til førsteleddet i en sammensetning, f.eks. **bi-** (som i **bibeskjefthelse** ‘zajęcie uboczne’), **hoved-** (som i **hovedgate** ‘główna ulica’), **jordbruks-** (som i **jordbrukspolitikk** ‘polityka rolna’). En

del sammensetninger med slike førsteledd vil det være naturlig å ta med som egne oppslag, men i tillegg bør førsteleddet i mange tilfeller oppføres særskilt i hovedlemmalisten:

bi- uboczny, drugorzędny

hoved- główny, naczelny

Ikke minst gjelder dette førsteledd som må gjengis med polske adjektiver dannet av betegnelser på dyr, f.eks. **bihonning** ‘miód pszczeli’, **kumelk** ‘mleko krowie’. Vi får altså:

bi adv [. . .]

bi- I uboczny, drugorzędny; *bibeskjeftigelse* zajęcie uboczne

bi- II pszczeli; *bihonning* miód pszczeli

Merk at **bi** og **bi-** ikke betraktes som homografer, og at feltet for ordklasse og bøyning skal være tomt ved oppslag av typen **bi-**.

- Norske enspråklige ordbøker gir til dels eksempler som «hjerteattakk» under «attakk», «avisartikkel» under «artikkel», «legeattest» under «attest» osv. I tospråklig leksikografi har en slik praksis ikke vært vanlig, og den bør normalt unngås også i *Norsk-polsk ordbok*.

9.4. Feminiseringer

9.4.1. I polsk

Betegnelser på kvinnelige yrkesutøvere, medlemmer av bestemte nasjonaliteter o.l. som er avledet av de maskuline, angis normalt slik: ‘**amatør**’^{m1} amator [-ka*]’. Hvis femininsuffikset ikke bare føyes til den maskuline formen, tas det i parentes med så mye av denne som er nødvendig for klarhets skyld: ‘**cuba**’^{m2} Kubańczyk [-anka*]’.

9.4.2. I norsk

Selv om feminiseringer i moderne norsk forekommer sjeldnere enn for 20–30 år siden, bør ordboken oppføre de alminneligste feminine avledninger av substantiver som betegner personer. Den skal m.a.o. (i motsetning til *Bokmålsordboka*) fortelle brukerne at det heter **malerinne**, men **barnepleierske**.

9.5. Falske venner

En advarsel om «falske venner» (dvs. ord som er identiske eller nesten like i norsk og polsk, men som har forskjellig betydning) kan eventuelt plasseres sist i ordboksartikkelen:

diva’ⁿ m1 kanapa, tapczan (≠ po. dywan: ‘teppe’)

10. Forkortelser og symboler

10.1. Stilmarkører

B: barnespråk

D: dialektalt

(D): halvveis dialektalt

F: familiært

†: foreldet

(†): halvveis foreldet

ℓ: litterært

N: stilistisk nøytralt

P: folkelig

S: slang

V: vulgært

!: omstridt

10.2. Kasusmarkører

<i>A</i> : akkusativ	<i>Gpl</i> : genitiv pl	<i>Lpl</i> : lokativ pl
<i>Apl</i> : akkusativ pl	<i>I</i> : instrumentalis	<i>N</i> : nominativ
<i>D</i> : dativ	<i>Ipl</i> : instrumentalis pl	<i>Npl</i> : nominativ pl
<i>G</i> : genitiv	<i>L</i> : lokativ	<i>V</i> : vokativ

10.3. Grammatiske forkortelser (uten avsluttende punktum)

a	adjektiv — przymiotnik	num	tallord — liczebnik
adj	adjektivisk — przymiotnikowy	obj	objekt — dopełnienie bliższe
adv	adverb — przysłówek	obl	oblikv form — forma zależna
art	artikkel — rodzajnik	pass	passiv — bierny
attr	attributiv(t) — przydawkowy	perf	perfektum — perfekt
aug	augmentativ — zgrubienie	pers	personlig — osobowy
best	bestemt — określony	pf	perfektiv(t) — dokonany
bf	bestemt form — forma określona	pl	pluralis — liczba mnoga
def	bestemt form — forma określona	plt	plurale tantum — plurale tantum
demon	demonstrativ(t) — wskazujący	plpf	pluskvamperfektum — czas zaprzeczony
dim	diminutiv — zdrobnienie	poss	possessiv(t) — dzierżawczy
f	femininum — rodzaj żeński	postp	etterstilt — nie występujący przed rzeczownikiem
gen	genitiv — dopełniacz	pp	perfektum partisipp — imiesłów czasu przeszłego
imper	imperativ — tryb rozkazujący	pred	predikativ(t) — orzecznikowy
indef	ubestemt form — forma nieokreślona	prep	preposisjon — przyimek
inf	infinitiv — bezokolicznik	prep.uttr	preposisjonsuttrykk — wyrażenie przyimkowe
interj	interjeksjon — wykrzyknik	pres	presens — czas teraźniejszy
interr	interrogativ(t), spørrende — pytający	pret	preteritum — czas przeszły prosty
intr	intransitiv(t) — nieprzechodni	pron	pronomen — zaimek
ipf	imperfektiv(t) — niedokonany	pt	partisipp — imiesłów
(i)pf	biaspektuelt — dwuaspektowy	refl	refleksiv(t) — zwrotny
iter	iterativ(t) — wielokrotny	rel	relativ(t) — względny
koll	kollektiv(t) — zbiorowy	s	substantiv — rzeczownik
komp	komparativ — stopień wyższy	sg	singularis — liczba pojedyncza
konj	konjunksjon — spójnik	subj	subjekt — podmiot
m	maskulinum — rodzaj męski	subst	substantivisk — rzeczownikowy
m/f	(om polske ekvivalenter) maskulinum el. femininum — (o polskich odpowiednikach) rodzaj męski albo żeński	superl	superlativ — stopień najwyższy
m ^a	maskulint-levende — męskożywotny	tr	transitiv(t) — przechodni
m ^p	maskulint-personlig — męskoosobowy	ubest	ubestemt — nieokreślony
n	nøytrum — rodzaj nijaki	ubf	ubestemt form — forma nieokreślona
ndm	ubøyelig — nieodmienny	ubøy	ubøyelig — nieodmienny
nn	noen (i døde eks.) — ‘noen’ (w martwych przykładach)	upers	upersonlig — bezosobowy
n(n)	noe(n) (i døde eks.) — ‘noe(n)’ (w martwych przykładach)	v	verb — czasownik
nom	nominativ — mianownik	vbs	verbalsubstantiv — rzeczownik odsłowny
		vr	refleksivt verb — czasownik zwrotny

10.4. Andre forkortelser (med avsluttende punktum)²³

- p* a. eller — albo
 abstr. abstrakt — abstrakcyjny, oderwany
 adm. administrativt — administracyjny
 agr. agronomi — agronomia
 alm. i almenspråket — w języku ogólnym
 anat. anatomi — anatomia
- p* archaiz. arkaisme — archaizm
 arkais. arkaisme — archaizm
 arkeol. arkeologi — archeologia
 arkit. arkitektur — architektura
 astr. astronomi — astronomia
 auto. bil(teknikk) — samochód
 (barnespr.) el. B barnespråk — mowa dziecka
 bergv. bergverksdrift — górnictwo
 bet. betydning(er) — znaczenie
 bib. bibelsk — wyrażenie biblijne
 biol. biologi — biologia
 bokf. bokføring — księgowość
 bot. botanikk — botanika
 bygn. bygningsteknikk — budownictwo
 da. dansk — duński
 (dial.) el. D dialekt — dialekt, gwara
 dipl. diplomati — dyplomacja
- p* dosl. egentlig — dosłownie
- p* (dziec.) el. B barnespråk — mowa dziecka
 edb edb — informatyka
 eg. egentlig — we właściwym znaczeniu
 el. eller — albo, lub
 elek. elektroteknikk — elektrotechnika
 eng. engelsk — angielski
 ent. entomologi — entomologia
- p* fach. fagspråk — język fachowy
 fag. fagspråk — język fachowy
 (fam.) el. F familiært — potoczny
 farm. farmakologi — farmakologia
 f.eks. for eksempel — na przykład
 fig. figurlig, overført — przenośny
 film. filmuttrykk — film
 filos. filosofi — filozofia
 fin. finans — finanse
 fisk. fiske(ri) — rybołówstwo
 flyvn. flyvning — lotnictwo
 (folk.) el. P folkelig — pospolity
 fon. fonetikk — fonetyka
- forb. forbindelse — związek
 (foreld.) el. † foreldet — przestarzałe
 forh. forhold — stosunek, relacja
 fork. forkortelse — skrót
 forsterk. forsterkende — wzmacniający
 fotb. fotball — piłka nożna
 fotogr. fotografi — fotografia
 fr. fransk — francuski
 fys. fysikk — fizyka
 fysiolog. fysiologi — fizjologia
 geogr. geografi — geografia
 geol. geologi — geologia
 geom. geometri — geometria
- p* gł. głównie — overveiende
 gram. grammatikk — gramatyka
 gym. gymnastikk — gimnastyka
- p* (gw.) el. D dialekt — dialekt, gwara
 hist. historie — historia
 høfl. høflig tiltale — zwracając się do osób,
 z którymi się nie jest na ty
 høyt. høytidelig — podniosły
 icht. ichtyologi — ichtiologia
 iron. ironisk — ironiczny
- p* itd. og så videre — i tak dalej
- p* itp. og lignende — i tym podobne
 jaktu. jaktuttrykk — łowiectwo
 jernb. jernbanevesen — kolejnictwo
 journ. journalistikk — dziennikarstwo
 jur. jus — prawo
 kat. katolsk — katolicki
 kjem. kjemi — chemia
 konkr. konkret — konkretny
 kortsp. kortspill — gra w karty
 kosm. kosmetikk — kosmetyka
- p* (książk.) el. ℔ litterært — język książkowy
 kulin. kulinarisk — kucharstwo
 kunsthist. kunsthistorie — historia sztuki
 kv. kvinne(lig) — kobieta
 landbr. landbruk — rolnictwo
- p* lekc. nedlatende — lekceważący
 lingv. språkvitenskap — językoznawstwo
 (litt.) el. ℔ litterært — język książkowy
 litt.vit. litteraturvitenskap — literaturoznawstwo

²³ Polske forkortelser er merket med *p*.

- log. logikk — logika
 luth. luthersk — luterkański
 mar. maritimt uttrykk — wyrażenie morskie
 mat. matematikk — matematyka
 med. medisin — medycyna
 mek. mekanikk — mechanika
 merk. merkantilt uttrykk — wyrażenie handlowe
 meteor. meteorologi — meteorologia
 mil. militærvesen — wojskowość
 min. mineralogi — mineralogia
 mots. motsatt — antonim
 mus. musikk — muzyka
 myt. mytologi — mitologia
 neds. nedsettende — lekceważący, pejoratywny
 no. norsk — norweski
p obelż. fornærmelig — obelżywy
 odont. odontologi — stomatologia
 ordspr. ordspråk — przysłowie
 orn. ornitologi — ornitologia
 osv.. også videre — i tak dalej
 parl. parlament — parlament
p pej. pejorativt — pejoratywny
 po. polsk — polski
p podn. høytidelig — podniosły
 poet. poetisk — poetycki
p pogard. foraktelig — pogardliwy
p (posp.) el. P folkelig — pospolity
 polit. politisk — polityczny
p (pot.) el. F familiært — potoczny
 prot. protestantisk — protestancki
p przen. figurlig, overført — przenośny
p (przest.) el. † foreldet — przestarzały
p przysł. ordspråk — przysłowie
 psyk. psykologi — psychologia
 reg. regionalt uttrykk — wyrażenie regionalne
 rel. religion — religia
p rub. grovt — rubaszny
 russ. russisk — ruski
p rzad. sjelden(t) — rzadko używany
 sj. sjelden(t) — rzadko używany
 skogbr. skogbruk — leśnictwo
 (sl.) el. S slang — slang
 sms. sammensetning(er) — złożenie
 sociol. sosiologi — socjologia
 sport. sportsuttrykk — sport
 spøk. spøkefullt — żartobliwy
 sterk. sterkere — dosadniej
 sv. svensk — szwedzki
 svak. svakere — łagodniej, mniej dosadnie
 teat. teater — teatr
 tekn. teknikk — technika
 tele. teleteknikk — telekomunikacja
 teol. teologi — teologia
 ty. tysk — niemiecki
 typogr. typografi — typografia
 utt. uttale — wymowa
 uttr. uttrykk — wyrażenie
 vet. veterinærmedisin — weterynaria
 (vulg.) el. V vulgært — wulgarny
p (vulg.) el. V vulgært — wulgarny
 zool. zoologi — zoologia
p złoż. sammensetning — złożenie
p zn. betydning — znaczenie
p zw. i regelen — zwykle
p zwł. især — zwłaszcza
p żart. spøkefullt — żartobliwie
 økon. økonomi — ekonomia

C. Innskrivning

11. Polske tegn og spesialtegn

Ved inntastingen brukes fonten NPMonaco og tastaturutlegget av samme navn (se også Tillegg VIII 5.1.). For å få polske bokstaver med diakritika, unntagen ‘z’, ‘Z’, taster man ‘+’ og den bokstaven det diakritiske tegnet skal knyttes til (+-tasten er død); ‘z’, ‘Z’ skrives som ‘+x’, ‘+X’. Andre spesialtegn fås med følgende tastkombinasjoner (se også 21.1):

Tegn	Taster	Funksjon
■	Alt O	hovedoppslag
△	Alt Q	betinget hovedoppslag (se 14.1.2)
■	Alt Shift O	verbpartikkel
⋮	Alt I	delingsstrek
↑	Alt Shift P	«se ovenfor», f.eks. [↑]
¶	Alt H	~ (plassholder)
◇	Alt D	⊥ (wy◇z/blaknać gir wy⊥z/blaknać)
«	Alt Shift V	innleder ikke-bøyningsform i \z-felt
»	Alt Shift B	avslutter ikke-bøyningsform i \z-felt
"	Alt 2	innleder og avslutter polsk anførsel (se nedenfor)
//	Alt W	mellom parverb uten felles førsteledd: wepchnać//wpychać
≤	Alt V	venstre resyméparentes (innleder innholdsoversikt, se 8.1)
≥	Alt B	høyre resyméparentes (avslutter innholdsoversikt, se 8.1)
√	Alt L	innleder og avslutter etiketter (f.eks. √med .√)
⌞	Alt Ø	gir komma og slår på kursiv i \x-felt
¿	Alt Shift ?	spørsmålstegn både i teksten og i margen
◦	Alt Shift R	ikke offisiell rettskrivning
	Alt Shift I	mellom bestemt og ubestemt bevegelsesverb
·	Alt @	bitrykksprikk i ■-felt
’	Alt Shift ´	apostrof (erstatte ´, dvs. ASCII 39, som gir ´)
·	Alt M	fugemarkør i sammensetning
≠	Alt 0	innledende bindestrek (forhindrer orddeling)
÷	Alt -	bindestrek som tillater orddeling
†	Alt T	gir opphøyet asterisk med parentes rundt
•	Alt K	prikk som i: u⊥z-w-olnić/alniac
◊	Ctrl O	åpen ‘o’ i oppslagsord (åpen O fås med \Odot)
⊥	Ctrl U	åpen ‘u’ i oppslagsord
⊔	Ctrl D	stum ‘d’ i oppslagsord
⊔	Ctrl G	stum ‘g’ i oppslagsord
⊔	Ctrl T	stum ‘t’ i oppslagsord
ç	Ctrl K	lydskrifttegnet for ‘kj’
ŋ	Ctrl N	lydskrifttegnet for ‘ng’
ſ	Ctrl S	lydskrifttegnet for ‘sj’

Normale anførselstegn får man med: (1) " . . . ", som gir «...» (brukes i norsk tekst); (2) " . . . ", som gir „...” (brukes i polsk tekst). $\TeX$ melder fra dersom det finner en bokstav etter et antatt sluttanførselstegn.

12. Noen T_EX-begreper

12.1. ‘Kommando’ og ‘felt’

T_EX styres med *k o m m a n d o e r*, som skrives inn direkte og ligger åpent i teksten. En kommando kan være: (a) en kontrollsekvens, f.eks. `\n`, `\p`, `\0`, `\latin` (alle kontrollsekvenser innledes med kontrolltegnet `\`); (b) et såkalt ‘aktivt’ tegn, dvs. et tegn som er tildelt en spesiell kategorikode, slik at det kan fungere som en kontrollsekvens. Aktive tegn i kodingen av ordboken er først og fremst alle spesialtegnene som er oppført under 11 ovenfor, unntagen `{` og `}`.

Noen kommandoer er ‘nakne’, i den forstand at de ikke trenger ytterligere informasjon i form av etterfølgende tekst. Nakne kommandoer er f.eks. `\ca.`, som i utskriften gir ‘≈’, ¶ som fungerer som plassholder, `\1`, som gir romertallet I, osv.

Andre kommandoer tar ett eller flere *a r g u m e n t e r*, dvs. tekst som kommandoen forutsettes å gjøre et eller annet med. T_EX må vite hvor et slikt argument begynner og slutter. Som regel vises dette på én av to måter: enten (a) omgis argumentet (heretter betegnet som #1, #2 osv.) med en gruppeparentes, f.eks. `\latin {#1}`²⁴, eller (b) argumentets begynnelse og slutt markeres med avgrensere, som inngår i definisjonen av vedkommende kontrollsekvens. Kommandoen `\z` har f.eks. definisjonen `\def\z #1 #2={ . . . }`, dvs. #1 slutter ved første ordmellomrom, og #2 slutter ved første likhetstegn.

Et slikt argument, avgrenset på måte (a) eller (b), betegnes i det følgende som et *f e l t*. Ordboken differensierer mellom to feltyper:

- 1) hovedfelt, avsluttet med = (se 14)
- 2) underfelt (se 18)
  - a. omgitt av gruppeparentes
  - b. avsluttet med argumentavgrensere

⊃ Fordelingen av teksten på linjer innenfor et hovedfelt, influerer ikke på linjefallet i den ferdige satsen. For T_EX spiller det heller ingen rolle om et hovedfelt begynner på ny linje etter et likhetstegn, som forutsatt i instruksjonen, eller plasseres på samme linje som likhetstegnet, men med et breddesteg (mellomrom) foran. Linjeslutt som ikke etterfølges av linjeslutt, er nemlig for T_EX lik et breddesteg (ordmellomrom).

Merk: et breddesteg etter et breddesteg overses av T_EX — ‘et eksempel’ og ‘et eksempel’ gir begge ‘et eksempel’ i ferdig sats.

12.2. Reserverte tegn

T_EX reserverer følgende tegn for spesielle anvendelser:

- 1) `\` (kontrolltegn), `{` (venstre gruppeklamme), `}` (høyre gruppeklamme), `^` (hevet tekst), `_` (senket tekst), `~` (bruddsikkert ordmellomrom). Merk at ordbokens alternativparentes, `{ . . . }` (se 5.2.2), skrives inn som `\{ . . . \}`, og at ordbokens plassholder, `~` (se 16), skrives inn som ¶.
  - 2) `$` `#` `%` `&`. Hvis disse tegnene forekommer i manus, må man sette kontrolltegn foran dem: `\$ \# \% \&`. For å få: ‘25 % av \$ 100’ i ferdig sats, skriver man altså: ‘25~\% av \\$~100’ i lemmafilen.
- ⊃ Tegnet `%` fungerer som et såkalt kommentartegn, dvs. et tegn som får T_EX til å overse det som eventuelt følger etter `%` på samme linje, og straks gå til neste linje i inndatafilen. Et uteglemt kontrolltegn foran `%` vil altså ikke utløse noen feilmelding fra T_EXs side, men bare føre til at tekst forsvinner i den ferdige satsen.

²⁴ Man kan også skrive `\latin{#1}`, uten breddesteg (ordmellomrom) etter kommandoen, for et breddesteg etter et kontrollord (en kontrollsekvens der `\` følges av én eller flere bokstaver) fjernes fra inndatastrømmen og er valgfritt, med mindre T_EX trenger det for å avgjøre hvor kontrollordet slutter.

13. Skille mellom artikler

Mellom hver normal ordboksartikkel i inndatafilen må det være minst én tom linje, ellers vil hverken undertrykkelsen av betingede oppslag ved `\Utelattrue` eller grupperingen i nisjer ved `\Grupperingtrue` fungere (jf. 29).

Hvis partikkelverb skal kunne settes innføydt i verbartikkelen, kan det **ikke** være tom linje foran ■-artikler.

14. Artikkelens hovedfelter

Følgende hovedfelter er definert (#1, #2 osv. står for feltets argument(er); vidvinkelparentes, ⟨ ⟩, omgir et argument som eventuelt kan utelates):²⁵

Se også Tillegg VII: Tilføyde kommandoer ←

- #1= hovedoppslagsord
- △ #1= hovedoppslagsord som kan undertrykkes (bruk `\q■` i homografsekvenser!)
- #1= verbpartikkel, ved partikkelverb (#1 er verbpartikkelen)
- `\Alt` #1= alternativ form av oppslagsord uten fugemarkør (se Tillegg VII)
- `\Alb` #1.#2= alternativ form av oppslagsord med fugemarkør (se Tillegg VII)
- `\Alc` #1- #2= alternativ form av oppslagsord med bindestrek (se Tillegg VII)
- `\Alf` ⟨#1/⟩ #2.#3= alternativ form av oppslagsord med fugemarkør (se Tillegg VII)
- `\Alu` #1 ;#2= alternativ form av oppslagsord med fugemarkør (se Tillegg VII)
- `\B` (#1)= eventuell hovedbetydnings nummer (#1 er en versal)
- `\ff` {#1} #2= opplysning om ‘false friend’ (jf. 9.5)²⁶
- `\fk` {#1} #2= betydning av forkortelse (jf. 8.9)
- `\fr` #1= norsk frasem (stående uttrykk; idiom)
- `\frp` #1= norsk frasem hvis det følger etter et `\gk-`, `\zk-` el. `\ff`-felt
- `\g` #1= oppslagsordets ordklasse/bøyning²⁷
- `\gk` #1= som `\g` med avsluttende kolon; bruk `\g =\nk` istedenfor `\gk =\np`
- `\hv` #1= henvisning ved ordforbindelse (se 17.6.2)
- `\lik` #1= henvisning fra en forkortelse til den fulle formen
- `\mal` #1= henvisning til type av forbindelse (se 8.8)
- `\n` #1= norsk uttrykk, hvis det følger etter et `\p`-felt
- `\na` #1= polsk ekvivalent til norsk nasjonalitetsadjektiv²⁸
- `\Na` #1, #2= som `\na`, men med to argumenter: `\Na polski, polszczyzna=`
- `\nk` #1= gir `\n` med foranstilt kolon; bruk `\g =\nk` istedenfor `\gk =\np`
- `\np` #1= norsk uttrykk hvis det ikke følger etter et `\p`-felt²⁹ ←
- `\ns` #1= gir `\n` med foranstilt semikolon (se også Tillegg VII)
- `\p` #1= polsk(e) ekvivalent(er)
- `\se` ⟨#1/⟩ #2= ‘→’-henvisning til andre oppslag (jf. 17.6.1)
- `\sem` #1= hovedfeltskommando for semantismer (foran `\t` 1)
- `\seog` #1= (↗)-henvisning til andre oppslag

`\nb` kan brukes istedenfor `\np` hvis man vil ha et noe større mellomrom foran

²⁵ Tastkombinasjonene som gir de forskjellige symbolene, finnes under 11.

²⁶ Første argument er det polske ordet som ligner eller er identisk med det norske, annet argument er dets riktige betydning.

²⁷ Er feltet tomt, skal man allikevel skrive `\g =` for å sette ordmellomrom og sørge for at oppslaget kommer med i filen `\jobname.gft`, hvis `\ifSkriiv` er gjort sann (se 33.3).

²⁸ Foran et `\na`-felt skal det ikke være noe `\g`-felt!

²⁹ Et `\np`-felt skiller seg fra et `\n`-felt ved at det i utskriften ikke innledes med semikolon fulgt av ordmellomrom. Et eventuelt kolon eller semikolon foran et `\np`-felt som følger umiddelbart etter et annet hovedfelt, må settes til sist i det foregående feltet, med mindre dette er et `\gk`-felt eller `\zk`-felt (jf. 7.1.3, 8.1.4 og 17.5).

`\Seog #1=` ↗ -henvisning til andre oppslag
`\sep #1=` henvisning til forutgående partikkelfelt
`\t <#1>=` eventuell delbetydnings nummer (#1 er et tall)
`\z #1 #2=` oppslagsordets ordklasse og bøyning³⁰
`\zk #1=` som `\z` med avsluttende kolon; bruk `\z =\nk` istedenfor `\zk =\np`

Et hovedfelt begynner på ny linje. Det kan bestå av én eller flere linjer, og avsluttes alltid med `=` (et eksplisitt likhetstegn i satsen får man med `\=`). Ingen ord må deles mellom to linjer!

I lemmafilene skal man aldri skrive ‘ord-
deling’, bare ‘orddeling’, uten bindestrek!

14.1. Spesielle oppslag

14.1.1. Verbpartikkeloppslag

Kommandoen `■` fungerer stort sett som en `■`-kommando, men avviker ved at den:

- ikke kan ha en tom linje foran seg, dersom muligheten for å sette verbpartikkeloppslagene innføydd i hovedartikkelen (jf. eksemplene i 17.3) skal beholdes
- ikke kan etterfølges av noe grammatisk felt (o: et `\g-`, `\gk-`, `\z-` eller `\zk-`felt) (jf. 14.4.3)

14.1.2. Betingede oppslag

Setter man `\q` foran `■` eller `■`, vil vedkommende artikkel bli utelatt, såfremt betingelsen `\ifUtelat` er sann. Hvis det betingede oppslaget ikke inngår i en homografsekvens, kan man bruke `△` som forkortelse for `\q■`.

14.2. Homografnummerering

Homografer nummereres med kommandoene `\1`, `\2`, `\3` osv., som gis i oppslagsordfeltet:

```

■ absolutt' \1=
  \g n2=
  \p √filos.√ absolut

■ absolutt' \2=
  \g a2=
  \t 1=
  \p absolutny, bezwzględný; <fullstendig \tez.> całkowity=
  \n ¶ flertall=
  \p bezwzględna większość=

```

Dette kommer ut slik:

```

absolutt' I n2 (filos.) absolut
absolutt' II a2 1 absolutny, bezwzględný; (fullstendig
+) całkowity; ~ flertall bezwzględna większość

```

I homografsekvenser der det inngår ett eller flere betingede oppslag, innledet med `\q■` (`\q■` kan her ikke erstattes med `△!`), må `■`-oppslag som ikke skal ha homografnummer når `\ifUtelat` er sann, nummereres med `\r` etterfulgt av et tall, dvs. `\r1`, `\r2` osv. Tallet

³⁰ Erstatte `\g` når det grammatiske feltets innhold er irregulært.

skal vise det nummer oppslaget har i den fullstendige homograf-rekken (medregnet betingede oppslag).

➤ Vi må altså skrive: ‘`\q#første \r1=[...]\q#andre \2=`’ for å få hhv. ‘`første I [...]` `andre II`’ når `\ifUtelat` er usann, og ‘`første`’ (uten romertall!) når `\ifUtelat` er sann.

På den annen side skriver vi: ‘`\q#første \1=[...]\q#andre \2=[...]\q#tredje \3=[...]\q#fjerde \4=`’ for å få hhv. ‘`første I [...]` `andre II [...]` `tredje III [...]` `fjerde IV`’ når `\ifUtelat` er usann, og ‘`andre I [...]` `fjerde II`’ når `\ifUtelat` er sann (her skal `andre` og `fjerde` alltid følges av romertall!).

$\TeX$ s håndtering av homografnummereringen når betingede oppslag hhv. tas med og utelates, kan testes med filen `homograf.tex`. ←

Når `\Ute-`
`lattrue` er
valgt, vars-
ler $\TeX$ om
homograf
I som ikke
etterfølges av
homograf II

14.3. Uttaleangivelse og fugemarkering

14.3.1. I selve oppslagsordet

Fugemarkøren (se 6.1.1) skrives inn som en midtstilt prikk, som fås med `[Ctrl] M`. Bitrykket markeres med ```, som fås med `[Alt] @`. Spesialbokstavene `o`, `u`, `d` osv. fås med `[Ctrl]` og vedkommende bokstav.

14.3.2. Etter oppslagsordet

Lydskriftsymbolene ‘`ç`’, ‘`ñ`’, ‘`ñ`’ fås med `[Ctrl] K`, `[Ctrl] N`, `[Ctrl] S`. Merk at tegnene `o` og `u` bare skal brukes i oppslagsordet — i uttaleparentes skriver man isteden ‘`å`’ og ‘`o`’.

Er TextWrangler
editor, brukes `[§]`
som dødtast i ste-
det for `[Ctrl]`

14.4. Grammatiske opplysninger om oppslagsordet

Følgende felter er definert for grammatiske opplysninger:

- `\g #1=` (regulært grammatisk felt, med koder)
- `\gk #1=` (regulært grammatisk felt avsluttet med kolon)
- `\z #1 #2=` (irregulært grammatisk felt, med bøyingsformer)
- `\zk #1 #2=` (irregulært grammatisk felt avsluttet med kolon)

Kommandoene
`\gk` og `\zk`
forekommer
bare i de første
lemmafilene.
Bruk `\g =\nk`
og `\z =\nk`
istf. `\gk =\np`
og `\zk =\np!`

NB!

Etter oppslagsordfeltet følger normalt ett de ovenstående feltene. Merk: foran kommandoen `\na` (for nasjonalitetsadjektiver som også er betegnelser på språk) skal det ikke være noe grammatisk felt!

Et `\g`- og `\gk`-felt kan være tomt (jf. 14.4.2), eller det kan inneholde de $\TeX$ -kommandoer eller koder som er oppført i tabellen nedenfor (jf. 7.1). I tillegg til disse kan også en uttaleparentes som gjelder en bestemt bøyingsform, opptre i et `\g`- og `\gk`-felt:

<code>\adjadv.</code>	<code>cr1</code>	<code>pp</code>
<code>\advkonj.</code>	<code>f0</code>	<code>prep</code>
<code>\en. \et.</code>	<code>f1</code>	<code>pret</code>
<code>\mub. \nub. \plub.</code>	<code>interj</code>	<code>pron</code>
<code>\prepadv.</code>	<code>komp</code>	<code>s</code>
<code>\prepadvkonj.</code>	<code>konj</code>	<code>superl</code>
<code>a</code>	<code>m0</code>	<code>v</code>
<code>a1</code>	<code>m1</code>	<code>v1</code>
<code>a2</code>	<code>m2</code>	<code>v2</code>
<code>a3</code>	<code>m3</code>	<code>v3</code>
<code>a4</code>	<code>n0</code>	<code>v4</code>
<code>adv</code>	<code>n1</code>	<code>vr1</code>
<code>bf</code>	<code>n2</code>	<code>vr2</code>
<code>c0</code>	<code>n3</code>	<code>vr3</code>
<code>c1</code>	<code>num</code>	<code>vr4</code>
<code>cr0</code>	<code>pl</code>	<code>\vs{#1}</code> ³¹

³¹ Foruten `\vs` med argument kan også de alternative kommandoene `\vsing`, `\vselse`, `\vsingelse`, `\vsning`, `\vsingning`, samt tilsvarende kommandoer med stor `V` – `\Vs`, `\Vsing` osv. – forekomme (jf 21.4).

Ved filtrering av lemmafilen gjennom ParaDoid «Gkoder-inn» (jf. 33.1) blir alle ovenstående koder som slutter med et tall, erstattet med T_EX-kommandoer (`\Aen`, `\Ato` etc.). Disse gir i ferdig sats enten koder eller endelser, avhengig av om `\ifGtekst` er sann eller ikke. Hvis man angir flere koder i et `g`-felt, kan man skille dem fra hverandre med `/` eller `\e1` . .

Kommandoene `\z #1 #2` og `\zk #1 #2` brukes istedenfor `\g #1` og `\gk #1` når den grammatiske informasjonen ikke bare består av de ovenstående T_EX-kommandoer og koder. Det første argumentet for `\z` og `\zk` er en av følgende koder for genus- eller ordklasse:

- `m` (maskulint substantiv)
- `f` (feminint substantiv)
- `n` (nøytralt substantiv)
- `s` (substantiv uten genus)
- `pl` (*plurale tantum*-substantiv)
- `a` (adjektiv)
- `v` (verb)
- `vr` (refleksivt verb)
- `pron` (pronomen)

Det andre argumentet er bøyingsinformasjonen. Grammatismene i denne (jf. 7) må omgis med vinkelanførselstegn, for ikke å bli kursivert: «. . .». Merk når en grammatisme ikke refererer til oppslagsordet, men til en bøyingsform som er angitt i `\z`-feltet, skal den stå `f o r a n` denne bøyingsformen:

```
■ de \1 [di]=
  \z pron «pers pron, obl» dem, «gen» deres=
```

Forskjellen mellom `\z` og `\g` er relevant bare ved `\Aktivtrue`, når den grammatiske informasjonen om lemmaet skal reduseres til et minimum (se 34).

14.4.1. Substantiver

Ved substantiver som ikke har etterhengt bestemt artikkel og flertall, f.eks. ‘higen’ og ‘striben’, bruker man T_EX-kommandoene `\en` . (for maskulinum) og `\et` . (for nøytrum). I ferdig sats gir disse hhv. ‘en’ og ‘et’.

Ved substantiver som har genus, men som ikke tar bestemt eller ubestemt artikkel og heller ikke danner flertall, f.eks. ‘drikke’, bruker man kommandoene `\mub` . eller `\nub` . , som gir hhv. `m ubøy` og `n ubøy`.

Ved *pluralia tantum* som ikke tar bestemt eller ubestemt artikkel, f.eks. ‘humaniora’, bruker man kommandoen `\plub` . , som gir `pl ubøy`.

Ved substantiver som er potensielle *a*-ord i moderat bokmål og til dels også i riksmål, bruker man kodene `c0` og `c1`.

Ved substantiver som vanligvis er *a*-ord i folkelig språk og og i radikalt bokmål, men ikke i moderat bokmål og riksmål, bruker man kodene `cr0` og `cr1`.

Når lemmafilen filtreres gjennom ParaDoid «Gkoder-inn» (se 33.1), erstattes `c0`, `c1`, `cr0` og `cr1` med T_EX-kommandoer som gir hhv. ‘`m0/f`’, ‘`m1/f`’, ‘`m0(f)`’, ‘`m1(f)`’ i ferdig sats.

14.4.2. Tomt grammatisk felt

Dersom oppslagsordet er et navn (geografisk, mytologisk o.l.) eller en forbindelse som **ad no´tam**, **ad absurdum**, gis det ingen grammatiske opplysninger.

Etter slike oppslag må man allikevel sette inn et tomt `\g`- eller `\gk`-felt, for å få et breddesteg etter oppslagsordet. Glemmer man å gjøre det, blir oppslagsordet heller ikke tatt med på listen over oppslagsord som lages når `\ifSkriV` er sann (se 33.3).

14.4.3. Avsluttende kolon

Hvis det umiddelbart etter et grammatisk felt følger et norsk eksempel, erstatter man kommandoen `\g` med `\gk`, kommandoen `\z` med `\zk` og kommandoen `\n` med `\np`. Det grammatiske feltet settes da med et avsluttende kolon. For å få ‘**vrang/lås** s: *gå i ~*’, skriver man altså:

```
■ vrang`/lås=
\gk s=
\np gå i ¶=
```

En annen og enklere løsning, som er kommet til under arbeidet med ordboken, er å bruke kommandoen `\nk` etter et vanlig grammatisk felt innledet med `\g`. Men skriver altså:

```
■ vrang`/lås=
\g s=
\nk gå i ¶=
```

På tilsvarende måte skriver man, med tomt `\g`-felt:

```
■ ad absur`dum=
\g =
\nk redusere noe ¶=
```

Etter `■`-oppslag skal det aldri følge noe grammatisk felt. For å få kolon etter partikkelen, før et eventuelt `\np`-felt, bruker man `\nk`. I artikkelen om verbet **føre** skriver man f.eks.

```
■ inn=
\nk ¶ gjestene inn i stuen=
\p wprawadz-ić/ać gości do salonu=
```

Det avsluttende kolon som settes av `\zk`, er nå ikke kursivert. Tidligere fikk man kursivert komma med `\zk [ ... ] = \np [ ... ] =`, men ukursivert med `\z [ ... ] = \nk [ ... ] =`. Typografisk er det neppe nødvendig å skjelle slik. Rett komma etter kursiv virker, i motsetning til kursivert komma etter rett skrift, lite visuelt støtende

15. Nummerering av hovedbetydninger og delbetydninger

Man kan velge om man vil skrive `\B A=`, `\t 1=` osv. eller bare `\B=`, `\t=` (det er ikke nødvendig å være konsekvent).

Dersom argumentet for `\B` og `\t` ikke er tomt, vil $\TeX$ sammenligne dets verdi med verdien av telleverket for hhv. hovedbetydning og delbetydning, og gi en feilmelding hvis de to verdiene ikke er like. Det som settes i utfilen, vil uansett være den automatisk inkrementerte verdien av vedkommende telleverk, og notasjonen med argument er derfor normalt redundant. Hvis man innenfor en ordboksartikkel trenger å henvise fra én betydning til en annen, kan det allikevel være hensiktsmessig å nummerere manuelt, slik at man ser tallene allerede ved innskrivning.

15.1. Nummerering av betydninger av ‘verb + partikkel’

Av og til kan det kanskje være ønskelig å kunne underinndeles også betydningene av ‘verb + partikkel’. I så fall kan man bruke `\t=` (telleverket nullstilles ved hver `■`-kommando, og nummereringen skjer med små bokstaver, **a**), **b**) osv., istedenfor med tall).

15.2. Nummereringsnivåene. Sammenfatning

Nummereringsnivåene er altså:

- A Hovedfeltskommando: `\B A=`, `\B=` osv. Telleverket nullstilles ved `■`.
- 1 Hovedfeltskommando: `\t 1=`, `\t 2=` osv., el. `\t=`. Telleverket nullstilles ved `\B`, `■` og `■`.
- a) Hovedfeltskommando: `\xb a=`, `\xb b=` osv. (se Tillegg VII).
- b) Underfeltskommando: `\b 1)`, `\b 2)` osv. (se Tillegg VII).

16. Gjentagelse av oppslagsordet i artikkelen

Som plassholdersymbol for lemmaer med liten forbokstav brukes under innskrivning ¶, aldri tilde. Tegnet ~ beholder altså i inndatafilene i sin normale T_EX-funksjon, som er å angi et bruddsikkert ordmellomrom (se 12.2).

Hvis et lemma har stor forbokstav, bruker man kommandoen \H #1., med tomt argument, som plassholdersymbol. Man skriver altså: ■ Fran`k/rike= [...] \n i \H.= (merk det avsluttende punktum!).

Hvis et lemma med liten forbokstav, lemma, i visse eksempler opptrer med stor forbokstav, dvs. som Lemma, bruker man kommandoen \H #1., med Lemma som argument. Man skriver altså: ■ fisk= [...] \n <stjernebilde> \H Fisk.ene=.

Merk at plassholdersymbol aldri må brukes for polske ekvivalenter. T_EX vil melde fra hvis det støter på ¶ i et \p-felt, og fortelle på hvilken linje i inndatafilen det skjedde. Skulle man av en eller annen grunn ha behov for å referere til lemma med plassholder i et \p-felt, kan man bruke kommandoen \¶.

17. Praktiske eksempler på koding av hovedfelter

17.1. Eksempel A: Norsk uttrykk uten innledende semikolon

Hvis et norsk uttrykk ikke følger umiddelbart etter et \p-felt, må det innledes med kommandoen \np istedenfor \n. For å få:

```

ad absur`dum: reducere noe ~ sprowadz-
    ić/ać coś do absurdu, wykaz-ać/ywać nie-
    dorzeczość czegoś
    :
bal`le II v1 1 ~ sammen zwi-nać/jać w kłę-
    bek
  
```

skriver man altså:

```

■ ad absur`dum=
  \gk =
  \np reducere noe ¶=
  \p sprowadz-ić/ać coś do absurdu,
    wykaz-ać/ywać niedorzeczność czegoś=

■ bal`le \2=
  \g v1=
  \t 1=
  \np ~ sammen=
  \p zwi-nać/jać w kłębek=
  
```

17.2. Eksempel B: Flere delbetydninger

Nedenunder følger et eksempel som viser artikkelen **adel** slik den foreligger innskrevet, og slik T_EX setter den:

```

■ a`del=
  \g m0=
  \t 1=
  
```

```

\p <samfunnsklasse> szlachta=
\n være av gammel ¶=
\p pochodzić z starego szlacheckiego rodu=
\t 2=
\p <adelskap> szlachectwo=
\t 3=
\p <edelhet> szlachetność=
\n sinnets \<hjertets\> ¶=
\p szlachetność usposobienia \<serca\>=

```

a´del m0 **1** (samfunnsklasse) szlachta; *være*
av gammel ~ pochodzić z starego szla-
checkiego rodu **2** (adelskap) szlachectwo **3**
(edelhet) szlachetność; *sinnets {hjertets}* ~
szlachetność usposobienia {serca}

17.3. Eksempel C: Partikkelverb

Eksempelet med **komme** og forskjellige partikler, som er vist ferdig satt i 8.6, er skrevet inn slik, uten noen tom linje foran partikkeloppslagene:

```

■ kom`me \2=
\g kom, kommet=
\t 1=
\p <til fots> przy-jść/chodzić; <med transportmiddel>
przyje-chać/żdzać; <med båt \tez.> przyplý-nać/wać;
<med fly \tez.> przy-lecieć/latywać; <generelt>
przyby-ć/wać √høyt.√=
■ an=
\np på=
\p zależeć od \G.=
\n kom an!=
\p nie wykręcaj się!=
■ av=
\p wynikać z \G., mieć swoją przyczynę w \L.=
\n det ¶r av at..=
\p to bierze się stąd, że..=
\n han ¶r av godt folk=
\p pochodzi z dobrej rodziny=
■ bort=
\p znik-nać/ać, za/ginać; <bli forlagt>
zapo-dziać/dziewać się=
\n ¶ bort fra noe=
\p oddal-ic/ać się od \G.=

```

17.4. Eksempel D: Fraseologisk uttrykk

Ved innskrivning av fraseologiske uttrykk (jf. 8.7.1) blir tegnet ◇ satt inn automatisk første gang kommandoen \fr opptrer inne i en artikkel. Eksempelet viser artikkelen **stork** slik den skrives inn, og slik den settes:

```

■ stork=
\g ml=
\p \orn \latin {Ciconia ciconia} bocian=
\fr tro på ¶en=
\p wierzyć w bociany=

```

stork _{m1} (*Ciconia ciconia*) bocian $\diamond$ *tro*
på ~en wierzyć w bociany

17.5. Eksempel E: Forkortelser som oppslagsord

Kommandoen `\fk {#1} #2=` tar som sitt første argument det forkortelsen står for på norsk, og som sitt annet argument den polske ekvivalenten. Dersom en tilsvarende polsk forkortelse finnes, er annet argument denne forkortelsen, fulgt av det fulle polske uttrykket i parentes, med foranstilt likhetstegn (jf. **ca.** og **jf.** nedenfor). Argument 1 settes med den skriften som i `lexnpdef.tex` er valgt som `\fkfont` (normalt halvfet). Ønskes en annen skrift, må den angis særskilt (jf. `\fk {\it agriculturae}` nedenunder). Merk at `\fk`-feltet må avsluttes med semikolon når det etterfølges av et `\np`-felt (`\np` brukes istedenfor `\n` når norsk hovedfelt ikke følger etter et `\p`-felt).

Henvisningskommandoen `\lik #1=` tar som sitt eneste argument det forkortelsen (eller initialordet) står for.

Eksempelene som er vist i bolk B, 8.9, er skrevet inn slik (husk `\g` = etter oppslagsordet!):

```

■ ca.=
\g =
\fk {cirka} ok. (\=około)=

■ cand. [kann]=
\g =
\fk {candidatus, \kv.\ candidata} \ca. mgr (\=magister)
<pierwszy człon tytułów nadawanych po ukończeniu
określonego kierunku studiów>:=
\np ¶ agric. [agrik']=
\fk {\it agriculturae} \ca. inżynier agronom:=
\np ¶ jur. [ju:r]=
\fk {\it juris} magister prawa:=

■ jf.=
\g =
\fk {jevnfør} por. (\=porównaj)=

■ LO [ell`-o]=
\g =
\fk {Landsorganisasjonen i Norge} Centrala Związków
Zawodowych Norwegii <największa federacja związków zawodowych
w Norwegii>:=

■ DH=
\g =
\lik distriktshøyskole=

```

17.6. Eksempel F: Henvisninger

17.6.1. Henvisning fra sekundære oppslag til primære

Den slags henvisninger (jf. 4.1.1 og 4.1) gis som vist i eksemplene nedenunder (uoffisielle former — i regelen riksmålsformer — markeres med etterstilt ^o, som fås med **[Alt] [Shift] R**); det henvises til ev. romertall med `\rt {#1}`, og til ev. betydningsnummer med `\bnr {#1}`:

```
■ bli`vende=
\g a3=
\t 1=
\p <varig> stały, trwały=
\n dette er ikke noe ¶ sted=
\p √spøk.√ chodźmy gdzie indziej=
\t 2=
\se /\sic! <etter sv.: fremtidig>/ vordende=
```

```
■ get`to=
\g =
\se ghettoo=
```

```
■ ɔl`der=
\z m m2o/-en, -drer=
\se /\reg.√/ or=
```

I ferdig sats blir dette:

```
bli`vende a3 1 (varig) stały, trwały; dette er ikke noe ~ sted spøk. chodźmy gdzie indziej 2 ! (etter sv.: fremtidig) → vordende
...
get`to → ghettoΔ
...
ɔl`der m2Δ/-en, -drer reg. → or
```

NB! Legg merke til at `\se` kan ta et valgfritt argument, som må omgis med skråstreker dersom det opptrer. Syntaksen er i så fall `'\se /#1/ #2='` istedenfor `'\se #1='`. Det valgfrie argumentet plasseres før henvisningspilen i utskriften.

Foruten `\se` finnes også hovedfeltsmakroen `\seog #1=`, som brukes for å henise til et oppslagsord der brukeren kan finne utfyllende opplysninger. Argumentet for `\seog` settes i utskriften i en parentes, med '↗' foran:

```
ben I -et, -, bf -a/-ene (↗ bein) 1 (knokkel)
kość f, gnat F; (fiske-) ość f [...]
```

17.6.2. Henvisning til hovedoppslagsord ved ordforbindelser

Ved ikke-frie ordgrupper (jf. 3.4.1) som behandles i en annen artikkel, henvises det til det oppslagsord som ordgruppen er plassert under, med kommandoen `\hv #1=`:

```
■ ad \1=
\g prep \og. advo=
\B A=
```

```

\gk prep=
\np én ad \{om, av\} gangen=
\p po kolei=
\n den eldste sønnen er sin far opp ad \{av\} dage=
\p starszy syn to wykapany tatuś=
\hv kimse, omvei, vegg=
\B B=
\gk adv=
\np hjelpes ad=
\p (wzajemnie) pomagać sobie=
\hv bære, følge, skille, splitte=

```

I ferdig sats blir dette:

ad I prep & adv[^] **A** prep: *én ad {om, av} gangen po kolei; den eldste sønnen er sin far opp ad {av} dage* starszy syn to wykapany tatuś ▷ kimse, omvei, vegg **B** adv: *hjelpes ad (wzajemnie) pomagać sobie* ▷ BÆRE, FØLGE, SKILLE, SPLITTE

17.6.3. Henvisning til malord

Henvisninger med ↔(se 8.8) gis med kommandoen \mal #1=.

18. Artikkelens underfelter

Et underfelt opptrer normalt inne i et hovedfelt (men kan i spesielle tilfeller også settes uinnføydt, som uttaleparentesene etter betydningsnumrene i artikkelen **aksent** i 6.1.2). Følgende underfelter er definert (#1, #2 osv. står for feltets innhold eller argument):

Se også Tillegg VII: 2
← kommandoer

A. Omsluttende

```

\(#1\)   parentes rundt oppslagsord med frarådet skrivemåte
[#1]    uttaleparentes
<#1>    ikke-bøyningsform i \z-felt
<#1>    glosse på norsk
\<#1\>  glosse på polsk
√#1√    etikett
≤#1: #2≥  resyméparentes
\{#1\}   alternativparentes\[ #1\]  bøyningsparentes for polsk

```

B. Andre

```

\b #1)   nummerering av eksempelbetydning (0 < #1 < 10)
\bet. {#1}  (#1 er et tall) gir 'i bet. #1' (i et \vs-felt)
\bnr {#1}  (#1 er et arabisk tall) gir betydningsnummer i \se- og \hv-referanser
\eks {#1}  omgir #1 med enkle engelske anførselstegn
\frac #1/{#2}  gir brøk med skrå brøkestrek, f.eks. '9/12'
\H #1.    gir plassholder for lemmaer med stor forbokstav (se 16)
\irr #1!  gir ∞ etter argumentet
\kf {#1}!  gir {#1}

```

Med
\zn. {#1}
få man 'w
zn. #1' →

`\ku {#1}` kursivering i lemmaer (oppslagsord)
`\kv {#1}` femininisering: ‘Szwed `\kv {-ka*}`’ gir ‘Szwed `[-ka*]`’
`\latin {#1}` latinsk navn på dyr, plante o.l. (se 8.2)
`\lemmahv {#1}` setter #1 med lemmaskriften, uten påfølgende pil;
 brukes i en polsk forklaring for henviser til et annet lemma (jf. artikkelen
hesjestaur)
`\lit {#1}` (#1 er en versal) gir betydningsbokstav i `\se-` og `\hv-`referanser
`\Pl #1!` bøyningsopplysning ved substantiv i pluralis; gir: `pl {#1}`
`\Plt #1!` bøyningsopplysning ved pluralia tantum; gir: `plt {#1}`
`\r {#1}` homografnummer (se 14.2)
`\rt {#1}` (#1 er et arabisk tall) gir romertall i `\se-` og `\hv-`referanser
`\rq {#1#2}` (#1#2 er arabiske tall): se Tilføyde kommandoer VII.2.
`\uth {#1}` kursivering (ikke i lemmaer – der brukes `\ku!`)
`\vs {#1}` opplysning om verbalsubstantiv i grammatisk felt (se 7.1.4)
`\x {#1}` valens- eller kollokasjonsopplysning (se 18.3)

NB! Sløyfes gruppeparentesen rundt argumentet for kommandoene under B, vil $\TeX$ ta første tegn etter kommandoen som argument for #1 og annet tegn som argument for #2. Med `\uth` kursiv får man altså ‘kursiv’, mens man med `\uth {kursiv}` får ‘kursiv’.

Argumentet for kommandoene `\b`, `H`, `\irr`, `\kf`, `\Pl` og `\Plt` skal i k k e omgis med gruppeparentes, men avsluttes med en avgrenser, som er `)` for `\b`, `.` for `H` og `!` for de øvrige.

18.1. Semantismer

Under innskrivningen (jf. 8.2) skjernes det mellom:

- **glosser**, skrevet slik: `<norsk glosse>`, `<polska glosa>`
- **etiketter**, skrevet slik: `√etikett√`

For enkelte etiketter er det definert $\TeX$ -kommandoer, f.eks. `\fa.` for F, `o:` «familiært». Disse `s k a l` brukes istedenfor notasjonen `√#1√` (se 21).

18.2. Polsk bøyning og aspekt

A. Substantiver

Genus, numerus og bøyning av polske substantiver angis i samsvar med retningslinjene i 7.2.1 ved hjelp av:

- underfeltskommandoene `\irr #1!`, `\kf #1!` (eller `\[#1\]`), `\Pl #1!` og `\Plt #1!` (se 18);
- de nakne $\TeX$ kommandoene i 21 (se 21.1 og 21.6). Merk spesielt at `\ag` skal brukes istedenfor `\a` og `\lub.` istedenfor `\el.`

B. Adverb

Avledet adverb på -o angis med kommandoen `\oa.` (merk det avsluttende punktum).

C. Aspektpar

- `na/pisać` skrives inn: `na/pisać`
- `oskarż-yć/ać` skrives inn: `oskarż-yć/ać`
- `wziąć//brać` skrives inn: `wziać//brać`
- `wy|z/blaknąć` skrives inn: `wy◊z/blaknąć`

Hvordan man kan styre orddelingen i aspektpar ved å erstatte vanlig bindestrek med hhv. `÷` og `≠`, samt `(2)` / med `\:`, er forklart i 19.1.1.

18.3. Valens og kollokasjoner

Opplysningene i en valens- og kollokasjonsparentes skrives inn slik: `\x{norsk: polsk}`. Et kolon skiller mellom opplysningens norske del, som settes kursivert, og dens polske del; semikolon setter semikolon og slår på kursiv; negasjonstegnet `–` setter komma og slår på kursiv. NB: Hvis argumentet for `\x` innledes med en makro, må denne ha et `\relax` foran seg: `pokry-ć/wać \x{\relax\tez. et behov: zapotrzebowanie}`.

Ved siden av kommandoene `\G.`, `\D.`, som gir rene kasussymboler, finnes også `\Gp.`, `\Dp.` osv. for ‘kogoś, komuś’ osv. samt `\Gt.`, `\Dt.` for ‘czegoś, czemuś’ osv. (jf. 21.6). De differensierende kommandoene skal normal ikke brukes.

19. Typografisk detaljstyring

19.1. Orddeling

$\TeX$ bruker under setting av lemmafilene norske orddelingsregler i `\n-` og `\np-`felter samt i norske semantismefelter, og polske orddelingsregler i `\p-`felter og polske semantismefelter. Standardinnstillingene kan overstyres med kommandoene `\NO` (norsk orddeling) og `\PL` (polsk orddeling).

Skulle gale orddelinger opptrer i utskriften, kan man korrigere dem `l o k a l t` ved å vise riktig sted for deling med `\-`. Samtlige delingspunkter som ønskes tatt i betraktning, må i så fall angis, f.eks. `pro\blem\løs\ning`. Slike eksplisitte delingspunkter fremtvinger ikke en deling av ordet — de forhindrer bare at $\TeX$ bruker andre delingspunkter enn de angitte dersom en deling blir påkrevet (se også under 19.1.1). Enhver deling av ‘testord’ kan forhindres ved å skrive `\-testord` (eller `\hbox{testord}` eller `\kern 0pt testord`).

En `g j e n n o m g å e n d e` korrigering av gale eller uønskede orddelinger oppnår man ved å legge inn ordet i en unntaksliste, `\hyphenation`, og angi tillatte delingspunktene med bindestrek: `\hyphenation {pro-blem-løs-ning pil-spiss ikke}`. Unntakslisten gjelder det sett av orddelingsregler som er aktivt i det øyeblikk $\TeX$ leser `\hyphenation { . . . }`, og den er kumulativ, dvs. man kan gjenta `\hyphenation { . . . }` så ofte man vil, uten at de tidligere unntakene forsvinner.

Bindestrek, som i ‘norsk-amerikansk’, hindrer orddeling andre steder enn umiddelbart etter bindestreken, eller ved delingspunkter angitt med `\-`.

Merk:

Orddelinger som innebærer at siste del av et ord føres til neste linje etter bindestrek, f.eks.

```
. . . . . test-
ord . . . . .
```

må ikke forekomme i lemmafilene!

19.1.1. Spesielle orddelingskommandoer

Følgende spesielle kommandoer er definert:

`\÷` erstatter `\-`, og lar $\TeX$ dele ordet også andre steder enn ved `\÷`

`÷` erstatter bindestrek, og lar $\TeX$ dele ordet også andre steder enn ved `÷`

`\_` brukes for å angi riktig deling av ord som ‘oppasser’: `opp\_passer`.

`\≠` erstatter bindestrek, og gir bindestrek både i slutten av linje 1 og begynnelsen av linje 2 dersom ordet blir delt: `list\≠koperta`.³²

³² Polske bindestreksord skal alltid deles på denne måten.

- ≠ erstatter bindestrek, og forhindrer orddeling ved bindestreken og senere.³³ En bindestrek som innleder et ord, f.eks. i et \g-felt, bør alltid skrives slik.
- \: erstatter / i aspektpar, og gjør det mulig for T_EX å dele ordet eller ordelementet som følger etter
- \¬ forhindrer at ordet som følger etter, blir delt (en advarsel til T_EX-kyndige: skriv for all del ikke \kern0pt for å forebygge deling – ved en eventuell filtrering av lemmafilen for å erstatte m1 med \Men{ } osv., vil n0 bli endret til \Nnull!!).
- ⤢ Notasjonen for angivelse av aspektpar kan lett bli uoversiktlig, spesielt i forbindelse med overgang til ny linje. Definisjonen av / er nå slik at i verbpar som ‘pomn-oczyć/ażać’ kan T_EX bryte til ny linje bare like etter hhv. bindestreken og skråstreken.
  - Vil man åpne for deling også inne i ordsegmentet etter bindestreken, må man lokalt erstatte - med ÷. Vil man forhindre enhver deling, også umiddelbart etter bindestreken, må man bytte ut bindestreken med ≠.
  - Ønsker man at også ordsegmentet etter / skal kunne deles, må man bruke \: istedenfor /.

19.2. Forhindring av ligaturer

Eventuelle uønskede f-ligaturer kan forebygges med kommandoen \|. F.eks. vil man ved å skrive hof\|intriger få ‘hoffintriger’ istedenfor ‘hoffintriger’.

19.3. Bryting til ny linje

- Bryting til ny linje kan forhindres ved at man setter inn et bruddsikkert ordmellomrom med det aktive bindetegnet ~. Skriver man f.eks. betydning~3, vil 3-tallet aldri havne i begynnelsen av en linje.
  - ⤢ Merk at dette bindetegnet **ikke** er det samme som plassholdersymbolet ~ i ferdig sats. Plassholderen skal i inndatafilene alltid skrives ¶.
- Bryting til ny linje kan fremtvinges med kommandoen \\.

19.4. Utligning

For å utligne med ¹/₁₀ gefirt mellom ‘f’ og gravis, så man ikke får **f t**, men **f` t**, erstatter man ` med \`. Man skriver altså af\`ten, ikke af`ten.

Kommandoene \, og \! er definert som synonymer for hhv. \thinspace og \negthinspace, og gir en positiv/negativ utligning på ¹/₆ gefirt.

19.5. Stum v

For stum v finnes det ikke noe eget tegn i fonten NPMonaco. Isteden bruker man kommandoene \stumv eller \aksv (etter aksent). F.eks. vil hal`\aksv·kule gi **hal`v/kule**.

20. Korrekturfase-kommandoer

- **Ukjente eller usikre betydninger** kan i korrekturfasen markeres med et omvendt spørsmålstegn (fås med **[Shift][Alt]**) i inndatafilen. I utskriften vil dette gi tre spørsmålstegn i artikkelen: ???, og ett spørsmålstegn i venstre marg.
- **Kommentarer**, innledet med \bkom og avsluttet med \ekom, kan føyes inn etter en artikkel eller mellom to hovedfelter inne i en artikkel. Kommentarene settes med petit i vekselvis høyre og venstre marg hvis enspaltet sats er valgt, ellers undertrykkes de.
- **Advarsler** kan føyes inn mellom to artikler med \advarsel #1\par (etter #1 må det altså følge en tom linje eller kommandoen \par). Argumentet blir skrevet til skjermen, og dessuten tatt med i utskriften, hvis enspaltet sats er valgt.

← Dette er en kommentar.

³³ Når det opptrer en eksplisitt bindestrek i et ord, tillater T_EX deling ved bindestreken, men ikke andre steder i ordet.

21. Nakne kontrollsekvenser i ordboksartikkelen

Se også Tillegg
VII: Tilføyde
← kommandoer

21.1. Generelle

	<code>\:</code> gir kolon med rett, mager skrift (f.eks. først i <code>\np</code> -felt etter <code>\seog</code> -felt)	<code>\dvs.</code> tegnet ɔ : (= det vil si)
	<code>\;</code> gir semikolon med rett, mager skrift (f.eks. først i <code>\np</code> -felt etter <code>\se</code> -felt)	<code>\eg.</code> ‘eg.’
Ikke mellomrom etter <code>\=!</code>	<code>\=</code> tegnet = i ferdig sats	<code>\el.</code> ‘el.’
	<code>\z</code> brukes i hovedfelt hvor det allerede er et z	<code>\fig.</code> ‘fig.’
	<code>\¶</code> plassholder for lemma til unntaksvis bruk i polsk felt	<code>\ikke</code> ≠
	<code>\a</code> tegnet $\succ$ (se 8.3.1)	<code>\ip</code> IPA-strek, som i dra 'til
	<code>\ag</code> brukes istf. <code>\a</code> i forbindelse med polske bøyningsopplysninger	<code>\lub.</code> brukes istf. <code>\el.</code> i forbindelse med polske bøyningsopplysninger
	<code>\alle</code> tegnet $\succeq$ (se 8.3.1)	<code>\og.</code> tegnet &
	<code>\altex</code> skilletegnet $\}$	<code>\plus.</code> brukes istf. <code>\tez.</code> i forbindelse med polske bøyningsopplysninger
	<code>\ca.</code> tegnet $\approx$ (ɔ : tilnærmet lik)	<code>\sd.</code> $\Rightarrow$
	<code>\bind</code> tegnet $\underset{\sim}{\sim}$ (som i: <code>na_ wsi</code>)	<code>\seg.</code> ‘seg’ (i $\blacksquare$ -oppslag)
		<code>\sic!</code> ‘!’ (jf. 17.6.1)
		<code>\tez.</code> tegnet + (= også)
		<code>\w.</code> tegnet $\underset{\sim}{\sim}$ (= bilabial v)

Kursivering av polske alternasjonsvokaler får man med følgende kommandoer:

<code>\a.</code> gir <i>a</i>	<code>\o.</code> gir <i>o</i>	<code>\ae.</code> gir <i>a</i>
<code>\e.</code> gir <i>e</i>	<code>\ó.</code> gir <i>ó</i>	

Kontrollsekvenser for orddeling finner man under 19.1.1, for ligaturforhindring under 19.2 og for utligning under 19.4.

21.2. Emnemarkører

<code>\bot</code> botanisk, i botanikk	<code>\jur</code> juridisk
<code>\ent</code> entomologisk, i entomologi	<code>\myt</code> mytologisk, i mytologi
<code>\geo</code> geografisk, stedsnavn	<code>\orn</code> ornitologisk, i ornitologi
<code>\hist</code> historisk,	<code>\pnavn</code> personnavn
<code>\icht</code> ichtyologisk, i ichtyologi	<code>\zool</code> zoologisk, i zoologi

NB! Kommandoene ovenfor er til redaksjonelt bruk og undertrykkes i ferdig sats. Skriver man dem (bortsett fra `\pnavn`) med stor forbokstav og avsluttende punktum, dvs. `\Bot.` osv., får man imidlertid etikettene `bot.`, `ent.` osv. i satsen. På grunnlag av emne- og stilmarkørene (se nedenfor) kan $\text{T}_{\text{E}}\text{X}$ lage en oversikt over alle lemmaer der slike markører forekommer.

21.3. Stilmarkører

<code>\barn.:</code> B (= ‘barnespråk’)	<code>\fa.:</code> F (= ‘familiært’)
<code>\dial.:</code> D (= ‘dialektalt’)	<code>\foreld.:</code> † (= ‘foreldet’)

<code>\litt.:</code> ℓ (= 'litterært')	<code>\slang.:</code> S (= 'slang')
<code>\norm.:</code> N (= 'stilistisk nøytralt')	<code>\vulg.:</code> V (= 'vulgært')
<code>\folk.:</code> P (= 'folkelig')	<code>\tvilsomt.:</code> ! (= 'tvilsomt')

I tillegg til stilmarkørene med egne symboler finnes også `\reg.` og `\preg.` (o: regionalt) som kommando for hhv. norske lemmaer og polske ekvivalenter ←

Bortsett fra `\norm.`, og `\tvilsomt.` finnes alle disse også i en avsvakket variant med foranstilt h: `\hbarn.`, som gir (B), `\hdial.`, som gir (D), osv.

Stilmarkører som gjelder polske ekvivalenter, skal ha foranstilt p: `\pfa.`, `\pforeld.`, `\plitt.` osv., slik at de utelates når T_EX lager en oversikt over lemmaer med markører.

Dersom B, D, F, P, †, ℓ, S, V eller (B), (D), (F), (P), (†), (ℓ), (S), (V) opptrer i en artikkel med betydningsinndeling og skal gjelde for alle betydninger, ikke bare én, skrives de med stor forbokstav og plasseres på egen linje, etter `\g-` eller `\z-`feltet. Forøvrig kan en hvilken som helst semantisme skytes inn foran første betydningsnummer med `\sem #1=`.

21.4. Verbalsubstantiver

Disse erstatter `\vs` + diverse argumenter (jf. 18):

<code>\vsing</code> gir: ; <i>-ing</i>	<code>\vsning</code> gir: ; <i>-ning</i>
<code>\vselse</code> gir: ; <i>-else</i>	<code>\vsingning</code> gir: ; <i>-(n)ing</i>
<code>\vsingelse</code> gir: ; <i>-else</i> el. <i>-ing</i>	

Disse erstatter `\Vs` + diverse argumenter (jf. 18):

<code>\Vsing</code> gir: ; <i>-ing</i> †	<code>\Vsning</code> gir: ; <i>-ning</i> †
<code>\Vselse</code> gir: ; <i>-else</i> †	<code>\Vsingning</code> gir: ; <i>-ing</i> el. <i>-ning</i> †
<code>\Vsingelse</code> gir: ; <i>-else</i> † el. <i>-ing</i>	

Istedenfor `\Vs {argument}` kan man også skrive `\vs {argument \vsh.}`. Begge vil gi: ; *argument* †. For å vise til flere verbalsubstantiver under ett kan man eventuelt erstatte de enkelte `\vsh.` med et avsluttende `\Vsh.`, som gir $\succ$ †.

21.5. Verb som kan være både aktive og passive

Enkelte verb, f.eks. **forsumpe**, kan brukes i både aktiv og passiv form med samme betydning. Dette forhold kan angis med kommandoene `\Pluspass.` (til bruk utenfor hovedfelt) samt `\plusspass.` (til bruk i hovedfelt). Begge kommandoer gir: (i inf og pres + *~s*).

21.6. Andre grammatiske

<code>\A.</code> akkusativ	<code>\en.</code> 'en;' i <code>\g-</code> felt
<code>\Ap.</code> akkusativ, personlig	<code>\et.</code> 'et;' i <code>\g-</code> felt
<code>\Apl.</code> akkusativ pl	<code>\enk.</code> 'en;' i <code>\g-</code> felt
<code>\At.</code> akkusativ, tinglig	<code>\etk.</code> 'et;' i <code>\g-</code> felt
<code>\adj.</code> adjektiv	<code>\evndm.</code> som <code>\ndm</code> , men med parentes rundt
<code>\adjadv.</code> gir <i>adj</i> & <i>adv</i>	<code>\f.</code> femininum
<code>\adv.</code> adverb	<code>\G.</code> genitiv
<code>\an.</code> gir: <code>{Gpl -an}</code>	<code>\Gau.</code> gir: <code>{+ -u}</code>
<code>\ba.</code> biaspektuelt verb	<code>\Gi.</code> gir: <code>{Gpl -i}</code>
<code>\D.</code> dativ	<code>\Gow.</code> gir: <code>{Gpl -ów}</code>
<code>\Dp.</code> dativ, personlig	<code>\Gp.</code> genitiv, personlig
<code>\Dt.</code> dativ, tinglig	<code>\Gpl.</code> genitiv pl.
<code>\dbb.</code> begge ledd bøyes (jf. 7.2.1)	

\Gt . genitiv, tinglig	\N . nominativ
\Gu . gir: {-u}	\Ni . gir {\mathcal{N}pl -i}
\Gy . gir: {\mathcal{G}pl -y}	\Nowie . gir {\mathcal{N}pl -owie}
\I . instrumentalis	\Npl . nominativ pl.
\Imi . gir: {\mathcal{I}pl -mi}	\Ny . gir {\mathcal{N}pl -y}
\Ip . instrumentalis, personlig	\ndm . ubøyelig
\Ipl . instrumentalis pl.	\ne . nøytrum (NB ikke \n . , siden det brukes i annen funksjon)
\It . instrumentalis, tinglig	\nopl . pl i p-felt som ikke forsvinner når \ifPassiv er sann
\ipf . imperfektiv(t)	\oa . adverb på -o, gir: /-o/
\itr . intransitiv(t)	\nub . n ubøy
\itrtr . intransitiv(t)/transitiv(t)	\pf . perfektiv(t)
\ka gir: [-ka*]	\pl . pluralis, flertall
\L . lokativ	\pli . gir pl {-i}
\Lp . lokativ, personlig	\plow . gir pl {-ów}
\Lpl . lokativ pl.	\ply . gir pl {-y}
\Lt . lokativ, tinglig	\plz . gir pl {0}
\m . maskulinum	\plt . plurale tantum
\ma . maskulinum, levende	\plti . gir plt {-i}
\map . maskulinum, personlig, men med ikke-personlig nominativ pluralis (f.eks. koniokrad)	\pltow . gir plt {-ów}
\mapf . som \map . , men med etterfølgende /f (for substantiver som beksa, plaksa o.l.)	\plty . gir plt {-y}
\mf . maskulinum og femininum (f.eks. angora, babysitter)	\pltz . gir plt {0}
\mma . maskulinum, (levende) (f.eks. banan)	\plub . pl ubøy
\mmp . maskulinum, (personlig) (f.eks. eunuch)	\prepadv . gir prep & adv
\mmpf . som \mmp . , men med etterfølgende /f (for substantiver som włóczęga o.l.)	\prepadvkonj . gir prep, adv & konj
\mp . maskulinum, personlig	\prepkonj . gir prep & konj
\mub . m ubøy	\prepu . gir prep.uttr
	\rfl . reflexiv(t)
	\sg . singularis, entall
	\subst . substantiv(isk)
	\tka . gir [-tka*]
	\tr . transitiv(t)
	\V . vokativ
	\w . lydskrifttegnet w.

D. Gruppering

22. Hva er gruppering?

Ved *g r u p p e r i n g* (her brukt som betegnelse på nisjealfabetisk makrostruktur med klyngeordning) forstår man oppføring av sammenhørende oppslagsord som kommer rett etter hverandre i alfabetet og har et felles første element, i ett avsnitt (en nisje) — til dels således at det felles elementet skrives fullt ut bare i det første oppslag der det forekommer, mens det i ett eller flere påfølgende oppslag erstattes med en plassholder i form av tilde (~) eller bindestrek. Det felles elementet kan være (a) et fulledda, dvs. et fullstendig ord: **jern** [. .] **~alder** (*Bokmålsordboka*); (b) den delen av et lemma som står foran et del-lemmamerke (oftest en vertikal strek): **land|lig** [. .] **~ligge** (*Bokmålsordboka*).³⁴

For *b r u k e r n e* skaper *svak* gruppering, med fulleddaer, uten plassholderrepresentasjon av felles førsteledd (se fig. A nedenunder), neppe problemer. Til en viss grad kan den også gjøre det lettere å se hvilke avledninger og sammensetninger en ordstamme inngår i. *Sterk* gruppering, med plassholderrepresentasjon (se fig. B nedenunder), regnes imidlertid av mange som mindre brukervennlig, spesielt hvis del-lemmaene kommer langt etter det oppslaget som viser det felles førsteleddet.

antropolo'g m1 antropolog {*Npl* + -owie}
antropologi' m0 antropologia **antropo-
 lo'gisk** a2 antropologiczny **antroposo'f**
 m1 antropozof {*Npl* -owie} **antroposo-
 fi'** m0 antropozofia **antroposo'fisk** a2
 antropozoficzny

A

antropo|lo'g m1 antropolog {*Npl* + -owie}
~logi' m0 antropologia **~lo'gisk** a2 an-
 tropologiczny **~so'f** m1 antropozof {*Npl*
 -owie} **~sofi'** m0 antropozofia **~so'fisk** a2
 antropozoficzny

B

For *r e d a k s j o n e n* er sammenføringen av oppslagsord i ett avsnitt plassbesparende, men den innebærer et ikke ubetydelig merarbeid for forfatterne, og forutsetter dessuten ved logisk koding at det er definert flere typer av ordboksartikler, som hver innledes med sin egen kommando.

- Plassgevinsten er naturligvis størst ved sterk gruppering. Hvor mye man vinner ved å gruppere, avhenger ellers av: 1) ordbokens «tetthet», dvs. forholdet mellom antall oppslag og tekstmengde (en ordbok med få oppslag i forhold til tekstmengden har lav tetthet); 2) spaltebredde, skriftgrad og valg av hhv. justert eller ujustert høyremarg. Noe forenklet kan man si at fordelene ved å gruppere øker proporsjonalt med tetthet og spaltebredde.

I et testkorpus hentet fra *Norsk-polsk ordbok*, med middels tetthet, en spaltebredde på ca. 4,5 cm og ujustert høyremarg, ble det med sterkt gruppert sats plass til ca. 10 % mer tekst enn med ugruppert sats.

³⁴ Enkelte ordbøker opererer med to del-lemmamerker: || for å skille ut den komponenten som er felles for flere oppslagsord, og | for å skille ut den delen som erstattes med plassholder i selve artikkelen: **kör|a** [. .] *han -de henne till stationen* [. .] **kör||ban|a** -an, -or [. .] **-bar** (J. Kubitsky, *Svensk-polsk ordbok*). En slik differensiering er spesielt hensiktsmessig dersom siste del av oppslagsordet på grunn av bøyning ofte undergår forandringer i eksemplene i artikkelen. Derfor brukes dette systemet bl.a. i Berkovs *Russisk-norsk ordbok*.

23. Grupperingstermer

- *hovedoppslag*: et inngangselement, dvs. et lemma som innleder et nytt avsnitt;
- *underoppslag*: et subelement (nisjelement), dvs. et lemma som ikke innleder et nytt avsnitt
- *full-lemma*: et lemma uten plassholder
- *del-lemma*: et lemma som innledes med et plassholder
- *tilde*: et plassholdersymbol, realisert som ~ eller -
- *tildereferent*: et lemma eller lemmasegment som en tilde viser tilbake til, og representerer
- *tildegrense* (angitt enten med en fugemarkør — *implisitt tildegrense*³⁵ — eller med en dellemmastrek — *eksplisitt tildegrense* —): grensen mellom en første del som er felles for flere oppslag, og en ikke-felles siste del
- *fuge*: grensen mellom første og annet ledd på øverste nivå i et sammensatt oppslag
- *del-lemmamerke*: markeringen av en tildegrense, enten med fugemarkør eller også med dellemmastrek (·).

Et underoppslag sies å være:

- *delt*, hvis det inneholder en delingsstrek (fugemarkør eller vertikal strek)
- *fuget*, hvis det inneholder en fugemarkør; er begge ledd usammensatte, som i **je`rn/bane**, betegnes oppslaget som *enkeltfuget*; er ett eller begge ledd sammensatte, som i **je`rnbane/-stasjo`n** og **je`rnbane/undergang**, betegnes det som *flerfuget*
- *fullt*, hvis det som befinner seg foran en eventuell tildegrense, aldri blir erstattet med tilde i ferdig sats
- *tildert*, hvis det som befinner seg foran tildegrensen, ved sterk gruppering blir erstattet med tilde i ferdig sats

24. Tilde

24.1. I ugruppert sats

Dersom både `\ifGruppering` og `\ifIkkeTilde` er usanne (se 29), fungerer tilde som plassholder i eksempler i ordboksartikkelen, f.eks.: **hjul** _{n1} [. . .] *en vogn med fire ~* (jf. 4.2 og 16). Gjøres `\ifIkkeTilde` usann, får man isteden første bokstav i oppslagsordet fulgt av bindestrek: **hjul** _{n1} [. . .] *en vogn med fire h-* (se 29).

24.2. I gruppert sats

Dersom både `\ifGruppering` og `\ifTildering` er sanne, representerer tilde første del av det halvfete oppslagsordet, når denne er identisk med et foregående oppslagsord eller med den delen av dette som står foran en delingsstrek, f.eks.: **hjul** _{n1} [. . .] **~bent** _{a2}. Som plassholder i eksemplene får man da alltid ‘(bokstav)-’ (`\ifIkkeTilde` gjøres automatisk sann).

Dersom `\ifGruppering` er sann, men `\ifTildering` usann, settes alle innføyde oppslagsord utildert. Som plassholder i eksemplene får man da enten ‘(bokstav)-’ eller tilde, avhengig av om `\ifIkkeTilde` er sann eller usann.

³⁵ Fugemarkøren er ved innskriving en midtstilt prikk (·), og i ferdig sats en skråstrek (/).

25. Kommandoer for gruppering

25.1. Hoved- og underoppslag

Ved koding for gruppering benyttes nedenstående oppslagskommandoer (aktive tegn) og tast-kombinasjoner:

Tegn	Fås med	Oppslag
■	[Alt] O	hovedoppslag
□	[Alt] U	fullt underoppslag
⌘	[Alt] [Shift] U	tildert underoppslag med eksplisitt tildegrense
⋮	[Alt] I	del-lemmamerke, i form av del-lemmastrek
⊞	[Alt] Y	tildert underoppslag med implisitt tildegrense
·	[Alt] M	del-lemmamerke, i form av fugemarkør

Hovedoppslag og fulle underoppslag *kan* ha del-lemmamerke; tilderte underoppslag *må* ha det.

25.2. Del-lemmamerke

Del-lemmamerkene $\dot{\cdot}$ og $\cdot$ (se ovenfor) brukes slik:

- 1) I ■-oppslag angis
  - a. en tildegrense som samtidig er sammensetningsfuge, med $\cdot$, f.eks.:
    - a`rts·bestem`me, hvilket gir: a`rts/bestem`me
  - b. en tildegrense som ikke er sammensetningsfuge, med $\dot{\cdot}$, f.eks.:
    - aspir:an`t, hvilket gir: aspir|an`t
- 2) I □-oppslag angis tildegrense og fuge som i ■-oppslag, f.eks.: ■ assimil:asjo`n [...]
  - ⌘ assimil:asjo`n:s·evne [...] □ assimil:ato`risk [...] ⌘ assimil:e`re, hvilket gir: **assimilasjo`n** [...] ~s/evne [...] **assimillato`risk** [...] ~e`re
- 3) I ⌘-oppslag angis tildegrensen med $\dot{\cdot}$ og en eventuell sammensetningsfuge med $\cdot$, f.eks.:
  - a) ■ artium [...] ⌘ artium:s·kull, b) ■ aspir:an`t [...] ⌘ aspir:asjo`n, hvilket gir: a) **artium** [...] ~s/kull, b) **aspir|an`t** [...] ~asjo`n
- 4) I ⊞-oppslag angis tildegrensen, som her samtidig er sammensetningsfuge, med $\cdot$, f.eks.:
  - a`rts·bestem`me [...] ⊞ a`rts·felle, hvilket gir: a`rts/bestem`me [...] ~felle

Som symbolene ⌘ og ⊞ antyder, *må* det i et ⌘-oppslag opptre en del-lemmastrek og i et ⊞-oppslag en fugeprikk. Disse gir tildering av den foregående del av oppslaget i ferdig sats, men blir selv undertrykt.

Et ⌘-oppslag *kan* foruten den vertikale delingsstreken dessuten inneholde en fugemarkør, som i så fall kommer med i ferdig sats. Et ⊞-oppslag skal *ikke* inneholde en vertikal delingsstrek, men skulle denne allikevel forekomme, vil den ikke bli undertrykt.

Et ⊞-oppslag er, i likhet med et ■-oppslag, bestandig et fullemma. Det eneste som skiller det fra et ■-oppslag, er at det behandles som sublemma, ikke som inngangslemma, og følgelig settes innføyd (ikke innleder et nytt avsnitt).

26. Varianter av gruppering

26.1. Gruppering med fugemarkør

Systemet som er beskrevet ovenfor, gjør det mulig å kombinere fugemarkør i oppslagsordet med gruppering og tildering. Siden fugemarkøren også viser tildegrense, dvs. fungerer som tegnet ‘|’ i *Bokmålsordboka*, må man imidlertid med dette systemet i visse tilfeller avstå fra en

tildering som ellers kunne vært naturlig. Hvis det etter et enkeltfuget oppslag følger et flerfuget oppslag med det foregående enkeltfugede som førsteledd, må det flerfugede oppslagsordet skrives fullt ut: **a`vstand** [ . . . ] **a`vstands/bedøm`melse** [. . .] **~innstilling**.

Hadde man ikke brukt fugemarkør, kunne man ha skrevet: **a`vstand** [ . . . ] **~s|bedøm`melse** [. . .] **~slinnstilling**.

26.2. Gruppering uten fugemarkør

Dersom gruppering ikke kombineres med markering av sammensetningsfuge i oppslagsordet (jf. 6.1.1), kan man klare seg med et enklere system. I så fall behøver man bare to underoppslagskommandoer, ¶ for tilderte og □ for utilderte oppslag, og én delingsstrek, ∴.

26.3. Gruppering uten tildering

Vil man ha gruppert sats der alle sublemmaer skrives fullt ut, behøver man bare én underoppslagskommando, nemlig □.

27. Overgang fra gruppert til ugruppert sats og vice versa

Inndatafiler kodet for gruppering kan settes ugruppert ved å gjøre betingelsene `\ifGruppering` usann (se 29). Underoppslagskommandoene □, ¶ og □ oppfører seg da som ■, og ∴ blir undertrykt.

Betingelsene `\ifGruppering` og `\ifUtelat` kan være sanne samtidig. Ordbokredaksjonen må selv påse at eventuelle betingede (utelatbare) oppslag ikke opptrer som tildereferent for ¶- og □-oppslag.

28. Eksempler på gruppert sats

Nedenfor er det vist noen eksempler på sterk gruppering (presiseringer er ikke satt i parentes og det er ikke gitt bøyningsopplysninger ved de polske substantivene):

abonnement [-maj`] n2 konsert-, teater-, telefon- o.l. abonament; avis- prenumerata; *tegne ~ på et blad* za/prenumerować pismo ~s/**konser`**t m1 koncert abonamentowy ~s/**pris** m1 cena abonamentu; cena prenumeraty **abonnen`**t m1 konsert-, teater-, telefon- o.l. abonent; avis- prenumerator *⟨på G⟩* **abonne`**re v2 za/abonować *⟨på A⟩*; avis o.l. za/prenumerować *⟨på A⟩*

∴

a`del** m0 **1** samfunnsklasse szlachta *være av gammel ~* pochodzić z starego szlacheckiego rodu **2** adelskap szlactwo **3** edelhet szlachetność; *hertets ~* szlachetność serca **a`delig a2 szlachecki **a`dels/brev** n1 dyplom szlactwa ~**kalen`**der herbarz **a`del/skap** n0 szlactwo; ~ *forplikter* szlactwo zobowiązuje, noblese oblige **a`dels/mann** -en, -menn szlachcic ~**stand** m0 stan szlachecki

:
alar´m m1 alarm *slå ~ bić na alarm* [. . .]
 ~**bere´dskap** m0 stan pogotowia [. . .]
 ~**e´re** v2 **1** varsle *za/alarmować, zawiadomić/amiać* [. . .]
 :
algi|er[△] [alsji´-] m3 Algierczyk ~**sk** a2 algierski
 :
a`v/stand m1 odległość, dystans, odstęp;
~en til bilen er fem meter odległość do samochodu wynosi pięć metrów [. . .]
a`vstands/bedøm´melse** m1 ocena odległości ~**innstilling** m1(f) nastawienie na ostrość ~**måler** m2 dal(eko)mierz, odległościomierz **a`vstand/tagen en; odcięcie się (*fra* od *G*), dezaprobata

Legg merke at siden ordboken markerer tonelag i oppslagsordene, kan man ikke skrive: **a´del** [. . .] ~**ig**, for adjektivet har tonem 2: **a`delig**. Muligens burde tildering vært unngått også i **alarme´re**, da trykket her er annerledes enn i tildereferenten **alar´m**. Ettersom et oppslag bare kan ha ett hovedtrykk, angitt med akutt eller grav aksent, er notasjonen ~**e´re** allikevel entydig. Unnlåtelsen av tildering i **a`vstands/bedøm´melse** er forklart i 26.1.

Ved gruppering vil mye avhenge av redaksjonens skjønn. I eksemplene ovenfor kunne det f.eks. vært brukt delingsstrek i **abonnen´t** og tildering i **abonne´re**, så man fikk: **abonn|en´t** [. . .] ~**e´re**.

Oppslagene er skrevet inn slik:

- abonnement [-maŋ´]=
- ⊞ abonnement:s.konser´t=
- ⊞ abonnement:s.pris=
- abonnen´t=
- abonne´re=
- a´del=
- a`delig=
- a´dels.brev=
- ⊞ a´dels:kalen´der=
- a´del.skap=
- a´dels.mann=

- ⊞ a'dels:stand=
- alar'm=
- ⊞ alar'm.bere'dskap=
- ⊞ alarm:e're=
- algir:er [alsji'-]=
- ⊞ algir:sk [↑]=
- a`v.stand=
- ⊞ a`vstand.s.bedom'melse=
- ⊞ a`vstand.s.innstilling=
- ⊞ a`vstand.s.maler=
- ⊞ a`vstand.tagen=

L^AT_EXs håndtering av gruppert sats kan også testes ved å T_EXe filen `a-samgrupp.tex` (**artilleri**–**assyrisk**). Fjerner man i `!lexnpvalg.tex` kommentartegnet (%) foran `\Grupperingtrue`, får man svak gruppering; fjerner man kommentartegnet også foran `\Tilderingtrue`, får man sterk gruppering. Med kommentartegn foran `\Grupperingtrue` blir satsen ugruppert.

E. L^AT_EX

29. Generelt

Ordboken settes med OzT_EX (Andrew Trevorrows T_EX-implementasjon for Macintosh OS 8/9 og OS X) og type 1 PostScript-fonter. Normalt brukes formatet Perpetua-Plain, men dersom det er ønskelig, kan dette erstattes med Bembo-Plain, Sabon-Plain, Optima-Plain o.a. Formatene benytter virtuelle fonter med en spesiell koding, og inneholder orddelingsmønstre for norsk og polsk.³⁶

⤵ **Filnavnene;**

- Definisjonsfilene for kompilering av lemmafilene (se 31) har navn som begynner på `lexnp`: `lexnpdef.tex`. Dersom de inneholder brukervalg som det kan være aktuelt å endre, står det et utropstegn foran navnet: `!lexnpserie.tex`, `!lexnpvalg.tex`.
- Lemmafilene har navn som `@np-a.tex` (oppslagsord på a-), `@np-b.tex` (oppslagsord på b-) osv.³⁷
- Vedlikeholdsfilene (se 33) har navn som begynner med `np-`: `np-alfaorden.tex`, `np-gfelt.tex` osv.

I tillegg til `.dvi`- og `.log`-filer vil T_EX, avhengig av de innstillinger som er valgt, under kompileringen av lemmafilene eller ved kjøring av vedlikeholdsfiler produsere hjelpefiler med filtypebetegnelsene `.aux` (henvisninger), `.etk` (etiketter), `.feil` (antatte alfabetiseringsfeil), `.irr` (polske ord med uregelmessig bøyning), `.gft` (lemmaer med deres grammatiske felter), `.hgr` (homografer), `.sp` (spørsmålstegn og kommentarer).

Hvis en slik hjelpefil filtreres gjennom en ParaDoid (se 33.1), blir det generert en ny fil med `.PD` føyd til den opprinnelige filtypebetegnelsen, f.eks. `@np-a.gft.PD`.

30. Lemmafilens begynnelse og slutt

Hver lemmafil begynner slik:

```
% Angi antall spalter etter likhetstegnet:
\count255=2

% Angi bokstaven som argument:
\def\bokstav{a}

\edef\Bokstav{\uppercase\expandafter{\bokstav}}
\ifx\testfil\undefinert\input lexnpdef \fi
\settinital
```

Med mindre flere lemmafiler settes i serie, bestemmer verdien av `\count255` om satsen kommer i én, to eller tre spalter.³⁸ Andre innstillinger gjøres i `!lexnpvalg.tex` og `!lexnpserie`, under Brukervalg (se nedenunder).

Spaltebredde, satsspeilets bredde og høyde, forskjellige toleranser o.l. skal normalt ligge fast, og kan bare endres i `lexnpdef`.

Lemmafilene avsluttes med kommandoen `\slutt`, som avbalanserer spaltene på siste side av hver bokstav dersom verdien av `\count255` er større enn 1.

³⁶ Et format kan genereres ved å dumpe filen `Format-PS.tex` under INITEX (følgende filer må være tilgjengelige: `PS-plain.tex`, `fontprefdef.tex`, `SizeMacros.tex`, `PS-fontdefs.tex`, `MacEncodingPSdefs.tex`, `N0-hyphen.tex`, `PLhyphen.tex`, `USHyphen.tex`).

³⁷ Hensikten med å la visse filnavn begynne med `!` eller `@` er å sikre at de ved ordning etter navn kommer øverst på fillisten i en mappe.

³⁸ Gyldige verdier er 1, 2 og 3. Er verdien mindre enn 1, får man én spalte; er den større enn 3, får man tre spalter. Enspaltet sats er i første rekke beregnet på kladde- og korrekturuskrifter. Når den er valgt, blir eventuelle kommentarer i lemmafilen satt med `petit` i vekselvis høyre og venstre marg; ved to- og trespaltet sats undettrykkes kommentarene.

31. Definisjonsfilene

Kjernen i L^AT_EX består av tre filer: 1) `lexnpdef.tex`, som inneholder tilordninger og definisjoner; 2) `!lexnpvalg`, som gir brukeren adgang til forskjellige valg og innstillinger; 3) `!lexnpserie.tex`, som definerer makroer for setting av flere lemmafiler fortløpende, og dessuten lar brukeren angi visse valg som bare er aktuelle ved slik kompilering i serie.

Definisjonene for flerspaltet sats ligger i `lexnpspaltef.tex`, og for sats med skjæremarker i `skjaeremerkef.tex`.

31.1. Brukervalg

Merk følgende om innstillingene i `!lexnpvalg` og `!lexnpserie` (å «avkommentere» en kommando vil si å fjerne kommentartegnet `%` foran den, slik at den blir synlig for T_EX; `\jobname` ekspanderer til navnet (minus filtypebetegnelse) på den filen som kompileres, dvs. enten `@np-a`, `@np-b` osv. eller `!lexnpserie`):

31.1.1. Innstillinger i `!lexnpvalg.tex`

Fjerner man kommentartegnet (`%`) foran:

- `\Aktivtrue`, undertrykkes informasjon om norsk uttale og bøyning helt eller delvis, avhengig av valg spesifisert under B lenger nede i filen `!lexnpvalg`.
- `\Passivtrue`, reduseres informasjon om polsk bøyning til et minimum.
- `\BokstavNySidetrue`, får man sideskift ved overgang til ny lemmafil.
- `\Bokstavplassholdertrue`, blir tilde (`~`) i ordboksartiklene erstattet med første bokstav i oppslagsordet, fulgt av bindestrek.
- `\Gteksttrue`, erstattes koder i `\g`-felt med endelser: **‘hus -et,-’** istf. **‘hus n1’**.
- `\SeriffLemmatrue`, blir lemmaet satt med halvfet brødskrift istedenfor med grotesk.
- `\PVseparattrue`, blir ■-oppslag satt som egne avsnitt.
- `\Skrivtrue`, vil T_EX skrive (1) samtlige oppslagsord og deres grammatiske felt til filen `\jobname.gft` (se 33.3); (2) oppslagsord som innleder artikler med omvendte spørsmålstegn og kommentarer til `\jobname.sp` (se nedenfor).
- `\Prikkfugetrue`, får man prikk som fugemerke istedenfor skråstrek.
- `\Utelattrue`, vil T_EX overse betingede oppslag, dvs. artikler som innledes med Δ eller `\q■` istedenfor med ■.
- `\Subsettrue`, blir betingede oppslag markert i satsen.
- `\Barebetingedetrue`, blir bare betingede oppslag satt.

Tolv av ialt 28 innstillinger er omtalt ← nedenfor

Når `\Utelattrue` er valgt, varsler T_EX om homograf I som ikke etterfølges av ← homograf II

31.1.2. Innstillinger i `!lexnpserie.tex`

Fjerner man under Brukervalg 1 kommentartegnet (`%`) foran:

- `\Skjaeremerkertrue`, får man skjæremarker (*crop marks*) i utskriften.
- `\SkrivEtikettertrue`, blir oppslagsord som innleder artikler med etiketter, skrevet til filen `\jobname.etk`.
- `\BredeTospaltertrue`, får man to spalter i full bredde (dvs. samme `\hsiz` som ved trespaltet sats), hvis `\columnscout` har verdien 2.
- `\MiddelsTospaltertrue`, får man to spalter med et noe smalere satsspeil.
- `\IkkePlassholdertrue`, blir lemmaet skrevet fullt ut inne i artikkelen. Omfanget av satsen øker da med litt over 3 %.
- `\PDFtrue`, produserer T_EX `.dvi`-filer som er egnet for konvertering til PDF-format. PDF-filer kan leses på skjerm eller skrives ut med Adobe Reader.

Ferdige ordboksfiler, som skal tas med i satsen, angis under Brukervalg 2, i definisjonen av makroen `\settfiler` (fjern kommentartegnet foran `\sett <filnavn>` for å inkludere vedkommende ordboksfil).

32. Kompilering av lemmafilene til sats

For å kompilere (T_EXe) en lemmafil velger man: 1) «**TeX**» i OzT_EXs menylinje; 2) kommandoen «**TeX ...**» i menyen; 3) lemmafilens navn.

32.1. Kompilering i serie

Flere lemmafilene kan kompileres i serie med filen `!lexnpserie.tex`. I denne angir man antall spalter slik det er forklart ovenfor, og forteller T_EX hvilke filer som skal settes med kommandoen `\sett`, som tar ett filnavn som argument:

```
\sett @np-a.lex
\sett @np-b.lex
...
```

Ved begynnelsen av hver kompilering med `!lexnpserie.tex` vil T_EX gi en melding om hvilke innstillinger som er valgt:

```
This is TeX, Version 3.14159 (no format preloaded)
*&Times-Plain !lexnpserie.tex
(!lexnpserie.tex (lexnpdef.tex (!lexnpvalg.tex) (lexnpspaltef.tex))
----->> NPLEX. VALG OG INNSTILLINGER <<-----

Antall spalter: 2 middels brede, adskilt av midtstrek.
Vertikal offset er tilpasset en PDF-fil.
Betingede oppslag blir utelatt.
Koder i \g-felt.
Plassholder er første bokstav fulgt av bindestrek.
Verbpartikkeloppslag settes innføyd.
Parentes rundt semantiser.
\tolerance: 2000.
\hbadness: 2000.
Norsk orddeling: NOhyphen.
  Minste antall tegn før deling: 2.
  Minste antall tegn etter deling: 2.
Polsk orddeling: PLhyphen.
  Minste antall tegn før deling: 1.
  Minste antall tegn etter deling: 2.
Lemmaskrift: halvfet URW Grotesk (ugrmq at 9.63007pt)
Brødskrift: Perpetua (upprq at 9.63007pt).
\fontdimen2 (mellomrom mellom ord): 2.40752pt.
\fontdimen3 (mellomrommets strekkbarhet): 0.79926pt.
\fontdimen4 (mellomrommets krympbarhet): 0.79926pt.
\fontdimen7 (ekstra mellomrom etter skilletegn): 0.79926pt.
\spaceskip: 0.0pt.
\xspaceskip: 0.0pt.
\frenchspacing er valgt.
Linjeavstand (\baselineskip): 10.16507pt.
Ekstra mellomlinjelim (\lineskip): 1.0pt.
Mellomslag mellom avsnitt (\parskip): 0.0pt.
Avsnittsinnrykk (\parindent): 4.81503pt.
Sidehøyde (\vsize): 600.0pt.
```

Under kompileringen gir T_EX melding om antall oppslagsord i hver enkelt fil og sammenlagt. Dersom registeret `\oppslagsord` i `lexnpserie.tex` tilordnes en verdi > 0 , regner T_EX også ut hvor mange prosent oppslagsordene i hver enkelt fil utgjør av den oppgitte verdi:

```
- Fil nr. 1 - (@np-a.tex [1] [2] [3] [4] [5] [6] [7] [8] [9] [10] [11] [12])
```

```

[13] [14] [15] [16] [17] [18] [19] [20] [21] [22] [23] [24] [25] [26] [27]
[28] [29] [30] [31] [32] [33] [34]
??> Antall spoersmaalstegn i margen er 5.
--> Antall oppslagsord paa a er 2072, dvs. 4,14 prosent av 50000.
    Bokstavens andel i kontrollkorpuset er mellom 3,2 og 5,1 prosent.
) - Fil nr. 2 - (@np-b.tex [35] [36] [37] [38] [39] [40] [41] [42] [43]
[...].
[120] [121] [122] [123] [124] [125] [126] [127] [128]
??> Antall spoersmaalstegn i margen er 11.
--> Antall oppslagsord paa d er 1698, dvs. 3,39 prosent av 50000.
    Bokstavens andel i kontrollkorpuset er mellom 2,5 og 4,2 prosent.
)
--> Samlet antall oppslagsord i 4 filer er 7659. [129] )
Output written on !lexnpserie.dvi (129 pages, 1156724 bytes).
Transcript written on !lexnpserie.log.

```

32.2. Et praktisk eksempel

Nedenfor er med et forholdsvis enkelt eksempel vist hvordan feil i kodingen kan oppdages og rettes. De to følgende ordboksartikler inneholder to feil: i linje 24 er feltavslutteren = uteglemt, og i linje 34 mangler tegnet >, som skal lukke semantismeparentesen:

```

...

    ■ a \1=
      \g ml=
      \p (litera) a=
      \n fra a til å=
1. 24  \p od a do z
      \n har man sagt a, får man (også) si b=
      \p kto powiedział a, musi powiedzieć i b=
      \n A-dur=
      \p A-dur=
      \n a-moll=
      \p a-moll=

    ■ à \2=
      \g prep=
      \t 1=
1. 34  \p <til po=
      \n fem lodd à en krone=
      \p pięć losów po koronie=
      \n tre frimerker à fem kroner=
      \p trzy znaczki po pięć korun=
      \t 2=
      \p <v. omtrentlige tallangivelser> do=
      \n 5 à 6 meter=
      \p 5 do 6 metrów, 5 albo 6 metrów=
      \t 3=
      \np et skuespill à la Przybyszewski=
      \p dramat w stylu Przybyszewskiego=

```



```
\n bokhyllen vår er noe à la den dere har=
\p nasz regał na książki przypomina wasz=
```

Ved kompilering av en fil som inneholder disse to artiklene, vil T_EX stoppe ved den første feilen og gi en feilmelding (formatet nedenfor forutsetter `\errorcontextlines=0`). Spørsmålstegnet som avslutter meldingen, viser at T_EX venter på inndata fra brukeren:

```
This is TeX, Version 3.14159 (no format preloaded)
*&Times-Plain @np-a.lex
(@np-a.lex (lexnpdef.tex (!lexnpvalg.tex) (lexnpspaltef.tex))
! Argument of \n has an extra }.
<inserted text>
                \par
1.24 ...sagt a, får man (også) si b=
?
```

Første linje i feilmeldingen begynner med et utropstegn og angir hva problemet består i. I dette tilfellet har T_EX lest `\n`-feltet:

```
\n har man sagt a, får man (også) si b=
```

før det foregående `\p`-feltet var avsluttet, og oppfatter det som om `\n`-feltet har en ekstra sluttparentes. Nest siste linje i feilmeldingen begynner med et linjenummer, og forteller hvilken linje i inndatafilen T_EX var kommet til da problemet oppstod (NB: polske bokstaver med diakritika vises som de tegn som ligger på tilsvarende plass i den normale Mac-kodingen).

På dette punkt kan vi enten avslutte kjøringen ved å taste `x` (*exit*) — eller vi kan fortsette ved å taste `r` (*run*). Velger vi det siste, vil T_EX fortsette å sette filen, så lenge det går. Hvis det under settingen støter på nye feil, ber det ikke brukeren om inndata, men gir melding om feilene på skjermen:

```
? r
OK, entering \nonstopmode...
Runaway argument?
har man sagt a, får man (også) si b
! Paragraph ended before \n was complete.
<to be read again>
                \par
...
1.24 ...sagt a, får man (også) si b=
! Argument of \semantisme has an extra }.
<inserted text>
                \par
...
1.34 \p <til po=
Runaway argument?
\ignorespaces til po
! Paragraph ended before \semantisme was complete.
<to be read again>
                \par
...
1.34 \p <til po=
Antall oppslagsord er 2. [1] )
(see the transcript file for additional information)
```

På skjermen (og i `.log`-filen) har vi nå numrene på alle de linjene der T_EX fant feil. På grunnlag av dem kan vi så gå inn i inndatafilen og rette opp det som er galt.

33. Makroer for feilfinning og vedlikehold

33.1. ParaDoid'er til ordboken

ParaDoid'er (laget med Espen Aarseths program Paradigma) er små, frittstående filtre som brukes til å endre tegn og tegnsekvenser i tekstfiler (NB! de forutsetter OS 8/9). De viktigste ParaDoid'er for ordboksarbeidet er disse:

- 1) «Alfatest» kan brukes til å filtrere filen `np-alfaliste.aux` før kjøring av `(bokstav)-alfafeil.tex`. Den sørger for at 'å', som ligger på tegn plass 140, foran 'æ' og 'ø', blir riktig alfabetisert, og omgjør dessuten store bokstaver til små og bokstaver med diakritika til bokstaver uten diakritika
- 2) «Gkoder-inn» erstatter de grammatiske kodene `m0`, `m1` osv. i lemmafilenes `\g`-felt med T_EX-kodene `\Mnull`, `\Men` osv., slik at filene blir satt med endelser istedenfor med grammatiske koder når `\ifGtekst` er sann. Under utarbeidelsen av lemmafilen anbefales det at man bruker `m0`, `m1`, for så, når filen er ferdig, å erstatte disse med `\Mnull`, `\Men` osv. ved å filtrere filen gjennom «Gkoder-inn»
- 3) «Gkoder-ut» reverserer virkningen av «Gkoder-inn» ved å erstatte T_EX-koder av typen `\Mnull`, `\Men` osv. i lemmafilenes `\g`-felt med `m0`, `m1` osv.

33.2. Alfabetiseringskontroll

Med de to makrofilene `np-alfaorden.tex` og `np-alfatest.tex` kan man kontrollere alfabetiseringen i de enkelte lemmafiler. Fremgangsmåten er slik:

- 1) T_EX filen `np-alfaorden.tex` (tast inn navnet på lemmafilen som skal kontrolleres, når T_EX spør etter det)
- 2) T_EX filen `(bokstav)-alfafeil.tex` (o: `a-alfafeil.tex`, `b-alfafeil.tex` osv.). Tast 'j' fulgt av **Return** som svar på T_EXs spørsmål hvis det bare ønskes en oversikt over mulige feilalfabetiseringer og over homografer. Svares det ved å slå en hvilken som helst annen tast, vil T_EX produsere: 1) en liste over samtlige oppslagsord; 2) en liste over ord som det mener står på gal plass; 3) en liste over homografer

Alfabetiseringskontrollen gir galt resultat dersom det i lemmaene opptrer: 1) store bokstaver 2) parenteser og bindestreker; 3) vokaler med diakritika: 'ä', 'ö', 'ü', 'à', 'é' osv.; 4) innføyde 'seg' o.l. (i partikkelverboppslag). Falske feilpar som 'avstøte' – 'avstå' skyldes at 'å' (140) har lavere tegnkode enn 'æ' (190) og 'ø' (191). Feilkildene kan langt på vei elimineres ved å kjøre `np-alfaliste.aux` gjennom «Alfatest», men kjenner man dem, kan man lett kontrollere de antatte feilalfabetiseringene visuelt (store bokstaver kan ev. gjøres om til små ved å åpne `np-alfaliste.aux` i TextWrangler og velge Text/Change Case/All Lower Case).

33.3. Utlisting av lemmaer og bøyingsopplysninger

Når betingelsen `\ifSkriv` er sann, vil T_EX under setting av en lemmafil produsere hjelpefilen `\jobname.gft`. Informasjonen i denne filen kan tas ut på følgende måte:

- 1) T_EX filen `np-gfelt.tex`. T_EX vil be om angi navnet på `.gft`-filen, og spørre om man ønsker at det skal skjelles mellom ■- og Δ-oppslag. Dersom man svarer bekreftende, vil ■-oppslag bli satt med halvfet skrift, og Δ-oppslag med kursiv.
- 2) Skriv ut `np-gfelt.dvi`.

Resultatet blir en liste som viser: a) oppslagsordet og dets uttale; b) oppslagsordets grammatiske felt (et tomt `\g`-felt markeres med `∅`); c) `\g`-feltets linjenummer i lemmafilen:

```
lig`ge/dag m1; l. 9262
lig`ge/døgn [-døyn] n1; l. 9266
lig`gendelfe n0; l. 9270
```

lig`ge/plass m1; l. 9274
lig`ger m2; l. 9283
lig`ge/sete n2; l. 9292
lig`ge/stol m1; l. 9296
lig`ge/sår n1; l. 9300
lig`ge/tid m0(f); l. 9308

Υ En liste over nakne lemnaer (uten aksenter, uttaleinformasjon og bøyningsopplysninger) får man ved å T_EXe `np-naknelemmaer.tex`, som produserer en ren tekstfil, `nakenlemmaliste.txt`, på grunnlag av `\jobname.gft`. For å skrive ut denne tekstfilen i trespaltet format kan man bruke `nakenlemmaliste.tex`.

Av `nakenlemmaliste.txt` kan det produseres en finalafabetisert lemmaliste. Fremgangsmåten er litt omstendelig, siden oppslagsordene må (1) «vrenses», (2) alfabetiseres i vrent tilstand, (3) vrenses tilbake igjen:

- 1) Åpne `nakenlemmaliste.txt` i TextWrangler og fjern alle blanke (mellomrom) før linjeskift. Gjenta søk-og-bytt-operasjonen to ganger, for å være sikker på å få med alle forekomster.
- 2) Omdøp `nakenlemmaliste.txt` til `retrogradlemmaliste.tex`.
- 3) Sett inn en tom gruppe, `{}`, mellom alle forekomster av to like tegn. Gjenta søk-og-bytt-operasjonen to ganger for å få med alle forekomster. Søk etter ev. `\char`-kommandoer, og fjern dem du måtte finne. Søk etter alle forekomster av linjeslutt (`\r`) og erstatt dem med: `\xe linjeslutt \e mellomrom (\r > \xe\r\e )`. Fjern et eventuelt overflødig `\xe` i siste linje.
- 4) Vring lemnaene ved å T_EXe filen `np-retrograd.tex`.
- 5) Ta `retrogradlemmaliste.txt` inn i TextWrangler og sorter de vrente lemnaene med «Sort Lines» (under menyen «Text»). Søk på «geminatfeil» og fjern de linjene der ordet opptrer.
- 6) Slett `retrogradlemmaliste.tex`.
- 7) Omdøp `retrogradlemmaliste.txt` til `retrogradlemmaliste.tex`.
- 8) Sett inn en tom gruppe, `{}`, mellom alle forekomster av to like tegn. Gjenta søk-og-bytt-operasjonen to ganger for å få med alle forekomster. Søk etter ev. `\char`-kommandoer, og fjern dem du måtte finne. Søk etter alle forekomster av linjeslutt (`\r`) og erstatt dem med: `\xe linjeslutt \e mellomrom (\r > \xe\r\e )`. Fjern et eventuelt overflødig `\xe` i siste linje.
- 9) Vring lemnaene tilbake ved å T_EXe filen `np-retrograd.tex`. Søk på «geminatfeil» og fjern de linjene der ordet opptrer.
- 10) T_EX `retrogradlemmautskrift.tex`.

33.4. Utlisting av lemnaer med spørsmålstegn eller kommentarer

Når betingelsen `\ifSkriv` er sann, vil T_EX under setting av en eller flere lemnafiler produsere hjelpefilen `\jobname.sp`. Informasjonen i denne filen kan tas ut på følgende måte:

- 1) T_EX filen `np-sptegn.tex` og angi navnet på `.sp`-filen når T_EX, spør etter det.
- 2) Skriv ut `np-sptegn.dvi`.

33.5. Utlisting av lemnaer med etiketter

Når betingelsen `\ifSkrivEtiketter` er sann, vil T_EX ved kompilering i serie produsere hjelpefilen `!lexnpserie.etk`. Informasjonen i denne filen kan tas ut på følgende måte:

- 1) Ta `!lexnpserie.etk` inn i TextWrangler og sorter den med «Sort Lines» (under menyen «Text»)
- 2) T_EX filen `np-etiketter.tex`
- 3) Skriv ut `np-etiketter.dvi`.

33.6. Kontroll med henvisninger

Henvisninger med `\se` (jf. 4.1.1 og 17.6.1), `\hv` (jf. 3.4.1 og 17.6.2) og `\mal` (jf. 8.8 og 17.6.3) legges i hjelpefilen `\jobname.aux`. Informasjonen kan tas ut på følgende måte:

- 1) T_EX filen `np-henvisn.tex` (tast inn navnet på ordboksfilen når T_EX spør etter det)
- 2) Skriv ut `np-henvisn.dvi`.

34. Makroer for undertrykkelse av visse typer informasjon

A. Informasjon om norsk

Hvis `\Aktivtrue` avkommenteres i `!lexnpvalg.tex`, vil T_EX lese `lexnpnorsk-aktiv.tex`, som inneholder makroer for setting av lemmafilene: 1) uten opplysninger om oppslagsordenes uttale; 2) med redusert eller ingen informasjon om oppslagsordenes bøyning og ordklasse.

Når `\ifAktiv` er sann, kan man gi kommandoene:

- `\fjernuttale` (for å undertrykke uttaleopplysningene)
- `\norskaktiv` (for å undertrykke uttaleopplysningne og redusere de grammatiske opplysningene til et minimum)
- `\Norskaktiv` (for å undertrykke begge typer opplysninger)

Både med `\fjernuttale`, `\norskaktiv` og `\Norskaktiv` blir sammensetningsfugen markert med en skråstrek. Ønsker man isteden en midtstilt prikk, som i **arm·bånd**, må man avkommentere `\Prikkugetrue`. Fugemerket kan fjernes helt ved å avkommentere `\Fjernfugemerketrue`. Merk at i så fall blir også betingelsen `\ifAktiv` automatisk sann!

Standardinnstillingen ved `\Aktivtrue` er `\fjernuttale`, men andre valg kan gjøres under B i `!lexnpvalg.tex`.

Merk at `\Aktivtrue` vil gi riktige grammatiske koder bare dersom grammatiske felter med irregulært innhold (uregelmessig bøyning, alternative bøyingsformer osv.) er angitt med `\z #1 #2=` istedenfor med `\g #1=` (jf. 14.4).

B. Informasjon om polsk

Hvis `\Passivtrue` avkommenteres i `!lexnpvalg.tex`, vil T_EX lese `lexnppolsk-passiv.tex` og fjerne eller sterkt redusere den grammatiske informasjonen om polsk.

Hvor mye som undertrykkes, avhenger av hvorvidt `\Radikaltpassivtrue` i `lexnp-polskpassiv.tex` er avkommentert eller ikke. Er betingelsen `\ifRadikaltpassiv` sann, forsvinner ikke bare alle bøyingsparenteser, men også enhver genusmarkering av polske substantiver.

35. Makroer for programutskrift

Filene `verbatimf.tex` og `np-verbatimf.tex` inneholder definisjoner som gjør det mulig å skrive ut inndatafilene til ordboken «ordrett» (*verbatim*), dvs. slik at `\TeX` kommer ut som `\TeX`, og ikke som T_EX. Syntaksen er:

```
\input np-verbatimf
\linenotrue
\programlisting <filnavn>
\programlisting <filnavn>
:
\bye
```

Hvis man utelater `\linenotrue`, blir ikke linjene i inndatafilen(e) nummerert i utskriften.

Med `np-fullproglis.tex` får man en linjenummerert verbatimutskrift av alle makrofilene som inngår i L^AT_EX.

F. Tillegg

Tillegg I: Sammensatte oppslagsord med trippelkonsonant

Sammensatte oppslagsord med strukturen $*pp+p*$, der $*$ representerer en eller flere konsonanter eller vokaler, og p en konsonant, kan etter rettskrivningsreglene skrives på to måter — enten med bindestrek i sammensetningsfugen: $*pp-p*$, eller uten bindestrek, med forenkling av dobbeltkonsonanten: $*pp*$.

Behandlingen av den slags sammensetninger i norske en- og tospråklige ordbøker varierer. *Norsk illustrert ordbok* lar **opp-passer** være hovedformen, men tar dessuten med **oppasser** på alfabetisk plass, med henvisning til bindestreksformen. I *Bokmålsordboka* er brukeren nødt til å slå opp på '**opp-passer** el. **oppasser**', inngangen **oppasser** mangler (det er redegjort for dette i brukerveiledningen). Haugens *Norsk-engelsk ordbok* har bare **opp`/passer**, ikke **oppasser**. Hustads *Stor norsk-tysk ordbok*, 1. utg., oppfører det nokså kryptiske **op(p-)/passer** på to steder, alfabetisert som hhv. 'oppasser' og 'opp-passer', men dobbeltoppføringen er ikke gjennomgående (jf. **op(p-)/pussing** og **ret(t-)/troende**). Nilsson og Paasches *Norsk-spansk ordbok* fører bare opp bindestreksformer (**opp-pakning**, **rett-troende**), Kirkebys *Norsk-engelsk ordbok* bare sammentrukne former (**oppakning**, **rettroende**).

Å henvise fra sammentrukne former til bindestreksformer, slik det gjøres i *Norsk illustrert ordbok*, er utvilsomt mer brukervennlig enn konsekvent å unnlate å føre opp de sammentrukne formene som egne oppslag, slik *Bokmålsordboka*, Haugens *Norsk-engelsk ordbok* og *Norsk-spansk ordbok* gjør. I løpende tekst er skrivemåter som *oppakning*, *rettroende*, *tørråte* sannsynligvis vanligere enn *opp-pakning*, *rett-troende*, *tørr-råte*.

- Også i svensk og tysk skaper sammensetningstypen $*pp+p*$ problemer for ordboksforfatterne, selv om man i disse språkene ikke har to konkurrerende skrivemåter som i norsk. I svensk er den sammentrukne formen enerådende med mindre ordet blir delt, og en brukervennlig ordbok må derfor føre opp også den delte formen, slik det gjøres i *Bonniers svenska ordbok*: '**stopplikt** (avstavas *stopp-plikt*)'.

I tysk avhang skrivemåten tidligere av hva som fulgte etter trippelkonsonanten. Var det en konsonant, skjedde det ingen sammentrekning: **Rohstofffrage**³⁹; var det en vokal, inntrekkte sammentrekning: **Schiffahrt**. Regelen var altså: $*pp+pK*$ gir $*pppK*$; $*pp+pV*$ gir $*ppV*$. En brukervennlig ordbok burde selvfølgelig opplyse om hvordan de sammentrukne ordene skulle deles, slik det ble gjort i Gyldendals *Tysk-dansk ordbog*: '**Schiffahrt** (delt: *Schiff-fahrt*)'. Dudens *Deutsches Universalwörterbuch*, som ellers omhyggelig markerte alle tillatte delingspunkter i oppslagsordet (f.eks. **Stralßenbahnhaltestelle**), sløyfet merkelig nok denne informasjonen i slike tilfeller og skrev bare **Schiffahrt**.

Den tyske rettskrivningsreformen av 1996 fjernet regelen om sammentrekning foran vokal. Nå skriver man **Schiffahrt**, ikke **Schiffahrt**.

³⁹ På trykk skal *ff* før sammensetningsfugen og *fl* etter sammensetningsfugen settes som ligaturer, dersom slike finnes i den skriften som er brukt: **Sauerstoffflasche**.

Tillegg II: Uttaleangivelse i oppslagsordet. En oversikt

II.1. Hva bør uttaleangivelsen omfatte?

II.1.1. Prosodiske faktorer

En noenlunde dekkende uttaleangivelse bør vise:

- TRYKK (**kanon** har trykk på siste stavelse hvis det betyr 'skyts', og på første hvis det betyr '(kirkelig) forskrift; fortegnelse over kanoniske skrifter i Bibelen')
- KVANTITET (i pronomenet **man** er a'en kort, i substantivet **man** er den lang)
- TONELAG (**anklage** uttales med tonem 2 hvis det er et substantiv, og med tonem 1 hvis det er et verb)

II.1.2. Stumme konsonanter

Uttaleangivelsen bør vise stumme konsonanter i ord som **bord**, **brød** o.l. Når stumheten er forutsigbar, som i **hjem**, **hviske**, **gjort**, **deilig**, **gjerrig**, kan markeringen sløyfes.

II.1.3. Vokalkvalitet

Uttaleangivelsen bør vise om 'u' og 'o' uttales lukket (som i **skuffelse**, **skog**) eller åpent (som i **skuff**, **tog**).

II.2. Systemer for angivelse av prosodiske faktorer

- *Normal IPA-notasjon*: angivelse av trykk med loddrett strek (') foran betonet stavelse: **be'tale**
- *Utvidet IPA-notasjon*: angivelse av TRYKK og TONELAG med hhv. akutt aksent (tonem 1) og grav aksent (tonem 2) foran betonet stavelse: **lese**, **be'tale**. I stedetfor ` brukes undertiden ~: **lese**
- *Begrenset Duden-notasjon*: angivelse av TRYKK med prikk under betonet vokal: **betale**
- *Full Duden-notasjon*: angivelse av TRYKK og KVANTITET (vokallengde) med prikk under betonet kort vokal og strek under betonet lang vokal: **fortelle**, **betale**
- *Berkov-notasjon*: angivelse av TRYKK og TONELAG med hhv. akutt aksent (tonem 1) og grav aksent (tonem 2) over betonet vokal: **betále**, **lèse**. I de forholdsvis få tilfeller hvor en vokal har aksent også i normalortografien, som i **allé**, **idé** o.l., vises dette ved at vokalen kursiveres: **allé**
- *Begrenset Haugen-notasjon*: angivelse av TRYKK, TONELAG og KVANTITET med hhv. akutt aksent (tonem 1) og grav aksent (tonem 2) anbrakt: (1) etter betonet vokal når vokalen er lang: **beta le**, **le`se**; (2) etter betonet vokal + konsonant når vokalen kort: **fortel le**⁴⁰
- *Full Haugen-notasjon*: som begrenset Haugen-notasjon, supplert med: (1) skråstrek i fugen mellom de to øverste ledd i sammensatte ord, dersom det første av disse er betonet: **før`ste/mann**; (2) markering av bitrykk, når dette ikke faller på første stavelse etter sammensetningsfugen: **før`ste/fioli`n**

Berkov-notasjonen er den eneste som bruker overstilte diakritika. Når alle de andre systemene unngår dette, er det sannsynligvis fordi overstilte diakritika også kan inngå i selve oppslagsordet.⁴¹

⁴⁰ Denne notasjonen kan betraktes som en videreutvikling av den notasjonen *Norsk riksmålsordbok* bruker når den gir uttaleopplysninger i hakeparentes etter et oppslagsord. Prinsippet for NRO-notasjonen er at vokalen i den betonedede stavelse utheves, og at det umiddelbart etter denne følger en aksent (akutt eller gravis) som viser tonelag: [ala`rm]. NRO-notasjonen sier altså ingenting om den betonedede vokalens kvantitet.

⁴¹ Berkov-notasjonens avvikende løsning har trolig sammenheng med at det på russisk er vanlig å vise trykkets plassering på en slik måte.

De øvrige systemene bruker enten understilte diakritika (Duden-notasjonen) eller frittstående symboler, som plasseres foran, etter og mellom bokstavene i oppslagsordet.

- Typografisk kan både over- og understilte diakritika skape problemer — de overstilte i forbindelse med ‘å’, de understilte i forbindelse med bokstaver som har underlengde. Hvis man bruker dem, må man påse at akutt og gravis ikke havner i ringen over ‘å’ (jf. artiklene om **sleza** og **nastojaščee** i Berkovs *Russisk-norsk ordbok*, Oslo 1994), og at en prikk under ‘y’ ikke smelter sammen med underlengden og blir nærmest uleselig (jf. oppslaget **stereotyp** i *Norsk illustrert ordbok*, Oslo 1993).

II.2.1. Kvantitet

Ved begrenset Duden-notasjon og Berkov-notasjon må (eller bør) det i visse tilfeller gis tilleggsopplysninger om vokallengde (Berkovs *Russisk-norsk ordbok* sier f.eks. ingenting om forskjellen mellom **ánta** [an:-] og **ávta** [a:v-]).

II.2.2. Forenklinger

Ved notasjoner som bare angir trykkets plass, kan man innskrenke seg til å markere de tilfeller hvor første stavelse ikke er betonet: **be'tale**, **lese** (normal IPA-notasjon), **betale**, **lese** (begrenset Duden-notasjon).

Forenklinger ut over dette vil antagelig virke forvirrende, selv om man rent logisk kan tenke seg en redusert Berkov-notasjon, der markering sløyfes når trykket faller på første stavelse og ordet har enkelt tonelag.

- *Bokmålsordboka* har valgt en løsning som virker mindre heldig: den markerer prosodiske faktorer med begrenset Haugen-notasjon bare i oppslagsord som ikke har trykk på første stavelse. Det betyr at i oppslag med initialbetoning gis det ingen opplysning om tonelag og vokallengde. Ordboken forteller altså at det heter **karava`ne**, ikke **karava`ne** — men den sier ingenting om tonemotsetningen mellom ‘**I sveiser** m2 person som driver med metallsveising’ og ‘**II sveiser** m2 [...] fjøsrøkker’, og gjør heller ikke oppmerksom på at vokalen i første stavelse er lang i **adgang**, men kort i **advent**.

I fremtidige utgaver burde man antagelig bestrebe seg på større konsekvens, ved enten å bruke Haugen-notasjon i alle oppslagsord, uten hensyn til trykkets plassering, eller en notasjon som kun markerer trykk.

II.3. Diftong eller to vokaler?

I notasjoner som ikke angir trykkets plass ved et tegn anbrakt foran den betonedede stavelse, oppstår det problemer i forbindelse med ‘ai’, ‘ei’, ‘oi’, som kan representere dels diftonger, dels vokaler tilhørende forskjellige stavelser. I den fulle Duden-notasjonen, slik denne anvendes i tyske ordbøker, løses problemet ved å plassere en strek under begge vokaler dersom de utgjør en diftong: **Paranoïa**, men **paranoïd**. I begrenset Duden-notasjon kan man tilsvarende skjelne mellom **paranoïa** og **paranoïd**, slik det gjøres i *Norsk illustrert ordbok*.

I Berkov-notasjonen plasserer man aksenten over den første av de to vokalene dersom de danner diftong, og over den andre dersom de uttales hver for seg og annen vokal er betonet, f.eks. **paranoïa**, men **paranoïd**. Notasjonen skjelner imidlertid ikke mellom diftongisk ‘ei’ i **fordréining** og ikke-diftongisk ‘e-i’ i **européisk**. (I brukerveiledningen til Berkovs *Russisk-norsk ordbok* sies det ingenting om behandlingen av diftonger, men praksis synes å være som beskrevet.)

I Haugen-notasjonen må ikke-diftongisk uttale av ‘ai’, ‘ei’, ‘oi’ med trykk på i’en vises utenom oppslagsordet, enten slik: **paranoï´d** [o-i], eller slik: **paranoïd** [-no-i´d].

II.4. Stumme konsonanter og vokalkvalitet

Stumme konsonanter kan markeres i oppslagsordet med

1. en prikk under konsonanten: **bord**
2. kursivering av konsonanten: **bord**

Åpen uttale av vokalene ‘u’ og ‘o’ kan markeres:

3. i oppslagsordet med prikk under vokalen: **pošt**, **skuff**⁴²

⁴² Dette er en utradisjonell løsning.

4. i uttaleparentes etter oppslagsordet: **post** [-å-], **skuff** [-o-]

Løsning 3 er utelukket ved Duden-notasjon. Løsning 1 *kan* kombineres med Duden-notasjon, men kombinasjonen vil antagelig virke forvirrende på brukerne, ettersom betydningen av understilt prikk i så fall avhenger av om den opptrer under en vokal eller en konsonant. Den samme innvendingen gjelder også for en kombinasjon av løsning 1 og 2 utenfor Duden-notasjon.

Dersom man ikke bruker Duden-notasjon og ønsker at all informasjon skal gis i selv oppslagsordet, synes det fornuftigste valg å være en kombinasjon av løsning 2 og 3.

Tillegg III: Endelser istedenfor koder i grammatisk felt

III.1. Substantiver på trykklett -e i norske ordbøker

Ukodet informasjon om bøyningen av substantiver med utgang på trykklett **-e**⁴³ gis i norske ordlister og ordbøker på én av følgende to måter:

- 1) I hankjønn, hunkjønn flertall og intetkjønn oppføres endelsen som skal f ø y e s t i l -e'en; i hunkjønn entall skrives den bestemte formen uavkortet: **bakke** -n, -r, **jente** jenta, -r, **eple** -t, -r
- 2) I alle tre kjønn oppføres endelsen som skal e r s t a t t e -e'en: **bakke** -en, -er, **jente** -a, -er, **eple** -et, -er

Notasjon 1 brukes bl.a. i *Norsk illustrert ordbok* og *Tanums store rettskrivningsordbok*; notasjon 2 – i *Bokmålsordlista*, *Riksmålsordlisten* og *Norsk rettskrivning blå ordbok*.

Ved verb som ender på trykklett **-e** benytter både ordbøker og ordlister en notasjon der endelsen forutsettes å tre i stedet for et utlydende trykksvakt **-e**: **kaste** -et, **kjøre** -te.⁴⁴ Hvis ordboken samtidig anvender notasjon 1 ved substantiver på trykklett **-e**, får brukeren dermed en implisitt informasjon om ordklasse: ved 'bytte -t' dreier det seg om et substantiv, ved 'bytte -et' om et verb. Det er det eneste fortrinn notasjon 1 kan sies å ha fremfor notasjon 2 – vel å merke dersom ordbøkene med sistnevnte notasjon unngår å slå substantiver som **forkle** og **tørkle** (bestemt form sg. *forkleet*, *tørkleet*) i hartkorn med **fylke** (bestemt form sg. *fylket*). Dessverre svikter både *Riksmålsordlisten* og *Norsk rettskrivning blå ordbok* (men ikke *Bokmålsordlista*!) på dette punkt.

- Tom Hustads *Stor norsk-tysk ordbok*, 2. utg. ([1995]), appliserer prinsippet om at endelsen forutsettes å tre i stedet for et utlydende trykksvakt **-e** også i forbindelse med plassholder i eksemplene: «Tegnet ~ er en forkortelse av oppslagsordet eller den del av det som ikke er endret. Ved verbene (og de svakt bøyde hunkjønnsordene) er det alltid stammen som gjentas, som vist f.eks. under **bruke**: ~e munn og ~te klær står for **bruke munn** og **brukte klær**» (ib., s. VI).

III.2. Kodingen i NPO

Slik *Norsk-polsk ordbok* nå kodes, vil man ved substantiver på trykklett **-e** få endelser med notasjon 2, dersom \ifGtekst er sann, og lemmafilen(e) først er filtrert gjennom ParaDo-id «Gkoder-inn». Skulle man isteden ønske notasjon 1, måtte kodingen gjøres adskillig mer komplisert. Alle bøyingskoder burde antagelig da skrives som T_EX-kommandoer, og i tillegg til de nåværende kommandoer, \Mnu11 (for 'm0'), \Men (for 'm1') osv., måtte det innføres særskilte kommandoer for substantiver med utgang på trykklett **-e**, f.eks. \eMnu11, \eMen osv. Av hensyn til hunkjønn entall måtte kommandoene for feminina defineres slik at man f.eks. skrev \eFen{jenta}, med den bestemte formen som argument.

⁴³ Med trykklett **-e** skal her forstås en ubetonet *e* uttalt som schwa (ə). Ordbøkene og ordlistenes brukerveiledninger sier som regel ingenting om at utlydende *-e* uttales annerledes i ord som *liste*, *vase* enn i sammensetninger som *iste*, *storfe*.

⁴⁴ *Norsk illustrert ordbok* skriver allikevel *-te*, når preteritumsendelsen *-te* føyes til en verbstamme med utgang på *-t*: **møte** *-tte* -ing. Dette er inkonsekvent — men kanskje mer brukervennlig enn oppføringen i *Bokmålsordlista*: **møte** *-er*; *-te*, *-t*.

Tillegg IV: Betydningsinndeling i ordboksartikler

Mens enkelte ordbøker strukturerer ordboksartikkelen med inndelinger bare på ett nivå, bruker andre en mer hierarkisk oppbygning. Nedenfor er det vist eksempler på behandlingen av verbet **ta** i seks nyere ordbøker (to enspråklige norske, fire tospråklige med norsk som inngangsspråk, en svensk-polsk):

Bokmålsordboka (1994)

- 1) gripe, holde
- 2) slakte, drepe
- 3) røre, komme i berøring med
- 4) greie, klare [. . .]; i uttr. *strengt tatt, i det hele tatt*; bruke [. . .]; foreta [. . .]
- 5) fange, pågripe
- 6) vinne
- 7) ta kontroll over, tiltvinge seg, erobre
- 8) velge
- 9) sammen med et annet verb el. f.eks. et verbalsubstantiv: begynne
- 10) gjøre en bevegelse, utføre en arbeidsoperasjon [. . .]; fjerne

Bokmålsordboka skiller ikke ut mer eller mindre faste forbindelser der **ta** følges av et adverb eller en preposisjon. Forbindelsen *ta på* må f.eks. søkes under **3** i bet. 'røyne på', og under **1** i bet. 'iføre seg'. Under **3** står også *ta på noe* 'berøre noe'.

Norsk illustrert ordbok (1993)

- A. (trans., se også under C)
  - 1) (med grunnbet. 'gripe')
  - 2) (med mer el. mindre avgrenset, overf. bet.) berøre, nå [. . .]; erobre [. . .]; (om handling hvorved noe fjernes) [. . .]; greie, klare [. . .]; velge, gjøre bruk av [. . .]; foreta, utføre [. . .]; (med refl. hensynsledd) [. . .]; oppfatte [. . .]; akseptere [. . .]; oppta [. . .]; kreve [. . .]
  - 3) (med avbleket bet. i faste uttr., især med subst.)
- B. (intrans, se også under C)
  - 1) (jf. A1) *det tok i døren*
  - 2) gjøre virkning
  - 3) legge veien: *de tenkte å ta over fjellet*
  - 4) (mest fam., sideordnet med et annet vb.) *ta og gjør det!*
- C. (med adv. el. prep)

av:
etter:
fra:
 ⋮
ut:

Norsk illustrert ordbok samler mer eller mindre faste forbindelser der **ta** følges av et adverb eller en preposisjon, til slutt i artikkelen (for å bedre oversiktligheten settes ordningsordet med halvfet skrift, som en slags underoppslag). Forbindelsen *ta på* finnes f.eks. under **C på** i bet. 'røyne på' og 'iføre seg' — men *ta på noe* i bet. 'berøre' må man søke under **A 2**.

Norsk-engelsk ordbok av Einar Haugen (1976)

- 1) take [. . .]; have (a drink) [. . .]; charge (a price) [. . .]; steal [. . .]
- 2) grad, grip; handle
- 3) reach (**etter** for), touch
- 4) catch (a ball, fish, a thief etc.)
- 5) take (= react to; endure, stand); endure, last
- 6) go, start off
- 7) (with *prep.*, *adv.*.)
- 8) (*refl.*)

Norsk-engelsk ordbok ordbok samler de fleste mer eller mindre faste forbindelser der et ikke-refleksivt **ta** følges av et adverb eller en preposisjon, under ett betydningsnummer. Forbindelsen *ta på* finnes f.eks. under **7** i bet. 'røyne på' og 'iføre seg' — men under **3** i bet. 'berøre'. Alle forbindelser med *ta seg* + adv/prep er oppført for seg, under **8**.

Norsk-spansk ordbok (1988)

Denne ordboken opererer med to oppslagsord: **ta 1** *itr* og **ta 2** *tr/refl* (en slik oppsplitting i «homografer» er ikke gjennomført i mindre omfattende verbartikler som **flytte**). Både **ta 1** og **ta 2** etterfølges av forbindelser med adverb eller preposisjon, ordnet alfabetisk etter disse og satt slik at hvert adverb eller hver preposisjon utgjør et eget avsnitt. Uttrykket **ta av** må altså søkes under **ta 1** hvis det betyr 'lette' eller 'gå ned i vekt', og under **ta 2** hvis det betyr 'fjerne'.

Stor norsk-fransk ordbok (1994)

- 1) (*intr*)
- 2) (*tr*)
- 3) (*refl*)
- 4) (*refl, i sms med adv el prep.uttr*)
- 5) (*i sms med adv el prep.uttr*)

Denne ordboken samler med sjelden konsekvens alle forbindelser av typen 'verb + adverb eller preposisjonsuttrykk' under samme betydningsnummer, men skiller mellom refleksiv og ikke refleksiv bruk. Uttrykket **ta seg av noe(n)** plasseres derfor under **4**, men **ta av** og **ta av seg** under **5**.

Stor norsk-tysk ordbok ([1995])

Denne ordboken føyer foran artikkelen om **ta** inn en innrammet innholdsfortegnelse, som viser hvordan artikkelen er strukturert:⁴⁵

⁴⁵ Lignende oversikter er brukt f.eks. i *Grand dictionnaire français-polonais*, I–II (1982) — også her med ramme omkring. Ideen er utvilsomt brukervennlig, men plasseringen av innholdsresymet i en innrammet boks kan skape problemer for satsen, ettersom boksen vanskelig kan splittes mellom to spalter.

TA (*grunnbetydning*) nehmen
(A) *trans. el. med formelt obj.*
(1) [*eksemplene alfabetisert på objektet*] nehmen, ergreifen (*ol.*);
 einnehmen, erobern (*ol.*);
 erledigen; fangen (i-a), fassen
 (*ol.*); rauben, stehlen (*ol.*); (*med på*)
 berühren, anfassen; (*ofte også*)
 machen **(a)** (*med betydningen*)
 erfassen, bewältigen, schaffen (*ol.*)
(b) (*med betydningen*) berühren,
 erreichen, landen **(c)** *eksempler*
med (obj.⁺) adv./prep.uttr. alfa-
betisert på adv./prep. (2) som
partikkelverb
(B) *med refleksivt pronomen*
(1) nehmen [*og mange and-*
re verb] **(a)** *eksempler alfabetisert*
på adv./prep.
(C) *intrans. (1)* greifen; drücken
 (*ol.*); beißen (*ol.*); fassen; dauern
(a) *eksempler alfabetisert på adv./*
prep. (2) forsterkende el. i betyd-
ningen **begynne**

ta v. tok, tatt **(A)** (*trans. el. med formelt obj.*) **(1)** [*alfabetisert på objektet*] nehmen (nahm-genommen), ergreifen (iff-iff), greifen (*også intrans.*); einnehmen, erobern, besiegen [. .]

Svensk-polsk ordbok (1988)

I. *tr*

II. *itr*

- 1) göra verkan o. nappa
- 2) pleonastiskt *ta och ring henne!*

III. *rfl*

- 1) *ta sig en promenad* o.l.
- 2) återhämta sig
- 3) lyckas komma
- 4) *ta sig för pannan*

IV. m. obet. part.

V. m. bet. part.

- 1) *ta sig an ngt.*
- 2) *ta av*
- 3) *ta bort*

⋮

27) *ta åt sig*

Denne ordboken er interessant ved sitt forsøk på å skjelne mellom ubetonet og betonet partikkel. Ingen norske ordbøker, selv ikke Haugen (1976) og Hustad (1979), som ellers bestreber seg på å gi fylldige opplysninger om norsk uttale, markerer forskjellen mellom (a) *han tok på frakken* 'han iførte seg frakken', og (b) *han tok på frakken* 'han rørte ved frakken'.

Tillegg V: Plassering av fraseologiske uttrykk

Når alle fraseologiske uttrykk samles i artikkelens avsluttende del og sorteres som angitt i 8.7.1, kan det hende at fraser med tilknytning til ulike delbetydninger blir plassert om hverandre. I slike tilfeller kunne det kanskje synes mer logisk å splitte frasepartiet i to, og anbringe den første delen etter delbetydning 1, og den andre delen under delbetydning 3, som vist nedenunder (sammenlign med eksempelet i 8.7.1):

bo´rd n1 **1** (møbel) stół {-u}; (restaurant-) stolik; *~ets gleder* uciechy {rozkosze} stołu; *dekke* *~et* nakry-ć/wać do stołu; *ta av ~et* sprzątnąć/ać ze stołu; *reise seg fra ~et* wsta-ć/wać od stołu ◇ *~et fanger* klamka zapadła; *det er ikke mitt* ~ to nie moja sprawa; *dele ~ og seng* żyć z sobą na zasadach małżeństwa; *gjøre rent* ~ eg. zjeść pf wszystko; fig. zgarnąć pf wszystko; *bank i ~et!* odpukać!; *slå i ~et* (gniewnie) za/protestować; *avgjøre noe over ~et* rozstrzygnąć/ać *A* na miejscu; *ha en til ~s* siedzieć obok *G* przy stole; *gå til ~s* zasi-ąść/adać do stołu; *komme til dekket* ~ przy-jść/chodzić na gotowe; *sitte til ~s* siedzieć przy stole; *betale under ~et* za/płacić na lewo; *drikke en under ~et* upić pf *A* do nieprzytomności **2** (planke) deska*; (mindre) deszczułka* **3** mar. (tylko w utartych zwrotach) burta; *kaste over ~* wyrzuc-ić/ać za burtę; *mann over ~!* człowiek za burtą ◇ *gå fra ~e* zejść/schodzić na ląd; *gå om ~* wsi-ąść/adać na statek {do samolotu}; *være om ~* być na pokładzie

For brukerne vil det likevel antagelig virke ryddigst og mest oversiktlig dersom tegnet ◇ bare opptrer én gang. En splitting av frasepartiet bør derfor normalt ikke forekomme, selv om TEX-opplegget i og for seg tillater at man deler det.

Den enkleste løsning for redaktørene er selvsagt å unnlate å skjelne mellom frie og ikke-frie ordforbindelser. Dersom alle forbindelser behandles likt, men fremdeles sorteres etter prinsippene i 8.7.1, vil artikkelen om **bord** se slik ut:

bo´rd n1 **1** (møbel) stół {-u}; (restaurant-) stolik; *~et fanger* klamka zapadła; *~ets gleder* uciechy {rozkosze} stołu; *det er ikke mitt* ~ to nie moja sprawa; *dele ~ og seng* żyć z sobą na zasadach małżeństwa; *dekke* *~et* nakry-ć/wać do stołu; *gjøre rent* ~ eg. zjeść pf wszystko; fig. zgarnąć pf wszystko; *ta av ~et* sprzątnąć/ać ze stołu; *reise seg fra ~et* wsta-ć/wać od stołu; *bank i ~et!* odpukać!; *slå i ~et* (gniewnie) za/protestować; *avgjøre noe over ~et* rozstrzygnąć/ać *A* na miejscu; *ha en til ~s* siedzieć

obok $\mathcal{G}$ przy stole; *gå til ~s* zasi-ąść/adać do stołu; *komme til dekket* ~ przy-jść/chodzić na gotowe; *sitte til ~s* siedzieć przy stole; *betale under ~et* za/płacić na lewo; *drikke en under ~et* upić pf $\mathcal{A}$ do nieprzytomności **2** (planke) deska*; (mindre) deszczułka* **3** mar. (tylko w utartych zwrotach) burta; *gå fra ~e* zejść/schodzić na ląd; *gå om ~* wsi-ąść/adać na statek { do samolotu }; *være om* ~ być na pokładzie; *kaste over ~* wyrzuc-ić/ać za burtę; *mann over ~!* człowiek za burtą

Tillegg VI: Typografisk variasjon i tospråklige ordbøker

Ordbøker bruker som regel ulike skriftsorter for de forskjellige bestanddelene i en ordboksartikkel. Mens eldre tospråklige ordbøker stundom bare vekslet mellom to slags skrift, opererer nyere ordbøker vanligvis med tre eller fire skriftsorter.

Enhver skriftvariasjon er basert på én eller flere av følgende typer kontrast:

- mht. f o r m : normal — *kursiv*
- mht. s t ø r r e l s e : liten skriftgrad — stor skriftgrad
- mht. s t y r k e : **halvfet** — normal

Det typiske skriftrepertoaret i moderne ordbøker består av sortene **halvfet**, normal og *kursiv*⁴⁶ av en skrift med seriffer. I tillegg bruker enkelte ordbøker dessuten *halvfet kursiv* (jf. tekstprøve 11 nedenfor) og **fet**.

Grotesk (seriffløs) skrift forekommer også undertiden, enten som **fet** eller **halvfet** i oppslagsordet, eller som normal eller *hellende* i deler i artikkelen (jf. tekstprøve 9 og 10). Det er imidlertid ikke vanlig å sette ordbøker gjennomgående med seriffløs skrift.

Noen ordbøker anvender samme skriftsort (som regel **halvfet**) for både oppslagsord og eksempler på kildepråket (jf. tekstprøve 1, 3 og 4). Det vanligste er likevel at eksemplene settes med en annen skriftsort (som regel *kursiv*). Ofte blir kursiv da også brukt for semantismer og grammatismer.

Bruk av størrelseskontrast er sjelden i norske ordbøker i dag, men mer alminnelig i ordbøker utgitt i Sverige (jf. tekstprøve 12). I eldre ordbøker satt med fraktur («gotisk») kunne størrelsesvariasjon være en dyd av nødvendighet, ettersom brutte skrifter ikke kursiveres (jf. tekstprøve 7).

Enkelte utenlandske enspråklige ordbøker setter oppslagsordet med VERSALER. En slik praksis, som først og fremst forekommer i Frankrike og Russland, er mindre heldig både fordi sekvenser av store bokstaver erfaringsmessig er vanskeligere å lese enn små, og fordi forskjellen mellom eventuell stor og liten forbokstav blir borte (den siste mangelen kan eventuelt avhjelpest ved å erstatte versaler med KAPITELER, slik at ADAM og ADAM ikke faller sammen).

VI.1. Ordbøker med 2 skriftsorter

Gyldendals blå ordbøker skjelnet opprinnelig bare mellom: 1) halvfet skrift (oppslagsordet og eksempler på kildepråket); 2) normal skrift (alt annet). Tekstprøven nedenfor er hentet fra *Norsk-engelsk ordbok* (1959):

- (1) **bokstav** letter, character; **en stum** — a mute; **store -er** capital letters; **etter -en** literally; **med romerske -er** in Roman letter(s); **forsyne** (merke) **med -er** letter.
bokstavelig (adj) literal; (adv) literally, in a literal sense; (fullstendig, ogs.) positively, in real earnest; — **sant** strictly true.

VI.2. Ordbøker med 3 skriftsorter

I nyere utgaver av Gyldendals blå ordbøker er eksemplene på kildepråket satt med kursiv istedenfor med halvfet, som i nedenstående artikkel fra *Fransk-norsk ordbok* (1985):

- (2) **clair, -e** [kler] I. a. lys, klar; gjennomiktig; tynn (fx

⁴⁶ Istedenfor *kursiv* finner man stundom en *hellende* variant av normal skrift, jf. *slanted* kontra *slanted*.

om saus); tynnvokst (om fx hår, skog); åpen, løs (om veving, tøy). 2. klar, tydelig; forståelig; åpenbar; -- *comme le jour* soleklar. 3. (fig.) *le plus -- de mon temps* størstedelen, det meste av min tid. II. adv *voir* -- se godt, tydelig, (fig.) se klart, forstå; *parler* -- snakke høyt og tydelig, (fig.) klart, rett ut. [. . .].

3

Stor norsk-fransk ordbok (1994) viderefører likevel tradisjonen med bruk av halvfet skrift både i oppslagsord og eksempler. Med samme skrift settes dessuten også forkortelser som betegner bruksområde (fagspråk):

- (3) **firma** s *-et, pl -/er* (1) **merk** (*firmanavn*) raison f sociale, firme f, nom m commercial: **under firma-et** sous la raison sociale de (2) **merk** (*selve forretningen*) maison f (*el* etablissement m) de commerce, fonds m de commerce, forme f, société f, compagnie f: **oppta en i et f-** prendre qn comme associé: **tre ut av et f-** quitter une firme; **grunnlegge et f-** fonder une maison de commerce (*el* une entreprise)

Også i enkelte ordbøker utgitt i Polen settes både oppslagsord og eksempler på kilde språket med halvfet skrift. Eksempelet nedenunder er fra *The Great English-Polish Dictionary* (1988):

- (4) **eye** [ai] [ ] s 1. oko; wzrok; **to be in the public** ~ być na widoku publicznym; **to have an ~ for sth** umieć się poznać na czymś [. . .] 2. (*w drzwiach*) judasz 3. (*u igły*) uszko 4. *bot.* oczko 5. (*w kartoflu*) oczko [. . .]

I *Cappelens store engelsk-norsk ordbok*, 2. utg. (1988), skjelnes det mellom: 1) halvfet skrift (oppslagsordet; visse uthevede ord i eksemplene, jf. **life D** nedenfor); 2) normal skrift (norske ekvivalenter; forklaringer for norske brukere); 3) kursiv skrift (all engelsk tekst, bortsett fra oppslagsordet):

- (5) **frog** [frɔŋ] *sb* 1 (*zo*) frosk; 2 (*build*) utsparing i murstein [for å gi bedre feste for mørtel]; 3 (*of horse's hoof*) stråle; 4 (*mil*) a) slire [til bajonett]; b) agraff, snor [på husaruniform etc.]; 5 frosch [på fiolinbue]; 6 (*railw*) hjertestykke; 7 (*weav*) protektor|kloss, -stang; 8 (*slang*) franskmann; 9 *have a ~ in the throat* være hes

life [laɪf] *sb, pl lives* 1 liv (*eks. is there any ~ on the planet Mars? a cat has nine lives; he had a long ~; the children are full of ~*); livet (*eks. ~ is wonderful; enjoy ~; the origin of ~; know ~*); 2 (*way of ~*) liv, livsførsel; levemåte, leveste, levevis [. . .].

:

D (*with prep, adv*) **after the ~** = *from the ~*; **for ~**: a) for (hele) livet (*eks. friends for ~*) [. . .].

Det hører heldigvis til sjeldenhetene at en tospråklig ordbok bruker samme skrift for ekvivalenter på målspråk og eksempler på kildespråket. Eksempelet nedenfor er tatt fra *The Kościuszko Foundation Dictionary. English-Polish* (1964):

- (6) **eye** [ai] n. 1. oko; private ~, prywatny detektyw; the master's ~ fattens the horse, pańskie oko konia tuczy; what the eye sees not, the heart craves not, czego oko nie widzi, tego sercu nie żal; ~ right, left! wojsk. w prawo, w lewo patrz [. .]

VI.3. Ordbøker med 4 skriftsorter

I Ivar Aasens *Norsk Ordbog* (1878) skjelnes det mellom: 1) halvfet fraktur (oppslagsordet; uregelmessige eller alternative former av dette; sammensetninger hvor det inngår); 2) normal fraktur (de danske ordforklaringene; bøyningssendelser); 3) normal antikva (ordklasseangivelser; ord fra diverse andre språk); 4) forminsket fraktur (de norske eksemplene):

- (7) **baŕ**, adv. bag; paa Bagŕiden. Sitja baŕ i Baar-ten. (Sj. att). Baade baŕ og framme. (Egentlig: aa Baŕ). Ordet sammensættes med adŕfillige Subst. og Adj. for at betegne noget, som hører til eller i den bagerŕte Deel, f. Ex. [. .] .

I J. Brynildsens *Engelsk-norsk ordbog* (1886) skjelnes det mellom: 1) halvfet antikva (oppslagsordet); 2) normal antikva (uttaleangivelsen og de engelske eksemplene); 3) kursiv antikva (forkortelser og semantismer); 4) fraktur (norske ekvivalenter):

- (8) **influence**, in'floo-ens, s, indfl'lydelŕe c [paa: upon; h'os: with]; that these considerations would exercise great - ogŕ. at disŕe henŕyn i høi grad vilde ŕille ind; he had an - among his comrades havde indfl'lydelŕe blandt ...; under the - of drink i beruŕet tilŕtand, i druŕffenŕab, of passion, i brede; he seldom remains long under the - of passion han er ŕjelden længe bred

I *Stor tysk-norsk ordbok*, 1. utg. (1979), skjelnes det mellom: 1) halvfet skrift (oppslagsordet); 2) normal skrift (tyske ekvivalenter; forklaringer for tyske brukere, herunder også opplysninger om ordklasse o.l.); 3) kursiv skrift (bøyningssendelser; forklaringer for norske brukere); 4) grotesk skrift (norske eksempler)

- (9) **for`/mål** [-å-] -et (= føre/) Ziel n, Zweck m, Sinn m sg.: hva er f-et med aksjonen? welcher is der Z- el. S- dieser Aktion? welches Ziel hat, was bezweckt el. worauf zielt diese A.? gå til et godt f- e-m guten Zweck dienen

I 2. utgave av denne ordboken (1994) er halvfet skrift erstattet med fet og grotesk skrift med halvfet:

formål -et Ziel n, Zweck m, Sinn m sg.: **gå til et godt f-** e-m guten Zweck dienen; **hva er f-et med aksjonen?** welcher is der Zweck el. Sinn dieser

Aktion? welches Ziel hat, was bezweckt *el.* worauf zielt diese Aktion?

I *Langenscheidts Taschenwörterbuch der polnischen und deutschen Sprache* (1990) skjelnes det mellom: 1) halvfet skrift (oppslagsordet); 2) normal skrift (ekvivalenter på målspråket); 3) kursiv skrift (bøyningsendelser; forklaringer for brukerne); 4) hellende grotesk (eksempler på kildespråket):

- (10) **verziehen**² (-) *Mund:* s-, wy|krzywi(a)ć; *Kind:* rozpuszczać ⟨-uścić⟩; *Agr.* przer(y)wać; *ohne eine Miene zu* ~ bez drgnienia powiek; *sich* ~ (*Holz*) ⟨s⟩paczyć się; *v/i (sn)* przeprowadzać ⟨-dzić⟩ się (*nach/do G*).

I *Norsk-spansk ordbok* (1988) skjelnes det mellom: 1) halvfet skrift (oppslagsordet); 2) normal skrift (spanske ekvivalenter); 3) kursiv skrift (bøyningsendelser; forklaringer for norske brukere); 4) halvfet kursiv (norske eksempler):

- (11) **eple** *n* (*Malus*) manzana *f*; *~t faller ikke langt fra stammen* de tal palo tal astilla; *bite i det sure ~t* tragarse la pıldora; *stridens* ~ la manzana de la discordia

I *Svensk-polsk ordbok* (1988) skjelnes det mellom: 1) fet grotesk skrift (oppslagsordet); 2) normal skrift (polske ekvivalenter); 3) kursiv skrift (svenske eksempler; bøyningsendelser; grammatismer); 4) liten normal skrift (semantismer):

- (12) **avsikt** *-en -er* syfte zamiar *m*, zamysł *m*; ändamål cel *m*; tanke intencja *f*; *ha för ~ att..* mieć zamiar (zamiarzać, zamyślać) .. inf [. . .]

Tillegg VII: Tilføyde kommandoer

VII.1. Hovedfeltskommandoer

(vidvinkelparentes, ⟨ ⟩, omgir et argument som kan utelates)

\AlD erstatter
\Alf når sammen-
setningen
har binde-
strek istf.
fugemerke. →
\Alv erstatter
\Alu når
det bakre led-
det er felles. →

\Alb #1·#2= alternativ form der det bakre leddet, etter fugemarkøren, varierer, mens det fremre leddet er felles: **far/led** el. **-lei** ←
\Alf ⟨/#1/⟩ #2·#3= alternativ form der det fremre leddet, foran fugemarkøren, varierer, mens det bakre leddet er felles (i /#1/ kan der gis eventuell tilleggsinformasjon; denne settes i ferdig sats etterstilt): **ben/rangel** el. **bein-**
\Alu #1:#2= alternativ form der fremre ledd, foran stippet vertikal strek, er felles, mens bakre ledd varierer: **familie/planlegging** el. **-legning**. NB: I argumentet for ■ skal det etter det felles elementet stå en sammenhengende vertikal strek!
\ffno ⟨/#1/⟩ #2 #3= kan brukes for å opplyse om at den polske ekvivalenten har en norsk «false friend» (se artikkelen **messehagel**)
\ns #1= erstatning for \n #1= etter \se #1= (jf. artikkelen **hermetisk**, bet. 2)
\parthv ⟨/#1/⟩ #2= brukes etter \t ⟨tall⟩= inne i et ■-felt, som vist i artikkelen **klappe** (#2 er et adverb el. en preposisjon); \opp og \ned gir hhv. ↑ og ↓; betydningsnummer som det henvises til, kan angis med \parthvnr, fulgt av et tall
\xb #1= (#1 er en liten bokstav) gir underinndeling (a) ... (b) inne i en delbetydning (jf. artikkelen **god**, bet. 1); i motsetning til hovedfeltskommandoen \xb brukes underfeltskommandoen \b ⟨tall⟩ normalt for å nummerere flere betydninger av ett norsk uttrykk: **angi** [...] a- tonen ① [...]; ② [...]

\Alc erstatter
\Alb når sammen-
setningen har
bindestrek istf.
fugemerke.

OBS! Feltet
foran \xb a=
avsluttes ikke
med semi-
kolon. For å
få semikolon
her, må man
sette inn et
tomt \n-felt:
\n \unskip=
foran \xb a=
Se f.eks. **sen**
II. Sløyfer
man \unskip,
får man større
mellomrom
foran (a).

VII.2. Underfeltskommandoer

(vidvinkelparentes, ⟨ ⟩, omgir et argument som kan utelates)

\bare er
som \Bare,
men uten
foranstilt
semikolon →

\adjmpl #1! brukes for å angi mannlig-personlig nom.pl. av polske adjektiver. Med zadowolony \adjmpl -leni! får man: zadowolony {m^{pl} -leni}
\Bare ⟨/#1/⟩ #2! brukes ved verb som **påkle**. \Bare /kle på/ pp! gir; tylko pp (↪ **kle på**). NB: i \p-felt får man bare istedenfor tylko
\Barebnr ⟨/#1/⟩ {#2} #3! brukes ved verb som **oppta**. \Barebnr /ta opp/ {1, 2, 4} pp! gir; w zn. 1, 2, 3 tylko pp (↪ **ta opp**)
\bp {#1} (#1 er en preposisjon) brukes i svært lange artikler for å utheve preposisjoner når eksemplene er alfabetisert etter disse (jf. artikkelen **hånd**)
\komp ⟨/#1/⟩ brukes for å angi komparativ (jf. artikkelen **mer**)
\les #1! brukes for å vise hvordan norske tall skal leses
\Mest ⟨/#1/⟩ #2! brukes ved verb som **innkjøre**. \Mest /kjøre inn/ pp! gir; zwl. pp (↪ **kjøre inn**). NB: i \p-felt får man mest istedenfor zwl.
\Mestbnr ⟨/#1/⟩ {#2} #3! brukes ved verb som **oppta**. \Mestbnr /ta opp/ {1, 2, 4} pp! gir; w zn. 1, 2, 3 zwl. pp (↪ **ta opp**)
\parthvnr {#1} brukes i argumentet for \parthv for å angi betydningsnummer i ■-feltet som det henvises til
\patrz {#1} setter #1 med lemmaskriften, med påfølgende ⇒; brukes i en polsk forklaring for henviser til et annet lemma (jf. artikkelen **haugianer**)
\patrzlemma {#1} brukes i en polsk forklaring for henviser til et annet lemma (jf. artikkelen **lurblåser**)
\polkomp #1! brukes for å angi polsk komparativ: [komp większy]

\mest er
som \Mest,
men uten
foranstilt
semikolon →

\Pphv er
som \pphv,
men med
foranstilt
semikolon →

OMS

F. Tillegg

NPO, v. 7.1

\pphv #1! brukes ved lemmaer som er ekte sammensatt perfektum partisipp av partikkelverb; \pphv slå opp! gir pp ↗ **slå opp** (jf. artikkelen **oppslått**)
\pvkom {#1} kan brukes foran første ■-felt, f.eks. for å gjøre oppmerksom på at brukeren også kan søke i artiklene om de enkelte adverb (jf. artikkelen **komme**)
\rq #1#2 brukes for å henvise til et lemma i en homograf-rekke hvor det inngår ett eller flere betingede oppslag. Med #1 angis romertall ved \Utelattrue (0 står for fravær av romertall), med #2 – romertall ved \Utelatfalse (f.eks. \rq 01)
\sup </#1/> brukes for å angi superlativ (jf. artikkelen **mest**)
\slownie #1! brukes for å vise hvordan polske tall skal leses (jf. artikkelen **ork**)
\vbshv #1! brukes ved lemmaer som er verbalsubstantiv dannet av partikkelverb; \vbshv slå opp! gir pp ↗ **slå opp** (jf. artikkelen **oppslått**)
\vp {#1} brukes i \hv-felt etter \pvt for å angi verbpartikkel; ligge \pvt \vp {tilbake} \bnr {(2)} gir LIGGE □ tilbake (2)

\Vbshv er
som \vbshv,
men med
foranstilt
semikolon →

VII.3. Nakne kommandoer

\- ([Alt] [Shift] -) gir en bindestrek med luft på begge sider, til bruk i sammensatte oppslag som **marxisme-leninisme**
\aline a gir ¶, til bruk som blikkfang i lange artikler (jf. **hånd**, bet. 1)
\baresms. gir tylko w złoź.
\bfgrav og \bfgravplus plasseres etter \g-feltet og gir hhv. [bf pl `] og [bf pl + `]. De brukes for å angi at bestemt form flertall av et intetkjønnssubstantiv med bøyingskode n1 har, eller kan ha, tonem 2 (jf. artikkelen **fjell**)
\d gir d, som i **gjøre gjør, gjorde, gjort**
\ekvivalentmangel gir ≠ polsk ekvivalent mangler! (jf. artikkelen **inn**)
\ens. gir ens (til bruk i døde eksempler)
\etc. gir o.a.
\frt gir ◊ – et forminsket frasebolktegn til bruk i \hv-felt
\ganger gir gangetegnet × (jfr. artikkelen **storfavn**)
\ikke gir ≠ (jf. artikkelen **fotogram**)
\liknorsk. gir [≈] i polsk felt og angir at en polsk ekvivalent uttales omtrent som det norske lemmaet
\mestsms. gir zwł. w złoź.
\ned gir ↓
\nen. gir en (til bruk i døde eksempler)
\nn. gir nn (til bruk i døde eksempler)
\nns. gir nns (til bruk i døde eksempler)
\nnoe. gir n(n) (til bruk i døde eksempler)
\noe. gir noe (til bruk i døde eksempler)
\noinf gir å .. (til bruk i døde eksempler)
\pfmult. gir pf flere (til bruk etter verb som ‘popękać’, jf. artikkelen **revne II**)
\plakutt plasseres etter \g-feltet og gir [pl ´]. Den brukes for å angi at et substantiv på én stavelse danner flertall med tonem 1 (jf. artikkelen **blomst**)
\pol gir / og slår på polsk orddeling (til bruk i < . . . >-semantismer, hvor det er ønskelig også å ha polsk tekst)
\polinf gir ∩ inf (til bruk i døde eksempler)
\prep. gir prep (til bruk i partikkelverboppslag for å markere preposisjon i motsetning til adverb; jf. **av** i artikkelen **komme II**)
\pvpil gir ↓ □, brukt som henvisning til artikkelens partikkelbolk
\pvt gir □ – et forminsket partikkelbolktegn til bruk i \hv-felt

\skråstrek brukes for å angi ortografikonform skråstrek i lemmaet: av/på-knapp
\sms . gir sms.
\w . brukes for å angi bilabial w i polsk uttale av engelske ord: whisky [ɥiski]

Tillegg VIII: OzT_EX og Mac OS

VIII.1. OzT_EX 4.1 og OS 8/9

Alt arbeid med setting av ordboken kan utføres med versjon 4.1 av OzT_EX under Mac OS 8/9 (hvis CarbonLib er installert på maskinen, er det også mulig å bruke OzT_EX 5.2). Som teksteditor benyttes BBE_Edit Lite 4.6, med diverse tillegg (bl.a. for linjesortering). Konvertering fra dvi til PostScript gjøres med DVIPS i nedtrekksmenyen Tools; hvis MacGhostView 3.2 (shareware, \$20) er installert, kan man via Tools få opp ps-filen i dette programmet, og deretter konvertere den til pdf med «Convert to PDF» i nedtrekksmenyen File.

VIII.2. OzT_EX 6.0 og OS X

En eldre Mac med PowerPC-prosessor og Mac OS X 10.5.8 (den nyeste versjon av operativsystemet som denne typen Mac kan kjøre) må benytte versjon 5.2 av OzT_EX i stedet for versjon 6.0. Fra brukerens synspunkt skiller de to versjonene seg fra hverandre bare med hensyn til hastighet (på en Mac med Intel-prosessor, som kan kjøre begge versjoner, er 6.0 nesten tre ganger raskere enn 5.2).

VIII.3. Fonter og tastaturutlegg i OS X

T_EX-fontene skal ligge i

/Brukere/<brukernavn>/Bibliotek/Fonts/

og tastaturutlegget NPMonaco med tilhørende .icns-fil skal ligge i

/Brukere/<brukernavn>/Bibliotek/Keyboard Layouts/

(mulighet for å skifte tastatur øverst til høyre på skjermen får man med Systemvalg, Internasjonalt, Tastaturmeny). NB: Det nye tastaturutlegget kommer opp i tastaturmenyen først etter at man enten har logget seg ut av sin brukerkonto og deretter inn igjen, eller tatt en omstart.

For å gjøre fontene synlige for utskriftsrutinene må det legges inn en Unix-sti i den lokale konfigurasjonsfilen. I min konfigurasjonsfil ser den slik ut:

```
ps_folders = :OMS-TeX:DVIPS-filer: $c ~/Library/Fonts/
```

VIII.4. Omgjøring til PDF i OS X

For å produsere en pdf-fil konverterer man først dvi-filen til PostScript, enten med DVIPS (i nedtrekksmenyen Tools) eller ved å bruke Print-kommandoen og velge utskrift til fil.

Det enklest er å benytte de tastaturnarveiene som er angitt under Tools:

- **⌘** Y for Tools/DVIPS   En pdf-fil laget med GhostScript vil være ca. 7 % mindre i høyden og bredden enn dvi-filen
- **⌘** J for Tools/ps2pdf   eller en pdf-fil laget med Forhåndsvisning
- **⌘** S for Tools/Preview-PS

Etter at dvi-filen er omgjort til PostScript med **⌘** Y (Tools/DVIPS) konverteres den videre til pdf, enten med **⌘** J (Tools/ps2pdf) eller med **⌘** S (Tools/Preview-PS).

Med ps2pdf besørger konverteringen av GPL Ghostscript, med Preview av Mac OS X Quartz PDFContext, som produserer nesten dobbelt så svære pdf-filer som Ghostscript.⁴⁷

NB: I en pdf-fil laget med GPL Ghostscript forsvinner enkelte spesielle tegn (f.eks. { og }) hvis filen ikke åpnes i Adobe Reader, men i Preview! Disse tegnene blir ikke borte i en Preview-produsert pdf-fil, uansett om denne åpnes i Preview eller i Adobe Reader.

Hvordan **⌘** K (Tools/DVIDVI) kan brukes for å fjerne eventuelle tomsider i !lexnpserie.dvi, er forklart i OzT_EX-hjelpfilen «T_EXs håndtering av overgang til ny bokstav».

⁴⁷ Ved visning i Preview har man imidlertid tilgang til forskjellige funksjoner som ikke finnes i Adobe Reader, iallfall ikke i eldre versjoner. Det er f.eks. mulig å markere tekst, tilføye kommentarer og sette inn bokmerker.

VIII.5. Fontproblemer i OS X

VIII.5.1. Carbon og Cocoa

OS X-programmer kan være av to slags – Carbon eller Cocoa. Mens det ved Carbon-programmene dreier seg om tilpasninger av eldre programmer til OS X, er Cocoa-programmene laget for OS X fra grunnen av. Dette har enkelte negative konsekvenser: I Cocoa-teksteditorer får man ikke tilgang til de glyffene i PolMonaco og PolCourier som faktisk ligger på tegnplasse-
ne 219 (‘ą’ i ordbokens fonter), 222 (‘Ć’ i ordbokens fonter) og 223 (‘ć’ i ordbokens fonter). Disse posisjonene er nemlig forbeholdt eurosymbolet (219) og ligaturene fi (222) og fl (223). Uansett hvilket tegn som faktisk måtte befinne seg på plass 219 i en font, blir det i OS X auto-
matisk erstattet med et eurosymbol, og på lignende måte settes f-ligaturene inn. For $\text{\TeX}$ spiller disse erstatningene ingen rolle – satsen blir riktig uansett –, men under arbeidet med lemma-
filene virker de antagelig visuelt forstyrrende. Ved inntasting med en Cocoa-editor bør man derfor benytte fonten NPMonaco og tastaturutlegget med samme navn, hvor de problematiske glyffene er dublet, idet de også ligger på tegnplassene 181, 169 og 182. Her er de definert som aktive tegn, som ved kompilering til sats ekspanderer til de opprinnelige ‘ą’, ‘Ć’ og ‘ć’.

VIII.5.2. Skjermvisning av dvi-filen

OS X håndterer ikke PostScript-fontene like bra som OS 9. Enkelte spesialtegn blir ved skjermvisning av dvi-filen erstattet med andre tegn, eller er bare synlige som et tomrom. Ved utskrift av dvi-filen eller ved konvertering til ps og pdf (se ovenfor) blir imidlertid alle tegn som de skal være.

VIII.6. Teksteditorer

Mulige editorer er: 1. (t.o.m. OS X 10.6) BBEdit Lite 6.1⁴⁸; 2. (OS X 10.6) BBEdit Lite 6.1, TextWrangler eller Smultron; 3. (f.o.m. OS X 10.7) TextWrangler eller Smultron.

Cocoa-editorene TextWrangler og Smultron har, i motsetning til Carbon-editoren BBEdit Lite 6.1, valgfri syntaksfargelegging og dessuten diverse funksjoner som gjør det mulig å arbeide mer effektivt. Skal man bruke disse editorene, må man i «Preferences» angi «Western (Mac OS Roman)» som standardkoding, og NPMonaco som standardskjermfont. – Istedenfor Smultron kan man eventuelt bruke Fraise, som i praksis er identisk med Smultron 3.8.4, men ikke begrenset til maskiner med Intel-prosessor.

- Større programmeringseditorer, som BBEdit og TextMate, kan selvfølgelig også benyttes, men de koster adskillig og byr egentlig ikke på noen fordeler i ordboksarbeidet.

TextWrangler tillater, i motsetning til Smultron og Fraise, ikke at man skriver $\text{\Ctrl} O$, $\text{\Ctrl} U$ etc. for å få $\text{\o}$, $\text{\u}$ etc. I stedet for $\text{\Ctrl}$ må man bruke dødtasten i øverste rekke til venstre (tasten med paragraftegn), fulgt av vedkommende bokstav.

Benytter man ikke BBEdit Lite 6.1 som standardeditor, bør man endre valget av teksteditor i konfigurasjonsfilen Local (den ligger på øverste nivå i Oz $\text{\TeX}$ -mappen), ellers vil man ikke med $\text{\Cmd} E$ kunne gå fra Oz $\text{\TeX}$ -vinduet tilbake til inndatafilen.

⁴⁸ BBEdit Lite 6.1 finnes bare i PowerPC-versjon, og er derfor avhengig av Rosetta, som gjør det mulig å kjøre PowerPC-programmer på maskiner med Intel-prosessor.

Tillegg IX: Litteratur

- Berkov, V.P. *Dvujazyčnaja leksikografija (Učebnik)*. [foreløpig utg.] 1995
Bokmålsordboka. av M. I. Landrø, B. Wangensteen m.fl. Oslo 1994
Bokmålsordlista. av B. Wangensteen. Oslo 1992
Bol'shoj russko-pol'skij slovar' I-II. av A. Mirovič m.fl. Moskva–Warszawa 1998
Bonniers svenska ordbok. av S. Malmström, I. Györki, P. Sjögren. 1989
Cappelens store engelsk-norsk ordbok. av B. Berulfsen, H. Svenkerud. Oslo 1968
DUDEN Deutsches Universalwörterbuch. Mannheim 1989
Fagordbok for tolker. Norsk-polsk. av J. Kvalsheim, O. M. Selberg. Oslo 1994
Grand dictionnaire français-polonais I-II. av J. Dobrzyński m.fl. Warszawa 1982
The Great English-Polish Dictionary I-II. av J. Stanisławski. Warszawa 1988
Inny słownik języka polskiego I-II. av M. Bańko m.fl. Warszawa 2000
Langenscheidts Taschenwörterbuch der polnischen und deutschen Sprache.
av S. Walewski. Berlin 1990
Mały słownik języka polskiego. Warszawa 1994
Norsk-engelsk ordbok. av E. Haugen m.fl. Oslo 1965
Norsk-engelsk ordbok. av W. Kirkeby. Oslo 1978
Norsk-engelsk stor ordbok. av P. Henriksen m.fl.. Oslo 2002
Norsk illustrert ordbok. av T. Guttu. Oslo 1993
Norsk ordbok med 1000 illustrasjoner. av T. Guttu. Oslo 2005 (2. utg.)
Norsk riksmålsordbok I-IV. av T. Knudsen, A. Sommerfelt m.fl. Oslo 1983 (opprykk)
Norsk riksmålsordbok V-VI. av T. Knudsen, A. Sommerfelt, H. Noreng. Oslo 1995
Norsk-serbokroatisk ordbok. av B. Bakker m.fl. Oslo 1990
Norsk-spansk ordbok. av K. Nilsson, R. Paasche. Oslo 1988
Norsk-svensk ordbok. av B. Fowler, K. Vannebo. Oslo 1992
Nowy słownik poprawnej polszczyzny. av Andrzej Markowski m.fl. Warszawa 1999
Polsk-dansk ordbog. av Jan Nowak. København 1995
Riksmålsordlisten. av T. Guttu. Oslo 1994
Russisk-norsk ordbok. av V. Berkov. Oslo 1994
Słownik polsko-szwedzki. av J. Kubitsky. Stockholm 1995
Słownik polszczyzny potocznej. av J. Anusiewicz, J. Skawiński. Warszawa–Wrocław 1996
Słownik współczesnego języka polskiego. av B. Dunaj m.fl. Warszawa 1996
Słownik wyrazów kłopotliwych. av Mirosław Bańko, Maria Krajewska. Warszawa 1994
Stor norsk-russisk ordbok. av V. Berkov m.fl.. Oslo 2003
Stor norsk-tysk ordbok. av T. Hustad. Oslo 1979 (1. utg.); [1995] (2. rev. utg.)
Stor norsk-fransk ordbok. av Lars Otto Grundt m.fl. Oslo 1994 (2. utg.)
Svensén, Bo. *Handbok i lexikografi*. Stockholm 1987
Svensk-polsk ordbok. av J. Kubitsky. Stockholm 1988
Tysk-dansk ordbog. av E. Bork, Chr. Liebing. København 1992
Wielki słownik angielsko-polski PWN-Oxford. av J. Linde-Usiekniewicz m.fl. Warszawa 2007
Wielki słownik niemiecko-polski I-II. av J. Piprek, J. Ippoldt. Warszawa 1998
Wielki słownik niemiecko-polski PONS. av A. Dargacz m.fl. Poznań 2007
Wielki słownik niemiecko-polski PWN. av J. Wiktorowicz m.fl. Warszawa 2010

RÅD OM INNSKRIVNING AV ORDBOKSARTIKLENE

A. og B. nedenunder kompiles likt av TeX. For programmet er det likegyldig om vi taster inn på den ene eller den andre måten, forutsatt at vi har minst ett bredesteg etter █. (NB: En betinget artikkel må imidlertid ALLTID etterfølges av minst én tom linje eller av et \par, ellers vil ikke bare den betingede artikkelen bli utelatt når \Utelattrue er valgt, men også alle følgende artikler inntil TeX kommer til en tom linje eller et \par!)

A.

```
█ sa`ble=\g v1=\nk ¶ ned=\p \b 1) <hugge ned> zarąbać \A. (szablą); \b 2)
<kritisere sønder og sammen> zje-chać/źdźać \x{en forfatter: pisarza; en
bok: książkę}=█ sabota`sje=\g m0=\p sabotaż \Gu.; √mest mil.√ dywersja=\n
fabrikken ble skadet ved ¶=\p fabryka została uszkodzona w
wyniku sabotażu=\n drive ¶=\p uprawiać sabotaż \{dywersję\}=
█ sabota`sje.handling \g m1=\p akt \Gu. sabotażu =Δ
sabota`sje.virksomhet=\g m0=\p działalność sabotażowa=\par
█ sabote`re=\g v2=\p sabotować=
```

B.

```
█ sa`ble=
\g v1=
\nk ¶ ned=
\p \b 1) <hugge ned> zarąbać \A. (szablą);
\b 2) <kritisere sønder og sammen>
zje-chać/źdźać \x{en forfatter: pisarza;
en bok: książkę}=

█ sabota`sje=
\g m0=
\p sabotaż \Gu.; √mest mil.√ dywersja=
\n fabrikken ble skadet ved ¶=
\p fabryka została uszkodzona w wyniku sabotażu=
\n drive ¶=
\p uprawiać sabotaż \{dywersję\}=

█ sabota`sje.handling=
\g m1=
\p akt \Gu. sabotażu=

Δ sabota`sje.virksomhet=
\g m0=
\p działalność sabotażowa=

█ sabote`re=
\g v2=
\p sabotować=
```

For mennesker er det vel ikke tvil om at oppsettet under B. er langt lettere å overskue og redigere enn oppsettet under A, ikke bare fordi det er en tom linje mellom hver artikkel, men også fordi det er linjeskift mellom hovedfeltene (felt avsluttet med =). Men også innenfor hovedfeltene er det klokt å unngå for lange linjer. Når man skriver ordboksartiklene, bør man slå av "soft wrap" i editoren og bruke faste linjeskift!

Om man vil skrive

```
\p \b 1) <hugge ned> zarąbać \A. (szablą);
\b 2) <kritisere sønder og sammen>
zje-chać/źdźać \x{en forfatter: pisarza;
en bok: książkę}=
```

eller

\p \b 1) <hugge ned> zarąbać \A. (szablą); \b 2) <kritisere sønder
og sammen> zje-chać/żdżać \x{en forfatter: pisarza; en bok: książkę}=

er for så vidt en smakssak. Personlig synes jeg at oppsettet med fire linjer
og innrykk er mer oversiktlig (og også estetisk mer tilfredsstillende).

I store artikler, der hver betydning er ganske omfangsrik, kan det være lurt
å bruke en tom linje med prosenttegn som blikkfang mellom betydningene.

% Test av homografhåndteringen i NPO:

■ FØRSTE \r1=

\g a1=

\p (romertall angitt m. {\tt \char92 r}\, {\it tall\/})=

\q■ andre \2=

\g a2=

■ {\it IKKE HOMOGRAF}=

■ {\it IKKE HOMOGRAF}=

\q■ første \1=

\g b1=

■ ANDRE \r2=

\g b2=

\p (romertall angitt m. {\tt \char92 r}\, {\it tall\/})=

■ {\it IKKE HOMOGRAF}=

■ {\it IKKE HOMOGRAF}=

△ {\it Ikke homograf}=

■ FØRSTE \1=

\g c1=

\q■ andre \2=

\g c2=

■ TREDJE \3=

\g c3=

■ {\it IKKE HOMOGRAF}=

■ {\it IKKE HOMOGRAF}=

\q■ første \1=

\g d1=

\q■ andre \2=

\g d2=

■ TREDJE \3=

\g d3=

■ FJERDE \4=

\g d4=

■ {\it IKKE HOMOGRAF}=

■ {\it IKKE HOMOGRAF}=

\q■ første \1=

\g e1=

■ ANDRE \2=

\g e2=

\se foregående TREDJE \rq 13=

■ TREDJE \3=

\g e3=

■ {\it IKKE HOMOGRAF}=

■ {\it IKKE HOMOGRAF}=

\q■ første \1=

\g f1=

■ ANDRE \2=

\g f2=

\q■ tredje \3=

\g f3=

■ FJERDE \4=

\g f4=

■ PIERWSZY \1=

\g f1=

■ DRUGI \2=

\g m1=

\q■ first \1=

\g f1=

■ SECOND \2=

\g f2=

\q■ THIRD \3=

\g f3=

■ FOURTH \4=

\g f4=

Test 1, med \Utelatfalse

FØRSTE ^I a1 (romertall angitt m. \r tall)
+ **andre** ^{II} a2
IKKE HOMOGRAF
IKKE HOMOGRAF
+ **første** ^I b1
ANDRE ^{II} b2 (romertall angitt m. \r tall)
IKKE HOMOGRAF
IKKE HOMOGRAF
+ *Ikke homograf*
FØRSTE ^I c1
+ **andre** ^{II} c2
TREDJE ^{III} c3
IKKE HOMOGRAF
IKKE HOMOGRAF
+ **første** ^I d1
+ **andre** ^{II} d2
TREDJE ^{III} d3
FJERDE ^{IV} d4
IKKE HOMOGRAF
IKKE HOMOGRAF
+ **første** ^I e1
ANDRE ^{II} e2 → foregående TREDJE ^{III}
TREDJE ^{III} e3
IKKE HOMOGRAF
IKKE HOMOGRAF
+ **første** ^I f1
ANDRE ^{II} f2
+ **tredje** ^{III} f3
FJERDE ^{IV} f4
PIERWSZY ^I f1
DRUGI ^{II} m1
+ **first** ^I f1
SECOND ^{II} f2
+ **THIRD** ^{III} f3
FOURTH ^{IV} f4

En advarsel:

Dersom det etter en homografsekvens innledet med \q umiddelbart følger en tilsvarende sekvens der det inngår ubetingede oppslag nummerert med \2, \3 osv., må det mellom de to sekvensene stå \utelatcount=0. Hvis lemmaet IKKE HOMOGRAF i nedenstående eksempel fjernes, trenges det altså et \utelatcount=0 mellom lemmaene DRITTER og primus for at SECUNDUS og TERTIUS skal bli riktig nummerert når \ifUtelat er sann!

+ **erster** ^I
ZWEITER ^{II}
DRITTER ^{III}
IKKE HOMOGRAF
+ **primus** ^I
SECUNDUS ^{II}
TERTIUS ^{III}

Feilmeldinger:

Når `\ifUtelat` er sann, vil `TEX` melde om to typer homograffeil: 1) tilfeller hvor homograflemma I ikke følges umiddelbart av homograflemma II; 2) tilfeller hvor det foran et homograflemma II ikke står noe homograflemma I. Feilmelding nr. 2 («Foran homograf 2 mangler homograf 1!!») betyr ikke alltid at det er noe galt i lemmafilen. Meldingen utløses også dersom det i en homografsekvens innledet med `\q` opptrer en eller flere homografer nummerert med `\2`, `\3` osv.!

Slike sekvenser er sjeldne – ved kompilering av lemmafilene fra A til og med R vil man bare få en håndfull meldinger (under B: om «brems», «bremse»; under M: om «mol»; under N: om «nu»; under P: om «pers»; under R: om «rak» og «ram»).

Test 2, med `\Utelattrue`

FØRSTE ^{a1} (romertall angitt m. `\r tall`)
IKKE HOMOGRAF
IKKE HOMOGRAF
ANDRE ^{b2} (romertall angitt m. `\r tall`)
IKKE HOMOGRAF
IKKE HOMOGRAF
FØRSTE ^{I c1}
TREDJE ^{II c3}
IKKE HOMOGRAF
IKKE HOMOGRAF
TREDJE ^{I d3}
FJERDE ^{II d4}
IKKE HOMOGRAF
IKKE HOMOGRAF
ANDRE ^{I e2} → foregående **TREDJE** ^I
TREDJE ^{II e3}
IKKE HOMOGRAF
IKKE HOMOGRAF
ANDRE ^{I f2}
FJERDE ^{II f4}
PIERWSZY ^{I f1}
DRUGI ^{II m1}
SECOND ^{I f2}
FOURTH ^{II f4}

En advarsel:

Dersom det etter en homografsekvens innledet med `\q` umiddelbart følger en tilsvarende sekvens der det inngår ubetingede oppslag nummerert med `\2`, `\3` osv., må det mellom de to sekvensene stå `\utelatcount=0`. Hvis lemmaet *IKKE HOMOGRAF* i nedenstående eksempel fjernes, trenges det altså et `\utelatcount=0` mellom lemmaene *DRITTER* og *primus* for at *SECUNDUS* og *TERTIUS* skal bli riktig nummerert når `\ifUtelat` er sann!

ZWEITER ^I
DRITTER ^{II}
IKKE HOMOGRAF
SECUNDUS ^I
TERTIUS ^{II}

Feilmeldinger:

Når `\ifUtelat` er sann, vil $\TeX$ melde om to typer homograffeil: 1) tilfeller hvor homograflemma I ikke følges umiddelbart av homograflemma II; 2) tilfeller hvor det foran et homograflemma II ikke står noe homograflemma I. Feilmelding nr. 2 («Foran homograf 2 mangler homograf I!!») betyr ikke alltid at det er noe galt i lemmafilen. Meldingen utløses også dersom det i en homografsekvens innledet med `\q` opptrer en eller flere homografer nummerert med `\2`, `\3` osv.!

Slike sekvenser er sjeldne – ved kompilering av lemmafilene fra A til og med R vil man bare få en håndfull meldinger (under B: om «brems», «bremse»; under M: om «mol»; under N: om «nu»; under P: om «pers»; under R: om «rak» og «ram»).

>>> NPO-satsvalg <<<

A. Satssspeilet

1. Antall spalter angis i !lexnpserie.tex, Brukervalg 1. Man kan velge: 2 middels brede spalter (satsbredde 12 cm), 2 brede spalter (satsbredde 15 cm), 3 spalter (satsbredde 15 cm). Dersom 3 spalter er valgt (\count255=2), blir \BredeTospaltertrue og \MiddelsTospaltertrue ignorert
2. Skifting til nye side ved overgang til ny bokstav velges i !lexnpvalg.tex (\BokstavNysidettrue).
3. Innstilling for kolumnetittel gjøres i !lexnpvalg.tex. Med \Indrekolumnteksttrue blir den plassert ved innermargen istedenfor ved yttermargen; med \Midtkolumnteksttrue plasseres den sentrert, uten horisontal strek, med sidetall ved innermargen; med \Spaltetalltrue plasseres den også sentrert, men med horisontal strek og med spaltetall ved inner- og yttermargen
4. Midtstrek mellom spaltene velges i !lexnpvalg.tex (\Midtstrektrue)
5. Utelatelse av betingede oppslagsord velges i !lexnpvalg.tex (\Utelattrue)
6. Markering av betingede oppslagsord velges i !lexnpvalg.tex (\Subsettrue)
7. Setting bare av betingede oppslagsord velges i !lexnpvalg.tex (\Barebetingedetrue)
8. Setting av ■-oppslag som egne avsnitt velges i !lexnpvalg.tex (\PVseparatrue)

B. Artikkelen

1. Prikk som fugemerke istf. skråstrek velges i !lexnpvalg.tex (\Prikkfugetrue)
2. Fjerning av fugemerke og all uttalemarkering i oppslagsordet velges i !lexnpvalg.tex (\Fjernfugemerketrue)
3. Endelser i grammatisk felt istf. koder velges i !lexnpvalg.tex (\Gteksttrue)
4. Den aktuelle bokstav fulgt av bindestrek som plassholder istedenfor tilde (~) velges i !lexnpvalg.tex (\Bokstavplassholdertrue)
5. Plassholder fravelges, slik at lemmaet skrives fullt ut, i !lexnpserie.tex, Brukervalg 1
6. Parentes rundt semantismer (satt med liten grotesk) velges i !lexnpvalg.tex (\Parentesttrue)

C. Skrivning til fil

1. Skrivning av informasjon om grammatiske felter og ¿ i artiklene velges i !lexnpvalg.tex (\Skrivtrue)
2. Skrivning av informasjon om etiketter (stilmarkører, angivelser av fagområde o.l) velges i !lexnpserie.tex, Brukervalg 1.
3. Henvisninger med \se, \hv og \mal skrives alltid til \jobname.aux

D. Unidireksjonale satsvarianter

1. Undertrykking av opplysninger om norsk uttale og bøyning velges i !lexnpvalg.tex under A. (\Aktivtrue) og B.
2. Undetrykking av opplysninger om polsk uttale og bøyning velges i !lexnpvalg.tex (\Passivtrue)

Innhold:

1. Fugemerke, orddeling, ligaturer, bryting til ny linje, utligning
2. Anførselstegn
3. Spesialtegn
4. Hovedfelter
5. Underfelter
  - A) Omsluttende
  - B) Andre
6. Korrekturfasekommandoer
7. Nakne kontrollsekvenser
  - A. Generelle
  - B. Kursivering av polske alternasjonsvokaler
  - C. Emnemarkører
  - D. Stilmarkører
  - E. Verbalsubstantiver
  - F. Andre grammatiske
  - G. Versaler og tabelltall med redusert høyde
8. Homografer

%-----

1. Fugemerke, orddeling, ligaturforhindring, bryting til ny linje, utligning:

```
/      % Fugemerke som tillater orddeling i det som følger etter /
      (bruk \! istedenfor / for å hindre orddeling i det som følger etter)
\+     % MYK bindestrek som ikke hindrer påfølgende orddeling
÷      % HARD bindestrek som ikke hindrer påfølgende orddeling
≠      % Bindestrek som for TeX ikke er \hyphenchar, f.eks.: ≠aktig
\~     % Kommando som forhindrer deling av det påfølgende ord
\_     % Skriv opp\_passer, vann\_nivå, vill\_lede, spiss\_slede osv.
±      % Skriv o±ppasser, va±nnivå osv. (= opp\_passer, vann\_nivå osv.)
      (± fås med Alt +)
\≠     % Skriv list\≠koperta, og få det delt list- -koperta
\|     % Skriv fotograf\|fag for å forhindre ligatur
\`     % Gir gravis etter f med riktig utligning, f.eks af`ten
~      % Bruddsikkert mellomrom
\\     % Får TeX til å bryte til ny linje
\,     % Synonym for \thinspace
\!     % Synonym for \negthinspace
\tsp  % Synonym for \tthinspace
\~     % Bindestrek med luft rundt, som i marxisme~leninisme
      (- fås med Alt Shift -)
```

%-----

2. Anførselstegn

```
"...." gir <<...>>
"... " gir polsk ytre anførsel
\eks {#1} gir enkle engelske anførselstegn
```

%-----

3. Spesialtegn

```
■ (Alt O) > hovedoppslag
△ (Alt Q) > betinget hovedoppslag (= \q■)
■ (Alt Shift O) > verbpertikkel
! (Alt I) > delingsstrek
↑ (Alt Shift P) > "se ovenfor"
¶ (Alt H) > plassholder
◊ (Alt D) > angir flere mulig prefikser for simpleksverb: wy◊z/blakn€fl
« (Alt Shift V) > innleder ikke-bøyningsform i \z-felt
» (Alt Shift B) > avslutter ikke-bøyningsform i \z-felt
// (Alt W) > mellom parverb uten felles førsteledd: wepchn€fl//wpychaf1
≤ (Alt V) > venstre resyméparentes (innleder innholdspreambel)
≥ (Alt B) > høyre resyméparentes (avslutter innholdspreambel)
√ (Alt L) > innleder og avslutter etiketter (f.eks. √med.√)
¬ (Alt Ø) > gir komma og slår på kursiv i x-felt
¿ (Alt Shift ?) > spørsmålstegn i teksten og i margin
° (Alt Shift R) > uoffisiell rettskrivning
|| (Alt Shift I) > mellom bestemt og ubestemt bevegelsesverb
```

' (Alt @) > bitrykksprikk i oppslagsord
 ´ (Alt Shift `) > apostrof
 · (Alt M) > fugemarkør i oppslagsord
 ≠ (Alt 0) > innledende bindestrek (forhindrer orddeling)
 ÷ (Alt -) > bindestrek som tillater orddeling
 † (Alt T) > gir opphøyet asterisk med parentes rundt
 · (Alt K) > prikk som i: uøz·wolnifl/alniafl
 o (Ctrl O) > åpen o i oppslagsord
 u (Ctrl U) > åpen u i oppslagsord
 d (Ctrl O) > åpen o i oppslagsord
 g (Ctrl G) > stum g i oppslagsord
 t (Ctrl T) > stum t i oppslagsord
 f (Alt F) > fv gir stum v i oppslagsord (= \stumv)
 ç (Ctrl C) > lydskrifttegnet for kj
 ŋ (Ctrl N) > lydskrifttegnet for ng
 ş (Ctrl S) > lydskrifttegnet for sj
 ˘ (Alt .) > frittstående akutt aksent
 ˘ (Alt ,) > frittstående grav aksent

%-----

4. Hovedfelter

■ #1= > hovedoppslag
 △ #1= > betinget hovedoppslag (= \q■; NB: bruk alltid \q■ i homografsekvenser!)
 ■ #1= verbpartikkel, ved partikkelverb (≠1 er verbpartikkelen)
 \Alt #1= alternativt form av oppslagsordet
 \Alb #1.#2= > alternativt fugetegnlemma med felles bakre ledd
 \Alc #1-#2= > alternativt bindestrekslemma med felles bakre ledd
 \Ald #1-#2= > alternativt bindestrekslemma med felles fremre ledd
 \Alf /#1/ #2.#3= alternativt fugetegnlemma med felles fremre ledd
 (/#1/ kan mangle)
 \Alu #1|#2= alternativt lemma med felles fremre ledd
 \Alv #1|#2= alternativt lemma med felles bakre ledd
 \B #1= > eventuell hovedbetydnings bokstav (#1 er en versal)
 \ff /#1/ {#2} #2= > opplysning om "false friend" (/#1/ kan mangle)
 \ffno /#1/ #2 #3= > norsk "false friend", som i artikkelen "messehagel"
 (/#1/ kan mangle)
 \fk {#1} #2= > betydning av forkortelse
 \fr #1= > norsk frase (stående uttrykk; idiom)
 \frp #1= > norsk frase som følger etter et \gk-, \zk- el. \ff-felt
 \g #1= > grammatisk felt
 \gk #1= > er som \g, men med et avsluttende kolon i satsen
 (NB: skriv \g [...]=\nk heller enn \gk [...]=\np)
 \hv #1= > henvisning til annen artikkel (foran partikkelverb-bolken)
 \ie #1= > encyklopedisk polsk forklaring, omgitt av anførselstegn
 \jf #1= > jf.-henvisning til andre oppslag
 \lik #1= > henvisning fra en forkortelse til den fulle formen
 \mal #1= > henvisning til en type av forbindelse
 \n ≠1= > norsk uttrykk hvis det følger etter et \p-felt
 \na #1= > ekvivalent til nasjonalitetsadjektiv (uten forutgående
 \g-felt!)
 \Na #1, #2= > erstatter \na i tilfeller som: \Na angielski, angielszczyzna=
 \nk #1= > erstatning for \gk =\np #1= etter ■- og ■-felt
 \np #1= > norsk uttrykk hvis det ikke følger etter et \p-felt
 \ns #1= > erstatning for \np #1= etter \se #1=
 \p #1= polsk(e) ekvivalent(er)
 \parthv /#1/ #2= > henvisning oppover el. nedover i en partikkelverb-bolk;
 #2 er et adverb el. en preposisjon; betydningsnummer innenfor
 partikkelverbartikkelen den henvises til, kan angis med \parthvnr
 fulgt av et tall; ev. oppoverpekende el. nedoverpekende pil fås med
 hhv. \opp og \ned (/#1/ kan mangle)
 \se /#1/ #2= > pilhenvisning til andre oppslag (/#1/ kan mangle)
 \sem #1= > hovedfeltskommando for semantiser
 \seog #1= > "→ også"-henvisning til andre oppslag (i parentes)
 \Seog #1= > "→ også"-henvisning til andre oppslag
 \sep #1= henvisning til forutgående partikkelfelt
 \t 1= delbetydnings nummer (#1 er et tall)
 \xb #1= > (#1 er en liten bokstav) gir underinndeling
 i en delbetydning (jf. artikkelen "god", bet. 1)
 \z ≠1 ≠2= oppslagsordets ordklasse og bøyning
 \zk #1 #2 > er som \z, men med et avsluttende kolon i satsen
 (NB: skriv \z [...]=\nk heller enn \zk [...]=\np)

%-----

5. Underfelter

>> A. Omsluttende

\(#1\) > parentes rundt oppslagsord med frarådet skrivemåte
[#1] > uttaleparentes
«#1» > ikke-bøyningsform i \z-felt; kan også brukes ellers
til å få tekst satt med liten grotesk (\kskrift)
<#1> > glosse på norsk
\<#1\> > glosse på polsk
√#1√ > etikett
≤#1≥ > resyméparentes
\{#1\} > alternativparentes
\[#1\] > bøyningsparentes for polsk (settes normalt automatisk
av kommandoer som \kf #1!, \Gu. \Nowie. o.l.)

>> B. Andre

NB: /#1/ angir et argument som kan utelates
\adjmpl #1! > angir mannlig-personlig nom.pl. av polske adjektiver
\b #1) > nummerering av eksempelbetydning (0<#1>10)
\Bare /#1/ #2! > jf \Mest nedenfor
\bare /#1/ #2! > som \Bare, men uten foranstilt semikolon i satsen
\Barebnr /#1/ {#2} #3! > f.eks. \Barebnr /ta opp {1, 2, 3, 5} pp, vbs!
(#1, dvs. 1, 2, 3, 4, er betydningsnumre)
\bet. {#1} > gir "i bet. #1" (#1 er et tall)
\bnr {#1} > gir betydningsnummer i \se- og hv-referanser (#1 er et tall)
\bp {#1} > (#1 er en prep) brukes i svært lange artikler
for å utheve preposisjoner når eksemplene er alfabetisert
etter disse
\bx {#1} > setter argumentet med halvfet, foran etterfølgende kolon;
se art. "seg"
\eks {#1} > omgir #1 med enkle engelske anførselstagn
\frac #1/{#2} > gir brøk med skrå brøkestrek
\H #. > gir plassholder for lemmaer med stor forbokstav
\irr #1! > markerer uregelmessige substantiver
\kf #1! > sette #1 i bøyningsparentes for polsk
\komp /#1/ > angir komparativ (jf. lemmaet mer)
\ku {#1} > kursiverer #1 i lemmaet (se f.eks. "Buddha")
\kv {#1} feminisering
\latin {#1} latinsk navn på dyr, plante
\lemmahv {#1} > henvisning til annet lemma (jf. verbet hesje)
\les #1! > angir hvordan norske tall skal leses
\lit {#1} > henviser til \B-felt i \se- og hv-referanser (#1 er en bokstav)
\Mest /#1/ #2! > fx under "innkjøre": \Mest /kjøre inn/ pp!
\mest /#1/ #2! > som \Mest, men uten foranstilt semikolon i satsen
\Mestbnr /#1/ {#2} #3! > f.eks. \Mestbnr /ta opp {1, 2, 3, 5} pp, vbs!
(#1, dvs. 1, 2, 3, 4, er betydningsnumre)
\parthvnr {#1} > se ovenfor under 4. \parthv
\patrz {#1} > gir ≠1, fulgt av høyrepekende dobbeltpil
\patrzlemma {#1} > gir (≠1 →)
\Pl #1! > bøyningsopplysning om substantiv i pluralis
\Plt #1! > bøyningsopplysning ved pluralia tantum
\polkomp #1! > brukes for å angi komparativ av polsk adjektiv
\pphv #! > viser at et sammensatt pp går tilbake på et partikkelverb
(jf. art. oppslått)
\Pphv #! > som \pphv, men med foranstilt semikolon
\pvkom {#1} > brukes foran første ■-felt, fx for å gjøre oppmerksom
på at det også kan søkes i artiklene om de enkelte adverb
\r {#1} > homogرافnummer som ikke skal vises når \ifUtelat er sann
\rt {#1} > romertall i en henvisning
\rq {#1#2} > \ifUtelat-avhengig romertall i en henvisning
\slownie #1! > gir (= #1) og brukes får å vise uttale av polske tallord
\sup /#1/ > angir superlativ (jf. lemmaet mest)
\uth {#1} kursivering (ikke i lemmaer -- der brukes ku!)
\vbshv #! > viser at et verbalsubstantiv går tilbake på et partikkelverb
(jf. art. uttak)
\Vbshv #! > som \vbshv, men med foranstilt semikolon
\vp {#1} > brukes i \hv-henvisning etter \pvt for å angi verbpartikkel,
f.eks.: stå \rt 2 \pvt \vp {ut} \bnr {(3)}
\vr #1! > vr 1945! setter 1945 med en forminsket versjon av

```

den aktive fonten ("at .9\normalfontsize")
\vs {#1} > opplysning om verbalsubstantiv i grammatisk felt
\Vs {#1} > som \vs pluss henvisning til artikkel om verbalsubstantivet
\x {#1} > valens- eller kollokasjonsopplysning
    NB Hvis argumentet for \x begynner med en makro, fx \fa.,
    må det forut for denne skytes inn et \relax eller en tom gruppe!
\zn. {#1} > gir "w zn. #1" (#1 er et tall)

```

```
%-----
```

6. Korrekturfasekommandoer

```

\bkom #1\ekom > kommentar i margen ved enspaltet sats
    (undertrykkes ved å sette \def\bkom #1\ekom{\relax} først i filen)
\advarsel #1\par > vises på skjermen, og kommer i kladdeutskriften

```

```
%-----
```

7. Nakne kontrollsekvenser

>> A. Generelle

```

\: > gir kolon med rett, mager skrift (fx først i \np-felt etter \seog-felt)
\; > gir semikolon med rett, mager skrift (fx først i \np-felt etter \seog-felt)
\= > gir tegnet = i ferdig sats (NB det skal ikke være mellomrom etter \=)
\¿ > brukes i hovedfelt hvor det allerede er et ¿=
\¶ > plassholder for lemma til unntaksvis bruk i polsk felt
\– (- fås med Alt-Shift og bindestrek) > gir bindestrek med luft på begge sider
\a > angir at den følgende opplysn. gjelder alt foregående f.o.m. semikolon
\ab > gir ^, som viser trykk i partikkelverb, fx "legge \ab på penger"
\ag > brukes istf. \a i forbindelse med polske bøyningsopplysninger
\aksentstump > gir kursivert v etter aksent grav
\alinea > gir et blikkfang i lengre artikler
\alle > angir at den følgende opplysn. gjelder alt foregående f.o.m. bet.nr.
\altex > gir en vertikal slange, som erstatning for komma
\baresms. > √tylko w złoż.√
\bfgrav > gir [bf pl `]
\bfgravplus > gir [bf pl +`]
\bind > angir transaksentuasjon med understilt bue, som i \na\bind wsi
\ca. > gir tegnet for "tilnærmet lik"
\celsius > gir: °C (fx "25 \celsius")
\citd > angir utelatelse: [...]
\cm! > gir ukursivert komma (jf. \-feltet i art. "gjøre")
\d > gir ḋ (for stum d i kursiverte former)
\dvs. > gir tegnet for "det vil si"
\eg. > gir "eg."
\ekvivalentmangel > gir "≠ polsk ekvivalent mangler"
\el. > gir "el."
\eng. > gir [eng.]
\ens. > gir kursivert "ens"
\etc. > gir √o.a.√
\fig. > gir √fig.√
\fra. > gir √fr.√
\frt > frasebolktegn (til bruk i \hv-felt)
\ġ > gir ġ (for stum g i kursiverte former; foreløpig ikke i bruk)
\ganger > gir gangetegnet x
\hpil > gir: enkel høyrepil
\ikke > gir tegnet ≠ (ikke lik)
\ip > gir IPA-strek, som i "dra 'til"
\itp. > gir itp. satt med \semfont
\liknorsk. > gir [\ca.]; brukes etter polsk ekvivalent for å angi
    at denne uttales omtrent som det norske lemmaet
\lub. > brukes istf. \el. i forb. med polske bøyningsopplysninger
\med > gir en buet høyreventd pil (inngår i definisjonen av \polinf)
\mestsms. > gir √zwł. w złoż.√
\ned > gir en pil som peker nedover
\nen > kursivert "en"
\nn.> kursivert "nn"
\nnoe. > gir kursivert "n(n)"
\nns. > gir kursivert "nns"
\noe. > gir kursivert "noe"
\noinf > gir "å~..." (norsk infinitiv som utfylling)
\Odot > gir stor O med prikk under (jf. art. Oljeberget)

```

\og. > gir tegnet &
\opp > gir en pil som peker oppover
\pfmult > gir «pf flere», til bruk etter verb som popekać
\plakutt > gir [pl ´]
\plus. > brukes istf. \tez. i forb. med polske bøyningsopplysninger
\pluspass > gir: (i inf og pres + ¶s)
\Pluspass > som \pluspass, til bruk umiddelbart etter \g-felt
\pol > gir / og slår på polsk orddeling (til bruk i <...>-semantismer"
  hvor det er ønskelig også å ha polsk tekst, se f.eks. art. "skulle")
\polinf > gir buet høyreventd pil, fulgt av "inf" (polsk inf som utfylling)
\polikke > brukes istf. \ikke i forb. med polske bøyningsopplysninger
  (se artikkelen "burde")
\prep. > gir et opphøyet "prep" til bruk i partikkelverboppslag
\pros. > gir prosenttegn med riktig avstand til forangående tall
\pvpil > gir nedoverpil fulgt av et forminsket partikkelboltt tegn
\pvt > forminsket partikkelverbbolkt tegn (til bruk i hv-felt)
\sd: > gir høyrepekende dobbeltpil
\seg. > gir kursivert "seg" (i ¶-oppslag)
\sic! > gir "!" (jf. \tvilsomt.)
\skråstrek > angir ortografikonform skråstrek, som i av/på-knapp
\smalldvs. > som dvs., men til bruk i <...> og \<...> felt
\sms. > √sms.√
\stumv > gir kursivert v
\tez. > gir tegnet +
\tvilsomt. > gir et høytstilt, forminsket utropstegn
\ty. > gir [ty.]
\Udot > gir stor U med prikk under (jf. art. Ungarn)
\varemerke > gir varemerkesymbol
\Vsh. > tilsvarer \vsh., men gjelder flere foregående vbs
\vsh. > gir tegnet som henviser til en egen vbs-artikkel
\w. > gir tegnet for bilabial w, som i [\w.iski]

>> B. Kursivering av polske alternasjonsvokaler

\ae. > gir kursivert a (f.eks. gwi\ae.zda)
\€ . > gir kursivert € (f.eks. z\€.b)
\ę. > gir kursivert ę (f.eks. otr\ę.by \plz.)
\o. > gir kursivert o (f.eks. szk\o.ła)
\ó. > gir kursivert ó (f.eks. w\ó.z \Gu.)

>> C. Emnemarkører

\bot > botanikk
\ent > entomologi
\geo > geografi
\hist > historie
\icht > ichtyologi
\jur > jus
\myt > mytologi
\orn > ornitologi
\pnavn > personnavn
\zool > zoologi

Dersom disse skrives med stor forbokstav og avsluttes med punktum, (\Bot., \Ent. osv.) kommer de med i satsen

>> D. Stilmarkører

\barn. > barnespråk
\dial. > dialektalt
\fa. > familiært
\folk. > folkelig
\foreld. > foreldet
\litt. > litterært
\norm. > stilistisk nøytralt
\reg. > regionalt
\slang. > slang
\vulg. > vulgært
\tvilsomt. > uheldig i en del språkbrukeres øyne

Bortsett fra \norm., \reg. og \tvilsomt. finnes alle disse også i en avsvakket variant med foranstilt h: \hbarn., \hdial. osv.

Skal stilmarkøren gjelde for alle bet. i en artikkel, skrives den med stor forbokstav og plasserer på egen linje, etter det grammatiske feltet (gjelder ikke \reg. og \tvilsomt.)

Stilmarkører for polske ekvivalenter:

```
\pbarn. > barnespråk
\pdial. > dialektalt
\pfa. > familiært
\pfolk. > folkelig
\pforeld. > foreldet
\plitt. > litterært
\pnorm. > stilistisk nøytralt
\preg. > regionalt
\pslang. > slang
\pvulg. > vulgært
\ptvilsomt. > uheldig i en del språkbrukeres øyne
```

Bortsett fra \norm., \reg. og \tvilsomt finnes alle disse også i en avsvakket variant med foranstilt h: \hpbarn., \hpdial. osv.

>> E. Verbalsubstantiver

a) Disse erstatter \vs fulgt av diverse argumenter:

```
\vsing > gir ; -ing
\vselse > gir ; -else
\vsingelse > ; -else el. \ing
\vsning > ; -ning
\vsingning > ; -(n)ing
```

b) Byttes \v ut med \V, tilføyes det en pil som henviser til egen art. om verbalsubstantivet ("\Vs {#1}" tilsvarer "\vs {#1}\vsh")

>> F. Andre grammatiske

```
\A. > akkusativ
\Ap. > akkusativ, personlig
\Apl. > akkusativ pl
\At. > akkusativ, tinglig
\adj. adjektiv
\adjadv. > gir «adj \og. adv»
\adv. adverb
\advkonj.> gir: adv \og. konj
\an. > gir: {\[\Gpl. #an\]}
\ba. biaspektuelt verb
\D. > dativ
\Dp. > dativ, personlig
\Dt. > dativ, tinglig
\dbb. > begge ledd bøyes (f.eks. piaszcz-namiot\dbb. \kf #a, #u!)
\en. > en; i g-felt for substantiv som ikke har bestemt artikkel
\ens. > gir: ens
\nns. > gir: noens
\et. > et; i g-felt for substantiv som ikke har bestemt artikkel
\evndm. > som \ndm, men med parentes rundt
\f. > femininum
\G. > genitiv
\Gau. > gir: {\[tez. #u\]}
\Gi. > gir: {\[\Gpl. #i\]}
\Gow. > gir: {\[\Gpl. #ów\]}
\Gp. > genitiv, personlig
\Gpl. > genitiv pl.
\Gt. > genitiv, tinglig
\Gu. > gir: \[#u\]}
\Gy. > gir: {\[\Gpl. #y\]}
\I. > > instrumentalis
\Imi. > gir: {\[\Ipl. #mi\]}
\Ip. > instrumentalis, personlig
\Ipl. > instrumentalis pl.
\It. > instrumentalis, tinglig
\ipf. > imperfektiv(t)
\itr. > intransitiv(t)
```

```

\itrtr. > intransitiv(t)/transitiv(t)
\ka > gir: \kv {#ka}
\L. > lokativ
\Lp. > lokativ, personlig
\Lpl. > lokativ pl.
\Lt. > lokativ, tinglig
\m. > maskulinum
\ma. > maskulinum, levende
\map. > personl. mask. med ikke-personlig nom.pl.(fx koniokrad)
\mapf. som \map., men fulgt av /f (for «beksa», «plaksa» o.l.)
\mf. > maskulinum og femininum (fx plaksa)
\minuspl. > √≠pl√ (for å angi at pl mangler)
\mma. > maskulinum, (levende) (fx banan)
\mpp. > maskulinum, (personlig) (fx eunuch)
\mp. > maskulinum, personlig
\mub. m ubøy
\N. > nominativ
\ndm. > ubøyelig
\ne. > n (nøytrum)
\Ni. > gir {\[\Npl. #i\]}
\nopl. > "pl" i \p-felt som ikke forsvinner når \ifPassiv er sann
\Nowie. > gir {\[\Npl. #owie\]}
\Npl. > nominativ pl.
\Ny. > gir {\[\Npl. #y\]}
\nub. n ubøy
\oa. adverb på #o, gir: (#o)
\pf. > perfektiv(t)
\pfmult. > perfektivt, om flere subjekter el. objekter (fx popękać)
\pl. > pluralis, flertall
\pli. > gir {\pl. \[#i\]}
\plow. > gir {\pl. \[#ów\]}
\plt. > plurale tantum
\plti. > gir {\plt. \[#i\]}
\pltow. > gir {\plt. \[#ów\]}
\plty. > gir {\plt. \[#y\]}
\pltz. > gir {\plt. \[0\]}
\plub. pl ubøy
\ply. > gir {\pl. \[#y\]}
\plz. > gir {\pl. \[0\]}
\prepadv. > gir «prep \og. adv»
\prepadvkonj. > gir «prep, adv \og. konj»
\prepkonj. > gir «prep \og. konj»
\prepu. > gir «prep.uttr»
\rfl. > reflektiv(t)
\sg. > singularis, entall
\subst. > substantiv(isk)
\tka > gir \kv {#tka*}
\tr. > transitiv(t)
\V. > vokativ

```

>> G. Versaler og tabelltall med redusert høyde

```

\vr #1! > vr 1945! setter 1945 med en forminsket versjon av
den aktive fonten ("at .9\normalfontsize")
\vrs > {\vrs NATO} setter NATO med en forminsket versjon av
den aktive fonten ("at .9\normalfontsize")

```

%-----
8. Homografer

Homografer nummereres \1, \2, \3 osv. Tallet plasseres like etter lemmaet, foran en eventuell uttaleparentes

I homografrekker der det inngår ett eller flere betingede lemmaer innledet med \q■ (Δ kan ikke brukes i homografrekker!), må ■-lemmaer som ikke skal ha homografnummer når \ifUtelat er sann, nummereres \r1, \r2 osv. Tallet skal vise det nummer lemmaet har i den fullstendige homografrekken (medregnet betingede lemmaer)

\rq{#1#2} brukes for å henvise til et ■-lemma i en homografrekke der det inngår \q■-lemmaer. Med #1 angis romertall ved \Utlattrue, med #2 – romertall ved \Utelatfalse

OBS!: Dersom det etter en homografsekvens innledet med \q■ umiddelbart følger en tilsvarende sekvens der det inngår ubetingede oppslag nummerert med \2, \3 osv., må det mellom de to sekvensene stå \utelatcount=0, ellers vil nummereringen i sekvens nummer 2 bli gal!

Fjernes lemmaet IKKE HOMOGRAF i nedenstående eksempel, trenges altså \utelatcount=0 mellom lemmaene DRITTER og primus for å få riktig nummerering av SECUNDUS og TERTIUS når \ifUtelat er sann:

```
\q■ erster \1=  
■ ZWEITER \2=  
■ DRITTER \3=  
■ IKKE HOMOGRAF=  
%\utelatcount=0  
  
\q■ primus \1=  
■ SECUNDUS \2=  
■ TERTIUS \3=
```

Når \Utelattrue i !lexnpvalg.tex er avkommentert, vil TeX melde om to typer homograffeil:

- 1) tilfeller hvor homograflemma 1 ikke følges umiddelbart av homograflemma 2
- 2) tilfeller hvor det foran et homograflemma 2 ikke står noe homograflemma 1

Feilmelding nr. 2 ("Foran homograf 2 mangler homograf 1!!") betyr ikke alltid at det er noe galt i lemmafilen. Meldingen utløses også dersom det i en homografsekvens innledet med \q■ opptrer en eller flere homografer nummerert med \2, \3 osv.

>> NPO-feilmeldinger <<

A. Melding om bruk av tegn med uakseptabel tegnkode

Dersom Alt-tasten holdes nede idet man trykker på mellomromstasten, får man det som i Word er definert som et bruddsikkert mellomrom, dvs. et mellomrom som i motsetning til det normale har tegnkode 202. Et slik mellomrom gir et spørsmålstegn i satsen og utløser meldingen "I've replaced 202 with ?" på skjermen.

Eventuelle forekomster fjernes enkelt med søk-og-bytt i TextWrangler. Skriv inn bruddsikkert mellomrom i feltet Find (hold Alt-testen nede mens du trykker på mellomromstasten), skriv inn et vanlig mellomrom i feltet Replace, og trykk så på Replace all.

B. LeXTeX er programmert til å reagere på:

a) Kompilering med uegnet TeX-format

Prøver man å sette ordboken med et TeX-format som ikke oppfyller kravene, vil TeX gi meldingen "OBS! Dette formatet kan IKKE brukes til setting av ordboken!", og umiddelbart avslutte. Uakseptable formater er 1. CM-Plain; 2. formater der \PL ikke er definert; 3. formater der brødskriften mangler halvfet kursiv

b) Feil i lemmafilen(e) som utløser melding på skjermen

1. Hvis `\lemma \1=` ikke følges av `\lemma \2=`, og `\Utlattrue` i `!lexnpvalg.tex` er avkommentert (gjort synlig for TeX). Når betingelsen `\ifUtelat` er usann, blir slike feil oversett. Dette er behandlet mer utførlig nedenfor under punkt 6.
2. Hvis et " som av TeX oppfattes som avsluttende anførselstegn, opptrer foran en bokstav. Dette skyldes at en foregående anførsel ikke er blitt lukket.
3. Hvis plassholderen ¶ opptrer i et \p-felt.
4. Hvis `\t 1=` ikke senere i samme artikkel følges av `\t 2=`.
5. Hvis `<tall>` i `\t <tall>=` ikke stemmer med TeXs telleverk. I satsen kommer uansett det riktige tallet. NB: `\t =`, med tomt argument, er lovlig (men ikke anbefalt!), og gir følgelig ingen feilmelding.
6. Når `\Utelattrue` i `!lexnpvalg.tex` er avkommentert, vil TeX melde om to typer homograffeil:

a) tilfeller hvor homograflemma 1 ikke følges umiddelbart av homograflemma 2:

!!!!

>> Homograffeil registrert ved `<lemma>` i linje `<tall>` i `<bokstav>`-filen.

>> Forrige homograf 1 i linje `<tall>` etterfølges ikke av homograf 2!!

b) tilfeller hvor det foran et homograflemma 2 ikke står noe homograflemma 1:

!!!!

>> Homograffeil registrert ved <lemma> i linje <tall> i <bokstav>-filen.

>> Foran homograf 2 mangler homograf 1!!

Feilmeldingen "Foran homograf 2 mangler homograf 1!!" betyr ikke alltid at det er noe galt i lemmafilen. Meldingen utløses også dersom det i en homografsekvens innledet med \q■ opptrer en eller flere homografer nummerert med \2, \3 osv.

Slike sekvenser er sjeldne -- ved TeX'ing av lemmafilene fra A til og med U

vil man bare få ni meldinger (under B om "brems" og "bremse"; under F om "flor"; under M om "mol"; under N om "nu"; under P om "pers"; under R om "rak" og "ram"; under S om "steg").

Et særtilfelle, som utløser begge typer feilmeldinger uten at noe er galt, er:

```
■ brems \1=
  \g =
  \Alt brem`se° \1=
  \g \Men{}=
  [...]
```

```
■ brems \2=
  \g \Men{}=
  \Alt brem`se \2=
  \g \Cren{}=
  [...]
```

```
■ brem`se \3=
  \g \Ven{}=
  [...]
```

C. Melding om ufullstendig \iftrue-betingelse

Dersom man i en lemmafil skriver

```
\iftrue
Δ lom`me.slagskip=
\g \Nen{}=
\p \Hist. pancernik kieszkonkowy=
\fi
```

vil TeX, hvis \ifUtelat er sann, ved slutten av kjøringen gi meldingen (\end occurred when \iftrue on line xxxx was incomplete). Det skyldes at TeX leser Δ, og deretter overser alt som følger etter Δ frem til \par (tom linje).

For å unngå dette må man skyte inn en tom linje foran \fi:

```
\iftrue
Δ lom`me.slagskip=
\g \Nen{}=
\p \Hist. pancernik kieszkonkowy=

\fi
```

I motsetning til \iftrue Δ uten tom linje foran \fi, vil

```

\iffalse
Δ lom`me·slagskip=
\g \Nen{}=
\p \Hist. pancernik kieszkonkowy=
\fi

```

ikke utløse noen melding om ufullstendig betingelse. I dette tilfellet overser nemlig TeX alt som står mellom \iffalse og \fi

D. Valgfri kontroll av at to \n-felt ikke følger etter hverandre

Når \VisNfeltnfelttrue er valgt i !lexnpvalg.tex, vil TeX melde fra om \n-felt som følges umiddelbart av nok et \n-felt. I regelen dreier det seg da om feilkodinger.

Følgende fem tilfeller der det ikke foreligger feilkoding, ble registrert i filene A-U:

>> K. Nfelt etter nfelt i linje 5006.

```

■ kast=
[...]
\p √\tez. sport.√ rzut \Gu. \x{med ball: piłka}=
\n \mestsms. fluekast, sleggekast, spydkast, steinkast √o.l.√ \sd.=
\n et ¶ på sytti meter=

```

>> K: Nfelt etter nfelt i linje 33249.

```

■ kvasi≠=
\g =
\nk quasi≠ [kwa`zi]=
\n kvasifilosofi=
\p quasi\≠filozofia=

```

>> P: Nfelt etter nfelt i linje 5883.

```

■ pe`rle \l=
[...]
\n ¶r og edelstener=
\p perły i kamienie szlachetne=
\n \sms. naturperle, kulturperle \sd.=
\n \fig. ¶r av dugg=
\p perły rosy=

```

>> T: Nfelt etter nfelt i linje 5219.

```

■ tekke=
[...]
\n dametekke, herretykke, guttetykke, jentetykke,
scenetykke \sd.=
\n √żart.√ ha myggetykke=

```

>> T: Nfelt etter nfelt i linje 5864.

```

■ telg=
[...]
\p \Bot. "nazwa niektórych rodzajów paproci"=
\n ormetelg \sd.=
\n smørtelg \latin {Oreo\~pterus limbosperma}=
\p paproć górską=

```

>>> TeXs håndtering av overgang til ny bokstav (14.11.2014) <<<

A. Overgang til ny bokstav uten tvunget sideskift:

1. Hvis det er plass til to linjer mer på siden, dvs. én linje mer i hver spalte, blir `\pagetotal 1177.62357pt`
2. Hvis det er plass til én linje mer på siden, blir `\pagetotal 1187.78844pt`, og TeX skyter inn en tomside, som må fjernes (den har samme sidenummer som den påfølgende side, der neste bokstav begynner). Se nedenfor under C om hvordan dette kan gjøres.
3. Hvis siden er fylt opp (det er ikke plass til flere linjer), blir `\pagetotal 1197.9535pt`, og TeX skyter inn en tomside, som må fjernes (den har samme sidenummer som den påfølgende side, der neste bokstav begynner). Se nedenfor under C om hvordan dette kan gjøres.
4. Hvis siden har én linje for mye, plasseres denne i venstre spalte, som altså blir én linje for lang, og `\pagetotal` blir `1208.11858pt`. NB! På den påfølgende side, der neste bokstav begynner, blir høyre spalte én linje for kort, og første oppslagsord i kolumneteksten er det samme som på foregående side. I dette tilfellet MÅ satsen forkortes eller forlenges med én linje!!
5. Hvis siden har to linjer for mye, flyttes de over til neste side, og `\pagetotal` ved overgang til ny bokstav blir `18.80544pt`.

Meldinger på skjermen:

2.

a) I loggfilen under vedkommende sidenummer:

```
[559]
```

```
>>> Pagetotal for bokstaven j er 1187.78844pt
```

```
>>> Sluttsiden er for lang!!!
```

```
[...]
```

```
Underfull \vbox (badness 10000) has occurred while \output  
is active [560]
```

b) Sist i loggfilen:

```
--> Tomsiden(e) 561 skal slettes
```

3.

a) I loggfilen under vedkommende sidenummer:

```
[559]
```

```
>>> Pagetotal for bokstaven j er 11197.9535pt
```

```
>>> Sluttsiden er for lang!!!
```

```
[...]
```

```
Underfull \vbox (badness 10000) has occurred while \output  
is active [560]
```

b) Sist i loggfilen:

```
--> Tomsiden(e) 561 skal slettes
```

4.

a) I loggfilen under vedkommende sidenummer:

```
[559]
```

```
>>> Pagetotal for bokstaven j er 1208.11858pt
```

```
>>> Sluttsiden er for lang!!!
```

```
>>> Bokstaven j må forlenges eller forkortes med én linje!!!
```

```
Overfull \vbox (9.05928pt too high) has occurred while \output  
is active [560]
```

b) Sist i loggfilen:

--> Sluttsiden(e) til j må gjøres 1 linje lengre eller kortere

5.

a) I loggfilen under vedkommende sidennummer:

[560)

>>> Pagetotal for bokstaven j er 18.80544pt

>>> Sluttsiden har for lite tekst!!!

b) Sist i loggfilen:

--> For lite tekst på sluttsiden(e) til bokstaven(e): j

B. Overgang til ny bokstav med tvunget sideskift:

Bokstavens sluttside er for lang hvis det er igjen plass til mindre enn 6 linjer (3 i hver spalte). Det tilsvarer en \pagetotal på noe over 1137pt. Dersom \pagetotal er mellom 1140 og 1200pt, skytes det inn en tomside som må fjernes (den har samme sidennummer som den påfølgende side, der neste bokstav begynner). Se nedenfor under C om hvordan dette kan gjøres. Overstiger \pagetotal 1200pt, må satsen forlenges eller forkortes med én linje. I begge tilfeller blir det gitt melding om dette på skjermen.

C. Fjerning av innskutt tomside:

Tomsider i !lexnpserie.dvi kan fjernes med DVIDVI i OzTeXs Tools-meny (tastatursnarvei Cmd K). Klikker man på den, får man på skjermen opp

```
Input file: !lexnpserie.dvi
Output file [!lexnpserie.dvi]:
```

Hvis man ikke vil gi utdatafilen et nytt navn, slår man bare Return og får opp følgende meny:

Example options to Copy and Paste:

```
first page selected is 2      -f 2
[...]
exclude pages 20 to 30, 40    -x 20..30,40
[...]
```

Options: <blinkende markør>

For å fjerne én tomside skriver man: -x <pagina> der hvor markøren står, og slår Return. Skal man fjerne flere tomsider, er syntaksen: -x <pagina>,<pagina>

(NB:

a) Hvis antall tomsider > 1, må <pagina> økes med 1 for tomside nr. 2, med 2 for tomside nr. 3, med 3 for tomside nr. 4 osv.

Dersom skjermmeldingen er:

```
--> Tomsiden(e) 151 195 skal slettes
skriver man altså:
Options: -x 151,196
```

b) Holder man Alt-tasten nede når man åpner Tools-menyen,

lar TeX en velge fil istedenfor å bruke den forhåndsvalgte.

Istedenfor

```
DVIDVI !lexnpserie.dvi
```

får man altså

```
DVDVI...)
```

Etter at tomside(r) er fjernet, omgjøres .dvi-filen til en .ps-fil med DVIPS i Tools-menyen (tastatursnarvei Cmd Y), og konverteres deretter til en .pdf-fil, enten med ps2def (tastatursnarvei Cmd J) eller med Preview-PS (tastatursnarvei Cmd S)

>> Omgjøring fra PS til PDF <<

Etter oppdatering til Yosemite på MacBook Pro viste det seg at MacGhostView og macps2pdf ikke lenger kunne brukes. Det går imidlertid an å få ps2pdf i OzTeXs Tools-meny til å fungere. I så fall må man:

1. installere siste versjon av Ghostscript (9.15) fra Richard Kochs hjemmeside (<http://pages.uoregon.edu/koch/>) og siste versjon (2.7.7) av X11 fra XQuartz (<http://xquartz.macosforge.org/landing/>)
2. i den lokale konfigurasjonsfilen (OMS-default) endre
    unix_shell   = sh
til
    unix_shell   = tcsh
og dessuten føye inn
    Tools,ps2pdf,j
etter
    Tools,l,y
slik at man kan konvertere fra Postscript til PDF med kommandoen
Cmd J
3. eventuelt endre lemmapilnavn som begynner med @, siden de av en eller annen grunn ikke fungerer; den mest nærliggende løsningen er antagelig i så fall å erstatte @ med &.: @np-a.tex > &np-a.tex osv.

Etter en slik erstatningsoperasjon må argumentene for \setffiler i lexnpserie.tex endres tilsvarende.

Det enkleste er imidlertid å la lemmapilene beholde sine nåværende navn, for som regel er det ^_test.ps og !lexnpserie.ps som blir konvertert til PDF-format. Dersom @np-a.ps, @np-b.ps osv. skal omgjøres til PDF, kan man isteden bruke Forhåndsvisning (Cmd-S)

NB: Som påpekt i redaksjonshåndboken VIII.4 kan enkelte spesielle tegn forsvinne i en Pdf-fil laget med Ghostscript, dersom filen ikke vises i Adobe Reader, men i Forhåndsvisning. I en Pdf-fil laget med Forhåndsvisning vil disse tegnene aldri forsvinne.